

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము } సంచిక ౭.
మాఘశాలు నమాసములు.

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన
యనుచితపుమార్పు.

—/ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. /—

పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ దెచ్చిపెట్టిన యసంగతపుమార్పులంగూర్చి యిదివఱకు ముచ్చటించుకొనియున్నాము. ఇఁక నాతఁడు తెచ్చిపెట్టినయనుచితపుమార్పుంగూర్చి ప్రసంగించుకొందము.

మనోరమ తననచ్చెలులబాధల పెల్లడించి వానిందీర్పించుకొనుటకుం దగు తఱియెద్ది? అడవియందు సంచరించుచున్న స్వరోచిఁదీవరాక్షుడనుగంధర్వరాజుశాపవశమునఁ బొందిన నీచరాక్షసత్వమునకు విమోచనమును గలిగించియు, ఆతనికూతురగు మనోరమకుఁ బూర్వస్థులైన యాయిదీవరాక్షుని రాక్షసత్వమువలనఁ గలిగిన ప్రాణభీతిని దొలగించి ప్రాణదాన మొసంగియు నమితానందమును గూర్చె. ఇట్లువకారి యైనస్వరోచికి మరలఁ దనశక్తికొలదిని బ్రతుకవకారము సేయ నెంచి యిదీవరాక్షుఁడు తనకడ నున్నయాయుర్వేదవిద్య నాతని కుపదేశించి తనకూతు నాతని కిచ్చి పెండ్లిసేయుదునని పలికె. ఆమాటలను విని మనోరమ స్వరోచిని పెండ్లియాడుటకుఁ దనకు సర్వవిధముల సంగీకారమే యనియు, నైనను తననిమిత్తమై శాపవశగత లై తీరనిరాజయత్కృతిరోగములపాలై తనచెలికత్తియలు విభావసీకావతు లడవులలో నిడుమలఁ గుడుచుచుండఁగాఁ దాను సౌఖ్యములఁ బొందు పెట్లని

వలికినది. ఆమాటలు విని స్వరోచి తా ని దీవరాక్షసునుండి గ్రహించిన యా
యుర్వేదప్రభావముచే నీచెలికత్తియలయూర్చి వివాహసంతరమున నివారిం
తు నని చెప్పి యొప్పించ వారికుభయులకు వెంటనే పెండ్లి కావించబడిన
దనియు, పెండ్లి యైన వెంటనే స్వరోచి తనయాయుర్వేదప్రజ్ఞను వినియోగిం
చి తగుమందు లిచ్చి మనోరమాసఖుల రోగములు నివారించి వారినిగూడ
పెండ్లియాడె ననియు మార్కండేయపురాణమున నున్నది. ఆసందర్భము ని
స్సార మని యెంచి పెద్దనార్యుడు తనమనుచరిత్రములో గొన్నిమార్పులు
పెట్టెను. తనతండ్రి తన్ను స్వరోచి కిచ్చి వివాహము చేయుదు వనినవ్వుడు
తనచెలికత్తియల యవస్థలంగూర్చి పెద్దనగారిమనోరమ తలపెట్టలేదు. మహా
వైభవముతో వివాహసౌఖ్యముల నన్నిటి ననుభవించినది. పెండ్లి యైనతరు
వాత గర్భాధానపుగదిలోనికి నాథుడును దానును జేరినపిమ్మట, భర్త
బహువిధశృంగారచేష్ట లొనరించి యొనరించి రాగాతిశయము నొంది కవ
యః దమకింప నత్తలి తనకోర్కె లాతనిచే దీర్చించుకొనుటకు నను వగు
సమయ మని యెంచి ముందుగ నేడ్వఁ బ్రాకుంభించినది. ఇ దేమి? అక్షయా
నందము నందవలసిన మందిసమయమున నేడ్వ మొనరిడితి వని నాథుడు
ప్రశ్నింప, నవ్వుడు తనచెలికత్తియ లడవులలో రోగపీడితలై వనటఁ గుందు
చున్నా రనియు, “వారిరోగములు నీవు నివారించవేని నా కెక్కడిసౌఖ్యము”
లనియు ఖండితముగాఁ జెప్పివేసినది. అంతట వెంటనే స్వరోచి తనయుద్యమ
ముడిగి యారాత్రిపూటనే మనోరమను వెంటఁబెట్టుకొని యరణ్యములకుఁ
బోయి విభావసీకళావతులరోగముల మాన్చి పిమ్మట భోగముల ననుభవించె
నని మనుచరిత్రమునందుఁ గలదు. తననెచ్చెలుల రోగబాధల నివారించినం
గాని తాను పెండ్లిభోగముల ననుభవించఁజాల నని పెండ్లికిఁ బూర్వమునందే
జనకునికడను, గాఁబోవునాథునికడను, మనోరమ తెల్పుట, గర్భాధానపుగ
దిలో నాథుడు కవయ నుంకించుసమయమునకుఁ బెద్దనచే మార్పఁబడినది.
ఈమార్పు కడురసవంత మనియు, పెండ్లికూతు రగుమనోరమ పెండ్లికొడు
కగుస్వరోచిలోఁ దనతండ్రియెదుర మాటలాడె ననుట యొప్పు దని తలచి
గర్భాధానపుగదిలోఁ బెట్టినాఁ డనియు కీ. శే. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు
లిఖించి. తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు చెప్పినది సరికాదనియు మనోరమ తన
చెలికత్తియల వనటం గుందుచుండఁ దాను భోగముల ననుభవించఁజాల నని

పెండ్లికొడుకుతోఁ బలుకలే దనియుఁ దనతండ్రితో ముచ్చటించె ననియు నట్లు తండ్రితో సభాపించుటకు సిగ్గుపడ నవసరము లే దనియు గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడు పాన్పునఁ జేర్చి కాఁగిలింపకొని ముద్దిడి మోహోద్రేకము నంది కవయః దమకిం పుచున్న సమయమున నదియే తనయభీష్టమును బ్రయునిచేఁ దీర్పించుకొనుటకుఁ దగుతటి యని భావించి సభోగము నరికట్టె ననుట నవోహయుఁ గులసతియు నగు మనోరమకుఁ దగ దనియు నయ్యవి వేశ్యాకృత్యము లనియు నేను నావిమర్శనముతో వ్రాసితిని. అందులకుఁ దగుకారణములనువిపులముగా వ్యక్తీకరించితిని. ఐననుమరల మనవేంకటశాస్త్రిగా రీవిషయము నెత్తికొని పెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమార్పు బహుసరసముగా నున్న దని తెలుపుటకు విదితప్రయత్నములను గావించిరి. వీరు వ్రాసినదానికి మరల సమాధానము నిచ్చుట కొంతవఱకుఁ జర్చితచర్చణమే యగును గాని శ్రీ శాస్త్రిగారివంటి పండితులు చేయఁజోవునమృదనమునకు సమాధాన మిచ్చుటయే మంచి దని యెంచి మరల నిందు సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

మనోరమ తనచెలికత్తెల వనటం గూర్చి వివాహమునకు ముందు తండ్రితో నేల పలుకరాదు ?

తేవప్పెరుమార్లయ్యగారికిఁ గ్రొత్తపెండ్లికూతురు క్రొత్తపెండ్లికొడుకుతో ముచ్చటించుట తగ దని తోచినది కాని తండ్రితో ముచ్చటించుట తగదని తోచలేదు. మనవేంకటశాస్త్రిగారి కన్ననో కాఁ జోవుభర్త యెరుట నుండఁగాఁ గన్యకతనతండ్రితో ముచ్చటించుటగూడఁ దగదని తోచినది ! ఇది పెద్దవింక. ఈముచ్చటించినవిషయము సతీపతుల భోగ రహస్యములతో సంబంధించినది కాదు. ఒకతఱిని వివాహ మగుటకుఁ దనకుఁ గలయనుపవత్తిని దెలుపుట. ఇది సతీపతులు రహస్యముగా ముచ్చటించు కొనఁ దగినయంశము గాదు. బహిరంగముగా నలుపురిలోను ముచ్చటించుటకు జంక నవసరము లేనిది. “కాఁజోవుభర్త చెంత నుండఁగాఁ దనతండ్రితో నీరీతిగాఁ బలుకుటచే మనోరమ తాఁగతనము వెల్లడి యగుచున్నది. మఱియు నిది కేవలము కన్యాజనస్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ బెండ్లికూతురంతప్రాథత్వము చూపె ననుట యాచిత్యమునకుఁ గూడ భంగము కలుగక మానదు. తండ్రితో మాటాడనేమి యనఁ బతిచెంత నున్నప్పుడు కన్యక లందునకును మొనయలేదు.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఈయది యా

పాతరమణీయముగాఁ గాన్పించుచున్నది. తనమనోగత మైనయూదోశనము లీటువలయుఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవించుటచాల నని తండ్రికిఁ దనమనోగతదూఃఖమును గూఁతురు వెల్లడించుట తాఁగతన మెట్లు కాఁగలదు? ఇందు ప్రాశస్త్య మేమి యున్నది? మనదేశపు పెండ్లిగూఁతురైన మనవేంకటశాస్త్రిగారు వట్టిబామ్మలను తేసివేసిరి. కాఁబోవుపతిచెంత వారు నోరెత్తుటయే సంభవించనేర దని లిఖించిరి. ఇది సత్యమునకుఁ జాలదూరము, మన కావ్యములు పఠించి చూచినను మనదేశస్థితుల నారసి చూచినను “ఇది కేవలము కన్యాజనస్వభావమునకు విరుద్ధము. పతిచెంతఁ బెండ్లిగూఁతు రంత ప్రాశస్త్యము చూపె ననుట యాదిత్యమునకుఁ గూడ భంగము కల్గకమానదు” అని వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయుట యసంగత మని చనువరులు గ్రహించు కొనకపోరని తలంచెదను. కన్యకలు కాఁబోవుపతులతోడనే తమకలయిక కనువగు సమయాసమయాదులం గూర్చి వివేకముతోఁ గూడిన బోధాదులఁ గావించినట్లు కాన్పించుచున్నది. ఇందులకుఁ దగుదుదాహరణములఁ గొన్నిటి మనయుత్తమకావ్యరత్నములనుండి యిచ్చుచున్నాఁడను.

(1) విజయవిలాసములో సన్న్యాసివేషము దాల్చియున్న యర్జునునకు పంచారముచేయుచున్న సుభద్ర తానువివాహమాడఁ గోరుచున్న యర్జునుఁ డాసన్న్యాసియే యని తెలిసికొనినపిమ్మట సిగ్గుపడి మునుపటివలె మాటలాడుట మానఁగా యర్జునుఁ డామెచేతనున్నచిలుక నుద్దేశించి తమకలయికం గూర్చి యేమేమో పలుకఁ గాఁబోవుపెండ్లికొడుకుతోఁ గాఁబోవుపెండ్లిగూఁతు రగు సుభద్ర యిట్లు నుడివినది.

“మేరలా యివి మీయంతవారలకును బెద్దలున్నారు వారెన్ని పెండ్లిసేయఁ గలరు వేగిరపాటింత వల దటంచువిన్నపము సేయరాదె యోదన్నిచిలుక.”

ఇది తనపెండ్లినిగూర్చిన ప్రసంగమే. పెండ్లినిగూర్చిన దననేల దాని తరువాతిశుభ కార్యముం గూర్చిన ముచ్చటయే. చిలుకతోఁ బలుకుమిచ్చతోఁ దనకాఁబోవుభర్తతోఁ బలికినదే ఇది మీకుఁ దగదు. పెద్దలున్నారు, వారెఱిగి పెండ్లిసేయుదురు. ఈలోపల మీ మిట్టివారికిఁ దొందరపడుట తగదు. పెండ్లిసేయువలకు నాఁగుఁ డని కన్యక యగుసుభద్రపలికినది. కాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగా “నాచెలికత్తెలు బాముల నందుచుండ నేను వివాహభోగముల నెట్లనుభవించును తండ్రి” యనుటయే తాఁగతనముం దెలుపుచోఁ

గాఁబోవు భర్త యాశయముల నివారించి చిలుకతోఁ బలుకుమిషమిఁదఁ బెద్దలు పెండ్లిసేయువఱకు నాఁగుట మర్యాద. అట్లుచేయకుండుట యనుచితమని సాహసించి నుడువుట యే మగునోకదా! సుధద్ర తాఁగను మీచివఁ దనఁటియూ యేమి? ఈసందర్భమున విజయలీలాసకావ్యము సుధద్రచేసినసంభాషణయు నెట్లువర్ణించినాఁడో కనుఁడు.

“అని యుచితరీతివెఱయఁగ నాశువాతరసికముద్రకు మిగులమానసము గరఁగ బయిని జ్రేమయు నగ్గలంబై పెరుఁగఁగనవ్వఘాటికొడఁబడ ననుఁ గిరిఱి.”

ఇట సుధద్ర పలికినవలకు లుచితరీతి నున్న వనియు, రసికముద్రను వెలయుంచుచున్న వనియుఁ గవి వర్ణించె. ఇట్లు కన్యలు తమ కాఁబోవుభర్తలతో శయనాగారపుముచ్చటలం గూర్చి యే ముచ్చటించుటయుఁ దొందరపడవల దని చీవాట్లు పెట్టుటయు నుచితములై రసికముద్రను వెలుపునవై యుండఁగా మనోరమ తండ్రితో తనమనోవ్యభిచారివఱకు పెండ్లిభోగముల నెట్లనుభవించుఁగల ననుట యనుచిత మగు ననుటకంటె వింతయుండఁగలదా? పైరీతిగా సుధద్రచర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధములు కానియప్పుడు మనోరమచర్యలు కన్యాస్వభావవిరుద్ధము లెట్లు కాఁగలవు?

(2) శకుంతలములో. కాళిదాసమహాకవి శకుంతల యనుకన్యకను నామి నెచ్చెలులతోఁ గూడియున్నతఱి నచటికి విచ్చేసియున్న కాఁబోవుభర్త యగుదవ్యంతునకును జరిగినశృంగారసంభాషణ మీక్రిందిరీతిని వర్ణించె.

“ప్రియంవదః—అట్లయిన మాప్రియసఖ నిన్ను గుఱించి కామదేవునిచే నిటువంటి యవస్థ పొందినబడిఁడి. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీర్ఘతుకు నిలుపందగును.

రాజుః—ఓశుభాంగీ! యీప్రాకృత మాయరుపురకును సామాన్యము. సర్వవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుంతలః—(ప్రియంవదచుఱచి) చెలీ! అంకపుర విరహముచేత నంతాపించుచున్న రాజశ్రేష్ఠునిసేవ నిర్బంధించెదవు? (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

ఋషికులమున నరణ్యములలోఁ బెరుగుచున్న శకుంతల నూతనముగాఁ దానున్నయాశ్రమమునకు వచ్చి యిండుక సంభాషించిన సవ్యంతరమున రాజును వింతలోనే తనకుఁ గాఁబోవుపతినిగా భావించుకొని యాతనియంతఃపురస్త్రీలయందు (సవతులయందు) ససూయ వహించి కాఁబోవుపతి కడనే

యతః డంతఃపురవిరహసంతప్తుడనియు నాతనితో మాటలాడుట యెందు కనియు నెత్తిపొడుపు మాట లాడినది. కాబోవుభర్తకడ నిట్టి సంభాషణము చేయుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధము కానియప్పుడును తాగతనమును దెలుపనప్పుడును గాబోవుపతి సమీపమున నుండఁగాఁ దనమనస్సున వ్యథయుండఁగాఁ దాను బెడ్లియాడుట యెట్లని తండ్రితో మనోరమ పల్కుటలో నేమి హానియున్నది? శకుంతలకాబోవుపతి యెదుట నాతనింగూర్చి పలికిన యాయెత్తి పొడుపుకలుకులు తనచెలులు తనచేత నుండఁగఁ బలికినది కాని యెవరును లేని రహస్యస్థలమునఁ బలుకలేదు. కన్య లీరితిని బలుకవచ్చు ననియే కదా మహాకవి కాళిదాసు ప్రైప్రసంగమును దనమహానాటకములోఁ బెట్టినాఁడు. శకుంతలప్రసంగ ముచిత మైనప్పు డంతకంటె మృదువులును నాత్మహృదయవేదనయుఁ దెలుపునవియు నగు మనోరమముగ్ధవాక్యము లనుచితము లెట్లు కాఁగలవు? వానిని గన్యాస్వభావవిరుద్ధము లనట యెట్లు? మఱియును శకుంతలను, దుష్కర్తుని విడచి శకుంతలాసఖులు వెడలిపోయినతరువాత వారికుభయులకు నీక్రిందిరీతి ప్రసంగము జరిగినది.

“రాజు:—సుందరీ! ఇప్పు డెంత చల్లాటలేను. నీశరీరస్థితియు నీలాగున నున్నది.

క. నలినీదళశల్పిత మై, వెలయు కుచావరణ మున్న విరిపానుపు నిమ్మల విడచి యెండలో పలి, కలఘుశృంగాంగములతోడ నరిగెదవబలా
(అని బలవంతముగా నామెను మరల్చుచున్నాఁడు)

శకుం:—పొరవా! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మన్తభేదితురాల నైనను నేను స్వతంత్రురాలను గాను.” (వీరేశలింగముగారి తెలుఁగు)

కన్య యగుశకుంతల యీరీతిగాఁ బలుకుట తాగతనమును దెలుపునదియు, కన్యాస్వభావవిరుద్ధమును గానియప్పుడు మనోరమవాక్యము లాకష్టేణాత్మము లెట్లు కాఁగలవు?

(3) శృంగారనైషధములో:—నలు దుదమయంతి యంతిపురిలోఁ బ్రవేశించి సభిజనముతోఁ గూడియున్న యామెతో ముచ్చటించుచున్నతటి నాతఁడు తాను బెడ్లియాడఁదలచుకొనిన నలుఁ డని దమయంతి తాను చెలిసికొన్న పిమ్మటనే యాతఁడు మోహాకులు పలుక సిగ్గునఁ జాటునకుఁ జని యాతనితో నిట్లు పలికినది.

“ఉ. ఓరజనీకరాస్వయవయోధినిశాకర యేఁబతివ్రతం
 గూరిమిమీఱ నొక్కరుని గోరి వరింపఁగ నున్నవారి కె
 వ్వారికి నెగ్గుఁగఁ దలఁప వచ్చునె? నిన్ను వరింతు నెల్లి బృం
 దారకులకొ నృపాలగురు దక్షిణవారును జూచుచుండఁగాక”.

కాఁబోవువతి చింత నున్నప్పుడు కన్యక యగు దమయంతి యెంతయో
 ప్రాభముగ మాటాడినది గదా! అట్టి ప్రసంగము కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు
 తాఁగతనముం దెలుపునది యనియు నెవ్వరును భావించుట లేదుకదా. ఇంక
 మనోరమపలుకుల సభిక్షేపింపట యెట్లు?

(4) రుక్మిణీకల్యాణములో:—రుక్మిణి తాను వరించిన శ్రీకృష్ణునకుఁ
 దన్నుంబెట్లియూడు మని దూతల సంపినది. ఇది తాఁగతనమును మించిన పని
 కావలసియున్నది గదా. కాని మనలోఁ బ్రాజ్ఞు లగువా రెవ్వరును నట్లు తలం
 చుటలేదు. పైవారియు దీక్షనొక విశేషము కలదు. పై దమయంతి, రుక్మిణి,
 సుధద్రులను కన్యలు తా మెవరిని మనసార భర్తలు కావలె నని కోరుకొను
 చున్నారో వారు తటస్థించినప్పుడే పైరీతిని బ్రవర్తించిరి. మనోరమ విషయ
 మట్టిది కాదు. ఈకన్య స్వరోచియుం దిదివల కేవిధ మగుమోహమును బెట్టు
 కొనియుండలేదు. తండ్రి స్వరోచికిఁ దన్ను నిచ్చెద ననిపశిమింపట దా నందుల
 కంగీకరించినది కావున ముందుగనే యెక్కుడు సిగ్గుపాలు గావలసిన యవ
 సరమే లేదు.

మనదేశకన్యలు కాఁబోవుభర్తలతో తమహృదయము తేటకడునట్లు
 మాటలాడుటయే గాక తమ్మును వారు సంపాదించుకొనుటకుఁ దగునుపాయ
 ములనుఁ గూడఁ దెలుపుచు వచ్చిరి. దమయంతికడకు దూతగా వచ్చినభావి
 భర్త యగు నలుండు దమయంతితో నింద్ర, ధనద, యమ, వరుణులను దిక్పా
 లురు తమలో నొక్కని వరింపు మని నీకడకు నన్ను దూతగా సంపి రనఁగా
 నిన్నే గాని మఱియొకని నేను బెట్లియూడ నని యామె రూఢిగాఁ దెల్పె. ఈ
 యంశమును దేవతలతోఁ దాను జెప్పిన వారు తనప్రవర్తనమువిషయమై సందే
 హింతు లేమో యను జంకును బొంది నలుఁడు తొట్టువడుచుండ దమయంతి
 యది గని “హృదయేశ్వర! నీవు జంకనవసరము లేదు. రేపు బహిరంగసభలో
 నానల్వరుదిక్పాలురయెదుట నిన్ను నేను వరింతును. అందుపై వారు నీవిష
 యమై సందేహింప నవసర ముండ”దని, యుపాయము జెప్పినది. మఱునాటి

సభలో దమయంతి నలునే గాని వరింపదట ! అది యే మో చూత మని యాదిక్పాలురు సలహాపములతో వచ్చి సభలో నిలువబడఁగా నామె సభలో నైదుగురు సలహాపు లుండుటఁ గని యది దేవమాయ యని గ్రహించి మనస్సునందు దిక్పాలురకు మ్రొక్కి “దేవతలారా ! నేను నలుని వరునిగా నిశ్చయించుకొనియున్నాను, గాన, నాతని నేను దెలిసికొనునట్లు చేయుఁడు” అని ప్రార్థించె అందుపై వారు ప్రసన్నులై నిజహాపములతో నిలువఁగా నలు నాసాధ్యమణి వరియించె. ఇంకను రుక్మిణి తనసోదరుఁ డగురుక్మిణి విరోధి యగు కృష్ణుని వరించటయే గాక యాతనికిఁ దాను పంపినసందేశమునఁ దన్నెట్టితఱి వచ్చి నిరపాయముగాఁ జేకొనవచ్చునో విస్పష్టముగాఁ దెల్పినది.

పెళ్లెల ? ఇంచుమించుగా మనగ్రంథము లన్నియు మనదేశకన్యకలు కాఁబోవువతులు తమసమీపమున నున్నప్పుడు గూడఁ బలుకదగినయంశము ల నిస్సంశయముగను, సరసముగను బలికిపట్టి తెలుపుచున్నవి కాని మనవేం కటకాస్త్రిగారు తలంచినట్లుగాఁ గొయ్యబొమ్మలై నిలచినట్లు తెల్పుట లేదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్నిప్రథకావ్యములనుండి మాత్రమే యుదాహరణముల నిచ్చితిని.

ఇంత యేల ? కన్యకలు పెద్దపెద్దరాజసభల నేర్పాటు చేసి నప్పుడు వానిలోఁ బ్రవేశించి తమమనస్సునకు నచ్చినవానికడకుఁ జని యాతఁడే నా వరుఁ డని యాతనిబూలమాలతో లజ్జలేకుండ సలకరించుట కల దని మన గ్రంథము లన్నియుఁ జెప్పుచున్నవి. సభలలోఁ గన్యలు చేయు నిట్టివ్యాపార ములే తాఁగతనమును పెల్లడింపనియెడలఁ గాఁబోవుభర్త యెదుటనుండగాఁ గన్యక దననెచ్చెలులబాధలంగూర్చి తనతండ్రితో ముచ్చటించుట తాఁగతన మగునా ? అట్లనట యనుదితము గాదా ?

మఱియును గాఁబోవుభర్తల యెదుట నవనాగరకులు వ్రాసినగ్రంథ ములలోని కన్య లెట్లు ప్రసంగించిరో యది తెలుపుటకై యొక్కయుదాహరణ మిచ్చెదఁ కి. శే. కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులువారి శుద్ధాధునిరోష్ఠ్య నిర్వచననైషధములోఁ గన్య యగుదమయంతి కాఁబోవుభర్త యగునలుని తోఁ దననెచ్చెలుల సన్నిధి నీరీతిఁ బ్రసంగించినది.

“క. నిన్నుఁ గని నంతనుండియు, నన్నెంతయు నేచదొడఁగె నలనెలయల్లుం
దెన్నఁడు నను గని యెటుఁగను, జెన్నఁగనీతెఱఁ గలుంగఁ జేయఁగఁగజే.”

కన్య లీరీతి సంభాషణము గావించుటయు, నుచితమైయుండ మనోరమ పల్లినవల్లులందు నాచిత్య ముండకుండునా ?

ఇంకను బూర్వకాలపుఁ బెండ్లికూతులమాట యటుండనిండు. ఇప్పటి కాలపుఁ బెండ్లికూతులమాట నాలోచింపుడు. చరిత్రకాలమునాటి యొక వండితుఁడు విద్యావతి యగుతనకూతునకు విద్యాగంధము లేనియొకధనిక నుండరబాలుని దీసికొనివచ్చి చూపి వానిఁ బెండ్లియాడు మనఁగ నామె కాఁ బోవువరుని విద్యావైశద్యమును కనుఁగొనఁదలంచి 'విహస్య' యేవిధక్తి యగు నని యడిగినది. అది యవ్యయ మనియు విభక్తిలేదనియు గ్రహింపఁజాలక 'రామస్య' వలె నుండుటచే వ్యక్తివిభక్తియగునని వరుఁడు సమాధాన మిచ్చు మటల 'విహాసు' యేవిధక్తి యని యడిగినది. అదియు నవ్యయ మని గ్రహింపఁజాలక "రామాయ" వలె నుండుటచే, చతుర్థి యని పలికెను. అటు పిమ్మట "అహం, కథం" ఏవిధక్తు లని యడిగినది వానిలో మొదటిది యస్య చ్చబ్దముయొక్క ప్రథమావిభక్తి యనియు రెండవది యవ్యయ మనియు తెలిసికొనఁజాలక రామం కృష్ణం గోవిందం లవలె నుండుటచే ద్వితీయావిభక్తు లని పలికినాడు. అప్పు డాతనిసమక్షముననే తనతండ్రి నుద్దేశించి యాకన్య "యస్యవ్యక్తి చతుర్థిస్యాత్ విహస్యచ విహాయచ, అహం కథం ద్వితీయాస్యాత్ ద్వితీయాస్యా మహం కథమ్" అని పలికినది. విభక్తులే తెలియని వానికి నేనెట్లు ద్వితీయను (భార్యను) కాఁగలను. అని తండ్రితోఁ గాఁబోవు వరునియెదుట నుడివినయీకన్యను మనవా రెవరును తాఁగనుగా భావించుట లేదు. ఇట్టియదాహరణములు పెక్కులు గలవు.

ఒకవేళ నీకాలమునఁ గాఁబోవుభర్తలయెదుటఁ గాఁబోవుభార్య లేమి యుఁ బెదవియెత్తి మాటలాడలేక యుండు రనినను నిప్పటిపెండ్లికూతుల యవస్థనుబట్టి పూర్వకాలపుపెండ్లికూతులు కూడ నట్లేయుండు రని భావించుట న్యాయము కాదుగదా. పురాణకాలమునందలి పెండ్లికూతులు సర్వవిధముల విశారదలై యుండెడివా రనికదా చరిత్రాభిజ్ఞుల మనుకొనువారు తెలుపుదురు. పూర్వకాలపుసంగతుల నిప్పటికాలపుస్థితులను బట్టి విమర్శింపరాదని కదా మనగ్రంథవిమర్శనపద్ధతికారులు లిఖించిరి. అట్టివారు తాము చెప్పిన పద్ధతులకే విరుద్ధముగాఁ దమన్యాయమును వ్రాయుట యుచిత మగునా ?

ఎట్లు చూచినను గాఁబోవుభర్త యెదుట నుండఁగా మనోరమ తనతం

శ్రీతోః దనసఖులు దుఃఖాక్రాంతలై యండఁగాఁ దాను బెడ్లిభోగముల ననుభవించఁజాల ననితెలుపుట కన్యాస్వభావవిరుద్ధ మనియు తాఁగతనమును చెలుపునది యనియు భావించుట యుచితముగఁ గాన్పించుటలేదు.

ఇంకను “కన్యక సౌఖ్యముల ననుభవించుటే నని తాశ్రీతో జెప్పుట మఱియు సీచముగాఁ గానవచ్చుచున్నది.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇం దేమివై చ్య మున్నదో బోధపడుటలేదు. వివాహాదికము లన్నియు మనసిజభోగములే కావున వేదములు వివాహమునఁ గాముఁడే దాత యనియుఁ గాముఁడే ప్రతిగ్రహీత యనియుఁ జెప్పుచున్నవి. అది యట్లుండ సంస్కృతముల ఓటభోగము లని తెలిపినది కాని మనసిజభోగము లని తెలుపలేదు. భోగము లనుభవించఁజాల ననినంతమాత్రమున నాభోగములు శయ్యాకార రసాస్యభోగము లని భావించుకొన నవసరములేదు. వివాహమును భోగమే. ఈసంగతిని సరిగ గ్రహించుకొనక శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు సౌఖ్యమని మనోరమ యనినదానికి వ్యవాయకర్త మనునవసరపరార్థమును జేసికొని మార్గంజేయపురాణము నధిక్షేపించిరి. అంతియే కాని యకాదిత్య మొత్తమాత్రమును బాటించనివాఁడు మనపెద్దనామ్యుఁడే యని తెలిసికొనలేకపోయిరి. తన్ను నిదివఱ కెన్నఁడు నెఱుంగనివాఁడును దేశ ప్రభువును యువకుఁడును నైన స్వరోచితో మనోరమాసఖ యగుకళావతి తనవృత్తాంతముం చెలుపుచుఁ దనతండ్రి పుంజఃస్థల యనునచ్చరతో మదనకేళిం దేలికట్లుగా నీక్రిందిరీతిని బెద్దనచెప్పించె.

తే. చెయ్యి పట్టినమాత్రాన శిరసు వంచి, యవశచందానఁ బైవ్రాలునవ్వఘాటి బల్లశాలాంతరము సేర్పి బ్రాహ్మణుడు, కెరలుగోధులఁ గందర్పకేళిఁ జేతె.
“క. తపమంతయుఁ బాలివోవఁగ, నపుడన్నియు నుజ్జగించి యయ్యంగనలోఁ దపసిమనోజక్రీడా, విపులైశ్వర్యంబు లనుభవించుచునుండ.”

కళావతి యనుకన్యక పెరకాంతలయెదుటఁ దా నెన్నఁ జెఱుంగని యువకునితోఁ బైరీతిఁ బచ్చిశృంగారవాక్యములు పలుకునట్లుచేసిన పెద్దనగ్రంథముచిరీతి నున్నట్లే మనవేంకటశాస్త్రిగారికిఁ దోచినది కాని మార్గంజేయపురాణములోని మనోరమావాక్యములు పచ్చిశృంగారము లేనివైనను సీచమైనవిగా వీరికిఁ గాన్పించినవి. ఇట్టిదారుణపక్షపాతబుద్ధితో వీరిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి మొత్తశ్లాఘనీయమో కదా ! వీరు ‘విమర్శకుఁడు నిష్ప

కంఠిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుదితపుమార్పు. ౨౩౫

మహాతబుద్ధితో నిరూపించిన గుణదోషపరిశీలనము మాత్రమే విమర్శన మని పించుకొనును. అని వ్రాసియున్నారు కాని ఏమి కాముజెప్పినవిధులను తమ విమర్శనపద్ధతయందే పాటించలేదు.

దాని కేమి ? మనము పైనిజర్పించినదానింబట్టి మనోరమ కాఁబోవు పరిచెంతఁ దనజనకునితోఁ దననెచ్చెలులు రోగిపీడితలై యుండగాఁ దాను వివాహభోగముల ననుభవించఁజాల ననిజెప్పట నీచముకాదనికూడ గ్రహించుకొనియున్నాము. ఇఁకఁ బెద్దనాచ్యుడు పెట్టినమార్పునం దేమయిన నాదిత్య మున్నదేమో విచారించుకొందము. మనోరమ తనతండ్రి తన్ను నుపకారియగు స్వరోచి కిచ్చి వివాహముచేయుదు ననిజెప్పుడు తననెచ్చెలులబాములం గూర్చి ముచ్చటించక వివాహసౌఖ్యముల ననుభవించి యనుభవించి తుదకు గర్భాభాసపుగడిలో నాధుఁడు మోహపరవశుడై రతికేళిం దేల నుద్యమించునయమున తనకోర్కి ప్రియునిచేఁ దీర్పించుకొనుటకు మందితటిగాఁ దీసికొని సంభోగము నతికట్టిన దనుట పరమసీచము నింద్యమునై యున్నది.

వాదమునిమిత్తము మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పినరీతిగాఁ దండ్రియెదుటఁ దననెచ్చెలులబాధలం గూర్చి మనోరమ ముచ్చటించుట యుదితము గాదనియు నయ్యది గర్భాభాసపుగడిలో నాధుఁడును దానును నేకాంతముగా నున్నపుడు మాత్రమే చెప్పఁదగిన దనియు భావితము. అట్లు చెప్పకొనినను పెద్దనవ్రాతయందలి దోషము లొలఁగిపోనేరదు. ఏమన పెద్దన మనోరమా స్వరోచులు గర్భాభాసపుగడిలోఁ జేరినప్పుడు కూడ వెంటనే చెప్పింపలేదు. స్వరోచి సురతత్రీడకు వేగిరపడువటకు నాపియుంచెను. ఇది తప్పుకాదా ? మనవేంకటశాస్త్రిగారు “పెద్దన యేకాంతమున నున్నపుడు మనోరమచే భర్తకుఁ జెప్పించెను.” అని వ్రాసిరి. ఏకాంతమున నున్నపుడు చెప్పటయే యవసర మగుచో కయ్యాగారమునఁ జేరినతలువార నాధుఁడును దానునుమాత్రమే మూయఁబడిన గడిలో నున్నతలువార ప్రసన్నహృదయుడై తనకడకు వచ్చి నాధుఁడు తనచేయిపట్టుకొని నపు డేలచెప్పలేదు. అటుపిమ్మట బుజ్జగించి కౌగిలించినపు డేలచెప్పలేదు ? అవి యేకాంతసమయములు కావా ? అయ్యవి పెండ్లివేళలపంటి యసందర్భసమయములు కావుగదా ? అప్పుడును జెప్పక నాధునకుఁ గ్రమక్రమముగ మోహతిశయమును గలిగించి తుద కాతఁడు కవయఁ దమకించి త్రస్తరుల గుస్తరింప నది తటి యని భావించి మనో

రమ యప్పుడు తనభావమును, ఏడువనుపానముగాఁ జెట్టి సంభోగము నతి కట్టి యాపై బ్రతిమాలించుకొని చెప్పె. ఇదియే తాగతనమును వెల్లడించుచున్నది.

ఎట్టిసమయమునఁ బ్రియురాలు ప్రియునిచేదనకోర్కి చెల్లింపించుకొనవలెను ? సంతోషసమయమునఁ బ్రియురాలు ప్రియునితోఁ జెప్పి తనకోర్కి చెల్లింపించుకొనవలె నని వేంకటశాస్త్రిగారుతేల్పిరి. సంతోషమే అది యెవరును గాదనరు. కాని మార్గంఁదేయపురాణమునందలి మనోరమ తనకోర్కెను సంతోషసమయమునఁ దెలుపలేదా ? మంచిసంతోషసమయముననే తెల్పినది. తనతండ్రి యగు నిందీవరాక్షుఁడు హేయమును దుర్భరమును నగు కూరరాక్షసత్వమునుండి విముక్తుఁడై పరమాహ్లాదకర మగు నైజగంధర్వరూపమును దాల్చి తన్నుఁ గూతునుగా గ్రహించి తగినవరుస కిచ్చి పెండ్లిచేయఁదలచుకొనినసమయము తనకు రాక్షసునివలని ప్రాణభీతి తొలగి తనప్రాణదాతకుఁ దాను భార్య యగుటకు ననువగుసమయము స్వరోచికి నమూల్యమగు నాయుర్యేదవిద్య లభించుటయే గాక ఘోరరాక్షసు నేకభుజబలముచే జయించి విజయలక్ష్మీతోడి పాటుగా దివ్యసుందరరూప యగుతన్ను గృహలక్ష్మీగా గ్రహించుసమయము. ఇదియందఱకును బరమసంతోషసమయము కాదా? ఇట్టిసంతోషసమయమున దాను రక్షింపఁబడినట్లే తనచెలికత్తియలును రక్షింపఁబడవలె నని మనోరమ కలుకుట సమంజస మేల కాదో వేంకటశాస్త్రిగారు తెలుపలేదు. సంతోషసమయము లనేకములు గల వని యంగీకరించియును గూడ సంభోగసమయ మన్నిటినిమించిన సమయ మనియు గాన నప్పుడు చెప్పింపవలె ననియు లిఖించిరి. అందులో “యావనవంతుఁ డగుపురుషునికి యువప్రేమసంగమముకంటె నధికసంతోషసమయ ముండదుకదా ? తాదృశసంతోషావస్థయందున్నపు డెట్టివాఁడును బ్రియురాలికోర్కిఁ దీర్చక మానగలఁడా ? కార్యార్థులు, అట్టిసమయమునకు వేచియుండుట సహజముకదా!” అనియు వీరు వ్రాసిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారివంటివా రిట్లువ్రాయుట వింతను బుట్టించుచున్నది. సాధ్యములు తమకోర్కెల బ్రియులచేఁ దీర్పించుకొనుటకుఁ బ్రధమ సురత సమయమే తరి యనుటకంటె వింత యుండఁగలదా ? తమ యింద్రియ సుఖమున కడ్డులేకుండుటకా ధీరోదాత్తతాది లక్షణములు గల మహాపురుషులు

సంఖ్య ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ జెట్టిన యరుదితపుమాళ్ళు. ౨౭౧

సాధ్వీమణులగు తమ యథాంగలక్ష్మణుల కోర్కెలదీర్చుట ? అట్లు తలంచుట యనుదితము. సీతామహాదేవి తనకుఁ గాంచనమృగము కావలె నని కోర శ్రీరామచంద్రుఁ డామె కోర్కెఁ జెల్లించ యత్నించె. అది యేసమయము నఁ గోరినకోరిక ? ద్రావడి తనకు దుర్బలస్థుల స్థ సౌగంధికపుష్పములు కావ లె నని కోరఁగా భీముఁ డాకోర్కెఁ దీర్చె. ఇదిసంభోగసమయమునఁ గోరిన కోరికయా ? కుచేలవత్ని తనభర్తను శ్రీకృష్ణుని దర్శించి యాతనియనుగ్రహ మున సిరులుసంపాదించుకొనిరాఁ బ్రార్థించినది. అతఁ డామెకోర్కె సంగీక రించె. ఇది సంభోగము నిరికట్టుటచే సుప్రాప్తమైనదా ? ఇతరసంతోషసమ యములఁ బతులచే సతులు కోర్కెలు దీర్పించుకొని రనుట కుదాహరణము లనేకములు గలవు. తనకోర్కెను బ్రథమసురతదినమునఁ జెప్పి తీర్పించుకొనిన సతీలలామ మిదివలకుఁ గాన్పించదు. సురతసమయము సంతోషసమయము కాదా యని శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రశ్నించె. అది సంతోషసమయము కాదని యెవ్వరును జెప్పలేదు. ఇతరసంతోషసమయములఁ దమకోర్కెలఁ దీర్పించు కొన సతులు యత్నించుటకంటెఁ బ్రథమసురతదినమునఁ గావింపించుకొనుట మంచి దని తాము పెద్దన్నతోఁ గలిసి పలికిన పలుకులు సరసముగా లే వని యస్తదామలము చెప్పుచున్నాము.

పెద్దన్న సంతోషసమయమునఁ జెప్పించనా ?

మనవేంకటశాస్త్రిగారు సంభోగసమయమే మిక్కిలి సంతోషదాయక మగుసమయ మనియు నట్టితఱిని బ్రమురాంద్రు తమప్రియులచేఁ దమకోర్కెలు దీర్పించుకొనవలె ననియు వ్రాసిరిగదా ! సంతోషమే. ఇట్టిసంతోషసమయము న సతులు నాథులకుఁ దమమనవుల విన్నవించుకొనుట తగియుండు నని భా వించుకొనువారు మనలోఁ గలరు. ఇట్లు డగ్గురామదాసు “ప్రకృతు జేర్చుక చెక్కిలినొక్తుచు చక్కగ మరుకేళిఁ జొక్కియుండకువేళ ననుఁ బ్రోవ మని చె ప్పవే సీతమ్మ” యని లిఖించినాడు. ఇట్లు వ్రాసినకవులు కలరు, కాని యీ వ్రాత లన్నియు మరుకేళిఁజొక్కియున్నతఱి మంచిదని చెప్పుచున్నవి కాని మనపెద్దనార్యుడు చెప్పినరీతిగా మరుకేళి కుద్యమించు నాథునితలంపు సరి కట్టితద్వారముగాఁ గోర్కెలు చెల్లించుకొనుట మంచిదని చెప్పియుండలేదు. మరుకేళిం జొక్కియున్న సమయము మంచిసంతోషసమయము గావచ్చును గాని దాని కుద్యమించుసమయ మట్టిది కాదు, అది యాతురపాటును దెల్పు

సమయము. కావున నట్టిసమయమున సంభోగము నరికట్టి తమకార్యములు కొనసాగించుకొన సాధ్యమని యొక దెవ్వతెముఁ బ్రయత్నింపడు. ప్రయత్నించిన నది సాధ్య కాదు. మనుచరిత్రలోని మనోరమ గర్భాధానపుగదిలో నేడ్వ మొదలిడినప్పుడు అనఁగా నాధునికోర్కె కారణము గలిగించినపు దాతని మన స్పృహతోనికి వచ్చినదో పెద్దనయే వర్ణించినాడు. కనుడు:—“ఊరక యున్నం గనుకొని యవనివతిపుంగవుం డంతరంగంబున జెంగలించు కాతు కాంతురంబు కరఁగుపడ వెలగుపడి యుద్వేగసమన్వితుండై సంభ్రమించుచు” దీనింబట్టి చూడ స్వరోచిహృదయమునం దంతవలగు జనించిన సంభోషాంతురము నశించిపోయి యుద్వేగముపుట్టి యున్న సమయమునందు మనోరమ తుదకుఁ దనచెలికత్తియల బాధలు వారించఁబడ వలె నని నాధునితో జెప్పినది కాని సంతోషమునఁ జొక్కియున్నతఁడె డెలుపలేదని తేలుచున్నది. ఇది యెట్లు సరిపడును ? ఇది సరిపడనేరదు కావున సంభోగేచ్ఛ గలప్రియుని కోర్కె నరికట్టి వానిని బాధించి తనకోర్కెను దీర్పించుకొన మనోరమయై త్నించిన దనవలెను గాని సంతోష సమయమునఁ జెప్పిన దన వలనుపడదు. సంభోగము నరికట్టి కామోద్యోగపూరితు లగువారిచేఁ దమకార్యముల నెరవేర్పించు కొనఁ జూచువారు వేళ్ళు. సంభోగానంతరమున విటుడు దనకోర్కెల నన్నిటిని జెల్లించునో చెల్లించఁజో యను సంశయముచే నాతని కామ పీడితత్వము నాధారముగాఁ దీసికొని ముందే తమకోర్కెలఁ దీర్పించు కొనఁ జూతురు.

మఱియుఁ బైకీర్తనములో రామదాసు “అదిజిజివినుతుడు భద్రగిరి శుఁడు నిద్రమేల్కొనువేళ నెలతరో బోధించి ననుఁబోవు మనిచెప్పవే సీతమ్మ” అనిమఱి యొకచరణము వ్రాసినాడు. దీనింబట్టి సంతోషసమయముల నేకము లుండు ననియు, నేసంతోషసమయమునం దైనను గార్యసిద్ధికై ప్రయత్నింపవచ్చు ననియుఁ దేలుచున్నది. కాబట్టి మార్కండేయమునందలి మనోరమ దఁకోర్కెం దెలిపినసమయము మంచినమయమే యని తేలుచున్నది. పాత్రముల ఘనతను పెల్లడించుచున్నది. కావున, పెద్దన పెట్టినమా ర్పనచి తము. ఈయంశము మనవేంకటకాస్త్రిగారి హృదయమునకు బోధపడకపోలేదు. కావుననే వారు పెద్దకి ముందుగాఁ దననెచ్చలులంగూర్చి మనోరమ ముచ్చటించిన ముచ్చటను బెద్దనవివాహానంతరమునఁ బెట్టించుటకును వివా

సూరి ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౭౩

హాదిసౌఖ్యముల నామె, తనచెలులు బాధపడుచున్నను, ననుభవించుటకును
గలకారణము లీక్రిందిరీతిని గల్పించిరి. ఆయుర్వేదమెఱింగినస్వరోచిచేఁ దన
యభిమతమును దీర్చుకొననొందియే మనోరమ వివాహమున కంగీకరించినది.
మనోరమామనోగత మైనయీభావమును మనశాస్త్రిగఁ బెల్లుగ్రహించిరో ?
ఎల్లుగ్రహించినను నిది తప్పే, ఆయుర్వేద మొక్కస్వరోచికి మాత్రమే తెలిసి
యున్న యెడల శాస్త్రిగారు చెప్పినది కొంతవఱకు సరిపడి యుండును గాని
ప్రస్తుతసందర్భ మట్టిదిగాదు. శాస్త్రులవారు చెప్పినయాయుర్వేద విద్యలోమనో
రమాజనకుం డగునొందీవరాఱ్ఱుఁడు కడు దక్షుఁడు అతనినొందీయే స్వరోచి యీ
విద్యను నేర్చికొనివాఁడు. కాబట్టి మనోరమకు నాయుర్వేదప్రభావముచేఁ దన
నెచ్చెలుల బాములు తొలఁగింపించుకొను నిచ్చయున్నయెడలఁ దనయందమిత
వాత్సల్యము గలతనతక్కిచే నావని చేయుచుకొనవచ్చును. అందులకై
స్వరోచి నాశ్రయించుట బలలేదు. కాన శ్రీశాస్త్రులవారు వ్రాసినది
యసంగతము. మనోరమ యాత్మాసందార్థమై పెండ్లియుదలి ముచ్చ
టచే నందుల కంగీకరించినది కాని సఖులనిమిత్తము కాదు. నెచ్చెలుల
విషయ మైనదుఃఖములు పెట్టికొనక పెండ్లినుఖముల నన్నిటిని హాయిగ
ననుభవించినది. “మజ్జనములు మందిగందపుఁబూతలు తూర్యవాదములు
వివాహవిధు లగుతలఁబ్రాతలు మొదలగునవియుఁ జేయుచున్నంతమా
త్రమున నామెకు మనమందు దుఃఖము లేదనఁగలమా ? దుఃఖము మనో
గతము. ఇవి బాహ్యములు. బాహ్యవ్యాపారమును బట్టి మనోవృత్తిని నిర్ణ
యింపలేదు.” అని మనమేకటశాస్త్రిగారు వ్రాయించిరి. ఇది సరి కాదు.
ప్రాజ్ఞులగువారు మనుజులు చేయుచేష్టలు మనోగతభావముల వ్యాఖ్యానము
లని చెప్పుదురు. అది యటుండ మనపెద్దవార్యుఁడు వ్రాసినవ్రాత మనోరమ
యత్యుత్సాహపూరితయై వివాహనైభవములలో మనఃపూర్వకముగాఁ బా
ల్గొనిన దని చెప్పుచున్నది. ఎట్లన,

“అ. రాజచూడ్చి కపుడు రాజీవముఖ చూడ్చు తెదురుకొనియె లజ్జ కొదిగి
యొదిగి

జడిసి జడిసి జహ్ను సంభవాంభోవేణిఁ కెదురులెక్కు మీలకొదమ లనఁగ.”
దీనిం బట్టి మనోరమ యత్యుత్సాహపూరితయై నాధునినానందపూర్వ
కముగాఁ జూచిన దని తేలుచున్నది.

ఇంకను,

“మ. తనుమధ్యస్థివశుల్ నటింప నిలమిఁదగ్ మట్టియల్ మ్రోవఁగాఁ
గనుచాకల్ పయితెప్పలం గదియ నుత్తంతాగ్రయై నిశ్చి నా
ధునిహాళిం దలఁబ్రాలు వోసె నవలాదోర్తులకూలంకష
స్తవవిస్ఫుర్తికి సందిదండ ధవళుల్ సాహాసినాదం చిడగ.”

ఇదియు మనోరమ పరమోత్సాహముతో నిశ్చి తలఁబ్రాలు పోసిన
దని తెల్పుచున్నది. మఱియును,

“చ. ముడివడుగంకణప్రథల ముత్తైపుసేసలు దోయిలించి యె
త్తెకుతటి బాహుమూలకుచదీపులవైఁ బరిదృష్టిపర్వవం
బొడమినలజ్జఁ బాణియుగముఁ వెనవంచయు మాళిమిఁదికై
పొడవునఁ జల్లె లేనగవు పొత్తుకతెప్పల నప్పించుచుఁ.”

ఇదియును పరమానందపూరితయై మనోరమ వివాహములోఁ బాల్గొనిన
దని తెలుపుచున్నది. ఇట్టి వనేకములు గలవు. సాధారణముగాఁ గన్యకలు
పెండ్లి వేళలందును చామపతులతో బంతులాడుట, గంధములుపూసికొనుట
మున్నగుసంతోషసమయములందు ముఖ్యముగాఁ దమచెలికత్తియలు తమకడ
నుండి యీనైభవము చూచుచుండవలె నని కోరుచుండుట. అట్టిసమయము
లందు మనోరమ యడవులలోఁ దనఁగిమిత్రమై బాములఁబడుచున్న నెచ్చెలులు
తనకడ లేమికి విచారమునందనే లేదనియు గర్భాధానపుగదిలో నాధుఁడు
తన్నుఁ గవయనున్నతటి వారిబాధలంగూర్చి విచారింపఁ జొచ్చిన దనియుఁ
జెప్పటలో స్వార్థస్య విసుమంతయును లేదు. మనోరమ మనస్సునెచ్చెలుల
విషయమై దుఃఖించుచున్నదే యగునెడల యామె వివాహములో నిట్లుత్సా
హమును జూపనేరదు. ఏమన “దుఃఖతే మనసి సర్వ మసహ్య మన న్నెఱుం
గవే” యని మనపెద్దనార్యుఁడు మనుచరిత్రమునందే వ్రాసియున్నాఁడు. నిజ
ముగా మనోరమ మనస్సునందు నెచ్చెలులంగూర్చిన దుఃఖమే యున్నయెడల
నామెకు వివాహప్రక్రియయంతయు నసహ్యముగ నుండఁదగినది. కాని మనో
రమ మన స్పృహస్థితియందు లేదని పెద్దనార్యుని వ్రాతలే తెల్పుచున్నది. ఇంత
యేల నాధుఁడు కవయఁ దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామె కుత్సాహము పుట్ట
కపోలేదు. “అట్లు గవయం దమకించి త్రస్తరులఁ గుస్తరింప నింపు గలిగియు
మున్ను మనంబునం బొడమియుండు నడ లప్పుడు తలంపునం బాటిన” అను

సంచిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౭౫

వాక్యములంబట్టి నాఁకుఁడు కవయః దమకించినప్పుడుఁ గూడ నామెమనస్సున నించే గలిగిన దనియుఁ దరువాత నెచ్చెలులం గూర్చినయడలు మనస్సునం దగిలిన దనియు విస్పష్టముగ బోధపడుచున్నది. ఇంక నీమె నాఁకు ఁ చేయఁ బోవు సురతక్రీడ నేల యాఁపిన దన నాఁకునియుత్సాహోద్రేకమునకు నాతటి నాతంకము గలిగించిన నాతఁడు తనచేతిలోని బంతె తిరుగుచుగదా యను నూహలోఁ జేసినవని యని తేలుచున్నది. కాన నిది కులకాంత చేయువని కాదు. అందునను సవోధ చేయునది బొత్తిగఁ గాదు.

ఉత్తమనాయకునియందుఁడవలసినయుత్తమగుణము లన్నియు స్వరోది య దుఁగల వనియు నాతఁడు పరమఃపానహిష్టుక, పరోపకారము, స్వార్థత్యాగము మున్నగు నుత్తమగుణములు గలవాఁ డనియు మన వేంకటశాస్త్రిగారే వ్రాసిరి. ఇట్టి మహాపురుషునిచేఁ దననెచ్చెలుల రోగబాధలఁ దొలఁగింపించు కొనుటకై మనోరమ సఃఖోగము సరికట్టవలెనా? తాను స్వరోదిని నుత్తమ మగులోకోపకారకార్యము చేయు మనుచున్నదే కాని స్వార్థపరత్వముచేఁ దనకు సగలో నాణెములొ చేయించిపెట్టు మని కోరుట లేదుగదా! కీర్తిప్రద మగుసత్కార్యమును జేసి అర్చురాం ద్రగుకన్యకలను గాపాడు మని దయామ యుండును సమర్థుడను సగునాఁకుని బ్రాణప్రియ కోరుటకు సఃఖోగము సరిక ట్టవలసి యుండునా? అట్లు తలంచుట యెంతమాత్రము నుచితము కాదు. కావునఁ బెద్దనార్యుఁడు పెట్టినమా ర్పునుచితము. మనోరమ నెచ్చెలుల రాజ యత్నాదిరోగములు స్వల్పకాలములోఁ బోవునవి కావు. అట్టివాని నివారణార్థమై సఃఖోగేచ్ఛ నాఁకునిహృదయమునందును, తనహృదయమునందును మిక్కుట మై యున్న ప్రథమసురత సమయముననే యరికట్టి తొందరపడి యారాత్రిపూటనే సఖు లున్నమహారణ్యములోనికి నాఁకునిఁ దీసికొనిపోవుట రసాభాసహేతు వగును గాని మఱి యొకటి గానేరదు.

“మార్తంఢేయపురాణమునందుఁ గూడ మనోరమావివాహ మైనతరువాతనే యామెనెచ్చెలులబాధలు తొలఁగింపఁబడినట్లున్నది గదా. మూల గ్రంథమునందలి మనోరమసఖులకు శాపవిముక్తి కాకుండ నెట్లు వివాహభోగము లనుభవింపఁగల్గెను. కావున మనుచరిత్రయందు శాస్త్రిగారు చూపిన దోషము మూలగ్రంథమునఁ గూడ లేకపో లేదు.” అని వేంకటశాస్త్రిగారు లిఖించిరి. ఇది గ్రంథమును సరిగఁ జూచుకొనక వ్రాసినవ్రాత. ఏమన వివాహ

మునకుఁ బూర్వమే తనమనస్సున నున్న యడలును మనోరమ వ్యక్తముచే
యఁగా నందుపై స్వగోచి యందుల కడల సక్తలలే దనియుఁ దాను నేర్చికొ
నిన యాయుర్వేదప్రభావముచే వివాహసంతరమునఁ దాను విభావసీకళావతు
లరోగములకుఁ దగుచికిత్స చేసి తక్కుక కుదిర్చెద ననియు యాధిగ వాగ్దాన
ముచేయుటచే నామె యందులకు సంతృప్తయై యుగ్గీకరించె. కావున నామె
దుఃఖార్త కాదు. ఇట్లు మనస్సునం దున్న యడలు తీర్చివేయఁబడిన తగువార
వివాహ మైనట్లు మార్తంఁడయపురాణమునందుఁ గలదు. కావున నందు మను
చరిత్రమునందలి దోషము లేకు. విమర్శించుపుస్తకములఁ బలుసారులు చదివి
చూచుకొని యాపై విమర్శనము వ్రాయవలయు నని తమ గ్రంథవిమర్శనపద్ధతిలో
మన వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసిరే కాని యావ్రాతను కామే తమపద్ధతియందే
పాటింపలేదు.

మొత్తముమీఁద శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు నావిమర్శనముపై చేసిన ప్రతి
విమర్శనమున కంతకును సమాధానమును నీవ్యాసమున నిచ్చియున్నాను.
వేంకటశాస్త్రిగారు రెత్తికొనిన గ్రంథచార్య మనువిషయమున కిదివఱకే బ్రహ్మశ్రీ
సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారు తగుసమాధానము నిచ్చిరి. అది యీపరిష
త్తుత్రికయందే ప్రకటింపఁబడియున్నది. కావునఁ దద్విషయమై నే నిప్పుడు
వేఱుగ సమాధాన మీయనవసరము లేదు.

మనుచరిత్ర సీతదాయకమా :— ఈశీర్షిక క్రింద నేను గావించినచర్చం
గని నవనాగరకులవలెనే నేనును శృంగారరసమును ముట్టడించినట్లుగా మన
వేంకటశాస్త్రిగారు బ్రమసి మిడిమిశిల్పానముగల నవనాగరకులు మనగ్రంథ
రాజములమీఁదికి దాడివెడిలి దొరతనమువారిచే శృంగారగ్రంథములపై బహి
ష్కారశాసనములు పుట్టించి మనసారస్వతమునకు హానినిగలిగించుచున్న యిక్ష్వా
లమున నిట్టివ్రాతలు వ్రాయుట యుచితముకా దని నన్ను మందలించిరి. అందు
లకు వారికి నేను ఓమూర్ఖుణము గావించుకొనుచున్నాఁడను. ఏమన, నేనును
మననవనాగరకులచర్య లిప్పట్టువ మనసారస్వతమున కమిత మగుహానిని గలి
గించుచున్న వని తలంచువాఁడనే. ఇప్పట్టువ నవనాగరకమితనైరస్యమును
జాపుటకయ్యే మూఁడువంతు లీచర్చను గావించినవాఁడను.

నవనాగరకులు మనప్రబంధములందుఁ గలయేయేవర్ణనాదికంబులను
నిం .ంఁదవైచుచున్నారో యట్టివర్ణనాదికములఁ దమగ్రంథములందు వ్రాసి

వానిని బలుసారు లచ్చొత్తించి లోకములో విడుచుటయే గాక వానిని విద్యా
 ర్థులకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగాఁ గూడఁ గావింపించుచున్నారు. ఇతరులచేఁ
 బ్రకటింపఁబడినవృద్ధుడు దుష్టగ్రంథము లైన వైజయంతీవిలాసములు తమచే నిటీ
 వలఁ బ్రచురింపఁబడి పవిత్రము లగుచున్నవి. తమచే నిషేధింపఁబడిన కళాం
 కవిజయూదు లందలి వర్ణనములవంటి వర్ణనములు తమచే బొగడఁబడు నుద్గ్రం
 థములం దుండిన నవి దోషములుగా భావించఁబడుటలేదు వానిపై నేవిమర్మ
 నములుచు బుట్టుటలేదు. ఈవిధముగాఁ బక్షపాతముతోఁ గూడిన లఘుదృష్టి
 గలనవనాగరకులు దమనూతనఘక్తిక ననుసరించి పరిశీలించినఁ దాము విశేష
 ముగా గౌరవించు మనుచరిత్రానులుకూడ దుర్మితదాహకము లగుగ్రంథములై
 పోవు నను తలంపుగలుగుటకై యీచర్చను గావించితిని. ఈఘట్టమును ముఖ్య
 ముగా నవనాగరకుల నుద్దేశించి వ్రాసితిని. ఆసంగతి నావిమర్మనమున విస్పష్ట
 ముగాఁ జెలియఁజేసితిని. ఇందు మొదటఁ గచకుచసంభోగాదివర్ణనములు గలకా
 వ్యములు నింద్యము లనునవనాగరకమతము ననుసరించి చూచిన మనుచరిత్ర
 ముచు దుష్టగ్రంథమే యగు నని నిరూపించి పిమ్మటఁ దన్వ్రతమును నిరసించి కచ
 కుచసంభోగాదివర్ణనములున్నంతమాత్రమునఁ గావ్యములు నింద్యములు గా
 వనునామతమును విస్పష్టము చేయుచు “కచకుచసంభోగవర్ణనముల నొక్క
 పెద్దనార్యుడే చేయలేదు. సుస్థుతమహాకావ్యములలో నీవర్ణనము లమిత
 ముగాఁ గలవు. వాల్మీకి కాళిదాసు మున్నగు మహాకవులును గావించిరి. ఇంగ్లీ
 షుఁ డేక్వియరు మున్నగుమహాకవులు నట్లే గావించిరి. పెద్దనయు నొనరిం
 చెను. అందులకై యతనిఁ బ్రత్యేకముగా నిందింపవలసిన దేదీయు లేదు” అని
 నాయభిప్రాయమును జేల్పితిని.

“వెలిఁబెట్టిరే బాడబు”లను మనుచరిత్రపద్యముం గూర్చి:—తారాశ
 శాంకమునందు మనుచరిత్రమునందుఁ గల “వెలిఁబెట్టిరే బాడబు”లను పద్య
 మునందలి భావమువంటి భావముగల పద్య మొకటి యుండ నయ్యది దుర్మతికి
 మూల మనియుఁ గడు నింద్య మని యుఁ బెద్దపెద్దనవనాగరకులే యాక్షేపిం
 చిరి. ఆక్రమమును బట్టి చూచిన మనుచరిత్రమునందలి పద్యమును నింద్యమే
 గును నని నేను నావిమర్మనముతోఁ జెలిపి యుండ వేంకటశాస్త్రి గారు మిక్కి
 లవి తను బుట్టించు విమర్మనమును గావించిరి. మనుచరిత్రమునం దేమియుండిన
 గాని సంతను సమర్థించుటయే విమర్మనకర్తతి యని మీరు భావించిరి కాఁబోలు.

న్యాయముచే మనుచరిత్రమునందలి “వెలిఁజెట్టిరే బాడబు”లను వద్యము హాని కర మైనది కా దని నేనును సంగీరించితిని. ఏమన నయ్యది కామాంధు లగు వారియాహా తెల్లుఁడునో తెలుపునది కాని ధర్మనిర్ణయము చేయునది కాదు. అట్లు చెప్పినఁ జాలును. శశాంకవిజయమునందలి వద్యమును నిట్లు సమర్థింపఁ దగినదియే కాని నవనాగరకు లట్లు భావించుకొనక యసంగత మగునాక్షేపణమును శశాంకవిజయవద్యముపై మాత్రమే పెట్టిరి. అపేతువుచే మనుచరిత్రవద్యమునకుఁ గూడ వారియాక్షేపణము తిలలి తీరు నని నేను తెర్చితిని. కావుననే “ఇప్పుడైన నిది దుర్మతికి మూలమగుగ్రంథమని నవనాగరకు లంగీకరింతురా?” యని నవనాగరకుల నుద్దేశించి నేఁ బ్రశ్నించితిని. పోకటశాస్త్రి గారీసంగరిని గ్రహించుకొనక పెద్దనార్యునివద్యము నామూల్యముగా యోగ్యమైన దని సమర్థింప నొది లోని పరిత్రాశము లగుమాండకర్ణి మున్నగువారిచర్యలు యోగ్యములే యని సిద్ధాంతీకరింపఁ బ్రయత్నించుటయే గాక వేశ్యను గూడుట ఆంకే గాదని యు నది తప్పే గాదనియుఁ గూడ వివరతపు సిద్ధాంతముగావింప సాహసించిరి.

వేశ్యాసంభోగము ఆకుగాదా?—మనపెద్దనార్యుఁడు మనుచరిత్రములో ననేకధర్మములగుర్చి చక్రవివద్యముల రచించియున్నాఁడు, కాని, వేశ్యాసంపర్కఃషయ మీతఁ డపసిద్ధాంతములఁ గావించినాఁడు. అవి మనసునం బట్టుటచేతనే మనపోకటశాస్త్రి గారును వేశ్యను గూడుట ఆకు గాదనియుఁ దప్పు గాదనియుఁ జెప్ప మొదలిడిరి, గాని, మనశాస్త్రములు కాని పెద్దలు కాని యట్లు తెలుపుట లేదు.

వేశ్యనుగూడుట ఆంకే యగును. అపాల్యను గూడినయ్యింద్రుఁ డపాల్యాజానుఁ డైపట్టే రంభను గూడిననలకూబరుఁడు రంభాజానుఁ డైనాఁడు. వేశ్యలు “లంజ” లని పిలువఁబడుచున్నారు “మజలస్యలు పురిగల్గు లంజ లౌర” అని చంద్రమతీపరిణామకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. లంజతనము ఆకుగాక యెండగునా? “అగనుకడి కడిచి పడసిన యట్టి కసిడి, కటకటా యేమిటికి” అని విప్రనారాయణచరిత్రమునందు వేశ్యావృత్తింగూర్చి వ్రాయఁబడియున్నది. ఇట ‘పడుచుట’ యనఁగా ఆకుతనముచేయుట యనియర్థము. పడుచుఁజేత అనఁగా జారత్వ మని శబ్దశాస్త్రకరమున వ్రాయఁబడియున్నది.

అంకి ౬] పెద్దన మరుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితప్రమాదు. ౨౭౫

ఇంతయేల, వేశ్యతోడి సంగమము జారత్వమే యగు నని పెద్దనామ్యుఁడే సూచించియున్నాఁడు. ఈమహాకవి ప్రవరాఖ్యుని సౌందర్యవర్ణనము చేయుసందర్భమున “ ఆ. వె వానిచక్కఁదనము వైరాగ్యమునఁ జేసి, కాంక్ష సేయుజార కామినులకు, భోగబాహ్యమయ్యె, బూదినసంపెంగ పోలుపు మధుకరాంగనలకుఁ బోలె.” అని లిఖించె. ఈపద్యరాజము వైరాగ్యవంతుఁ డగుప్రవరుని సౌందర్యము జారకామిని యగువరూఢికి భోగబాహ్య మైన దని సూచించుటకై వ్రాయఁబడినది. ఇట్లే వ్యాఖ్యాతలును వ్రాసియున్నారు. కావున వేశ్యలతోడిపొత్తు జారత్వము కాకపోలేదు.

వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రివాయుఁడుగారి యాస్థానమందు బుచ్చివెం కను వేశ్యాకులజాఁ డగుకవి యుండెడివాఁడు. ఆరని నొకప్పుడు వేంకటాద్రివాయుఁడుగారు “బుధజనాటవ్యటస్యంతు బుచ్చివెంకు” అని స్తుతించి యుండఁగా నాస్థానమునందలివారు క్యంకని మారుమూలపదము వాడు అందులకు, వాని కులముననున్న రంకే ప్రయోగింపరాదా యని పలికినట్లు వాడుక కలదు. దీనింబట్టి వేశ్యలవిషయమునఁ గూడ లోకము అకనుపదము వాడు నని స్పష్ట మగుచున్నది. కాబట్టి వేశ్యలతోడి సంబంధము అగు కాకపోలేదు. వేశ్యలసంపర్కము సర్వవిధముల నింద్య మని మనగ్రంథములు ఘోషించుచున్నది. వీనిమాటయు వానిమాటయు నెంచుకు. మార్కండేయపురాణమునందే ప్రవరవరూఢిసంవాదమునందే ప్రవరవాక్యములలో నిట్లు తెల్పఁబడి యున్నది.

కం. పరవనితారతి కీ దని, గురులెఱిగింతు రటుగానఁ గోమలి మదివా

కు రతి జనింపదు నీదెన, కరతము నాదెన భజింపు నీవును విరతిగా.

శ్లో. పరస్త్రియం నాభిలషే ది య్యచ ద్ధరవో మమ

ఇత్యాదిగా సంస్కృతమూలమున నున్నది.

ఈవిధముగా మార్కండేయపురాణమునందలి ప్రవరాఖ్యచరిత్రము వేశ్యతోడి భోగము పరస్త్రిభోగమే యని యు హానికర మని యు ఘోషించుచుండఁగా నాభావమును, పెద్దనామ్యుఁడు తననుచుచరిత్రమును, తీసికొని వైచుటయే గాక వేశ్య యనన్యకాంత గావున దానిని గూడవచ్చు ననియు విశేషించి యది తరుణియు, పలపుగలదియు నగుచో దానికోర్కెను దీర్చి తీరవలె ననియు నీక్రిందిపద్యద్వారముగా లోకమునకు బోధ గావించినాఁడు.

చ. “తరుణి ననన్యకాంత సతిదారుణపుష్పశీలముఖవ్యథా
 భరవివశాంగి సంగభ్రుబారికి నగ్గముఃజేసి క్రూరుఁడై
 యిరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోషభీషణ
 స్ఫురణ వహించెనో యన సభోమణి దాల్చెఁ గమాయదీధితిఁ.”

మఱియును, తరుణియు ననన్యకాంతయు నగువరూధిని ప్రోదిపుచ్చిన
 ప్రవరుని మహీసురాధముఁ డని, రసజ్ఞత లేనిమూర్ఖు డని యు నిందిచినాడు.
 మోసముచేసి యామెను గూడిన నీచుఁ డగుకలిగానిని విశేషముగ స్తుతించు
 ట యేగాక యంగభవవిద్యాపారగుఁ డని నుతించినాడు. మనశాస్త్రములు
 పచ్చివేళ్ళను నుత్తమకావ్యములందుఁ గథానాయకగాఁ జేయఁగూడ దని
 శాసించుచుండఁగా నట్టివరూధిని గథానాయకగాఁ దీసికొనినాడు. ఈతనికి
 వేళ్ళలచర్యలు చాల నాగరకత గలిగి ప్రాశముగా నుండు నను తలంపుగలదు
 కాఁబోలు. కావుననే వేళ్ళలజత్తులను కులసతి యగుమనోరమయందుఁ బెట్టి
 నాడు. ఇంకను నీతనికిఁ బచ్చిశృంగారము వచ్చిన ట్లితరము సచ్చమ.
 మార్తండేయమున హంసమిథునప్ర సంగమును విని స్వరోది బుద్ధితెచ్చుకొని
 కామపరతంత్రతను విడిచి యడవులకుఁ బోయి తపం బొనఁగించి యుత్తమలోక
 ములకుఁ జనినట్లు తెల్పుటచే యుండ నాకథను తనగ్రంథమునుండి తీసిపాటి
 వైచినాడు. ఇట్టిది నీతిబాహ్యము లని కోవిదు లందురు ఇట్టివే పెద్దనాథుని
 పెద్దతత్తులు. వేంకటశాస్త్రిగారు వీనిని తప్పు లని గ్రహించుకొనలేకపోవుట
 వింతను బుట్టించుచున్నది. వేళ్ళనుగూడుట తప్పునుట స్త్రీపురుషసంబంధమే
 కూడదనుట వంటి దని శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఇ తకంట
 విషాదజనక మగువాక్య ముండఁగలదా? శాస్త్రిగారు బాగుగ నాలోచించు
 కొందురు గాక.

ఇంకను నహల్యలో భారత్వము సల్పిన యింద్రున కేమిలోపము వచ్చి
 నది. కాన భారత్వము చేయవచ్చు నని వరూధిని వాదించినవాదమును గూడ
 మన వేంకటశాస్త్రిగారు నీతిదాయక మని సమర్థింపఁజూచుట మఱింతవింతను
 బుట్టించుచున్నది. భారత్వముఁ జేసినందులకై యింద్రునకు నష్టము కలిగిన దని
 పద్యము చెప్పుచుండిన మనవేంకటశాస్త్రిగారు చెప్పునది సరిపోవును. మను
 చరిత్రమునందలి పద్య మట్లు తెల్పుటలేదు. అహల్యను గూడినందులకై యిం
 ద్రున కేమిలోపము వచ్చిన దని యడుగుచున్నది. కావున శాస్త్రిగారి సమర్థన

పాఠిక ౬] పెద్దన మనుచరిత్రమునందుఁ బెట్టిన యనుచితపుమార్పు. ౨౮౧

మనమంజసము, తారాశశాంకులసంబంధ మెట్టిదో ప్రవరవరూఢియల సంబంధ మెట్టిదని నేను చెల్పియుండలేదు. ఆవిచార మిట వనవనరము. మొత్తము మీఁద మనుచరిత్రము నీతికి విరుద్ధము లగుసంశయములను బోధించుచున్న దని చెప్పుట కవకాశము చాలఁ గలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిప్పుటి కీవిషయ మింతటితోఁ గట్టిపెట్టుచున్నాను.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యను నీవ్యాసము నిజముగా గ్రంథవిమర్శనపద్ధతుల లోకమునకుఁ దెలుపుటకై వ్రాసినదిగాఁ గాన్పించును. పెద్దనాద్యునియొద్దఁ గలభక్తి మితిమీరుటచే నే నటన దానిని కా దయటకును కా దనినదానిని నా ననుటకును వ్రాసిన వ్యాసముగాఁ గాన్పించుచున్నది. శ్రీకేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు ముచిపండితులు. వీరు సరసము లగునవలలను, ప్రసిద్ధము లగునుద్గ్రంథవ్యాఖ్యానములను వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిపండితగ్రామములు విశాల హృదయముతో గ్రంథవిమర్శనపద్ధతింగూర్చి విపుల మగు వ్యాసమును వ్రాసిన నెంతయో లోకోపకారకమై యుండియుండును.

గ్రంథస్వీకారము.

ఆంధ్రకవిచరిత్రము—బ్రథమభాగము.

(History of Telugu Poetry vol 1. Vijianagaram Mahara-
jah's College Publication, Price Rs. 2-0-0)

ఈ గ్రంథము విజయనగరసంస్థాపనండితు లగుభోగరాజు నారాయణ
మూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు
గురుబాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మొదలగువారు రచించిన కవి
చరిత్రలవలె గాక సీగ్రంథ మొకనూతనమార్గము నవలంబించినది. నన్నయ
మొదలు నటీపఱకును గలకవీశ్వరులను గూర్చియు వారిగ్రంథములను గూర్చియు
సీగ్రంథమునఁ దెలుపఁబడలేదు. గ్రంథకర్తయే దీని నుపోద్ఘాతనాపు
టం బనియుఁ గవిత్వయ్యుగము, పోతనశ్రీవాణ్యుగము, పెద్దనయ్యగ మరు
మూఁడుభాగముల నింకను రచింపఁదలంచితి ననియు నవతారికయందుఁ దెలి
పియున్నాఁడు. ఈసంపుటయన నయిదు ప్రకరణములు గలవు 1. కవి—కవి
త్వము 2. ఆంధ్రకవుల కవితామతములు 3. ఆంధ్రలాక్షణికులు—కవిత్వతత్త్వ
ము 4. యుగవిభాగము 5. ఆంధ్రకవితాపోషకులు.

ఇందుఁ బ్రథమ ప్రకరణమునఁ గవికిని గవిత్వమునకును గల సంబధము,
పాశ్చాత్యవద్ధతుల ననుసరించి వివరింపఁబడినది. కవిత్వస్వరూపము, భావనా
శక్తి, రసపోషణము మొదలగునవి నిరూపింపఁబడినవి. కీర్తి, జాస్సను, మేత్యూ
ఆర్నాల్డు, కోల్రిడ్జి మొదలగు నాంగ్లకవుల మతములు దెలుపఁబడినవి. ఈప్ర
కరణము కవిత్వచరిత్రమునఁ జర్పించునదికాదు. ఆంగ్లమున (Rhetoric) కవి
త్వతత్త్వవిచార మనుభాషావిభాగమునకుఁ జెందియున్నది. ఈ గ్రంథము కవిత్వ
చరిత్రమునఁ బ్రథమభాగ మగుటచే గవి దీని నిటఁ జేర్చియుండవచ్చును.
మఱియు నాంధ్రకవిత్వచరిత్రమును వ్రాయుచుఁ బాశ్చాత్యభావముల ననుక
రించుట కంటె గ్రంథకర్త కవిత్వతత్త్వలాక్షణముల నాంధ్రభాషకు మార్గదర్శిని
యగు సంస్కృతభాషనుండి కైకొని రచించిన నాగుగ నుండియుండు నని
తోచుచున్నది. ఆంధ్రగ్రంథములు సంస్కృత మంతలి యలంకారగ్రంథముల
ననుకరించుచున్నవి. కవికిని, గవితకును గలయవిచారభావసంబాధమును, గవి
త్వప్రయోజనములను మున్నూడు వివరించి తరువాతఁ గవిత్వప్రధానము లగు
శబ్దార్థములు, అలంకారికములు, శైలి, రీతి, పాకము, ధ్వని, గుణదోషములు
సోదాహరణముగ నిట్టిప్రకరణమునఁ జర్పింపఁగలను.

ద్వితీయప్రకరణమున నాంధ్రకవుల కవితామతములు గూర్చింపఁబడినవి. పాశ్చాత్యకవులవలె గాక నాంధ్రకవులు తమతమగ్రంథములయందు సుకవిప్రశంస, కుకవినిందయు నొనర్చి కవిత్వతత్వమును వివరించియున్నారు. ఈ ప్రకరణ మింకను విపులముగ నుండి నన్నయార్యులకాలమునుండియుఁ గవిత్వస్వరూప మెట్టిమార్పులఁ జెందినదియుఁ దెలుపవలయును ఏయేకపు లేయే గుణముల మెచ్చిరో వానిని స్థలీపులాకన్యాయముగఁ జర్చింపవలయును. ఈ ప్రకరణము పింగళి సూరనార్యుని కవితాలక్షణముతో సమాప్తము నొందుచున్నది. తరువాతి కవులప్రశంస గానరాదు.

తృతీయప్రకరణమున లాక్షణికులకుఁ గవులపైఁ గలగౌరవభావములు, వారొనర్చినకవిత్వలక్షణ నిరూపణము, సప్తవిధకవి స్వరూపము వర్ణింపఁబడియున్నవి. చతుర్థప్రకరణమున యుగవిభాగ మొనర్పఁబడినది. గ్రంథకర్త నాంధ్రకవిత్వము నజ్ఞాతయుగము, నన్నయయుగము, తిక్కనయుగము, ఎఱ్ఱనయుగము, పోతనశ్రీనాథయుగము, పెద్దనయుగము, వీరేశలింగయుగము నని విభజించియున్నాడు. కవులను వారికాలమును యుగవిభాగమునం దాధారముగఁ గైకొనక రాజులంబట్టియే యుగముల నేర్పఱుచుట సరి కాదని గ్రంథకర్త తెలిపియున్నాడు. పెద్దనను మార్గదర్శకునిగఁ గైకొని ప్రబంధములఁ దరువాతికవులు రచించినను, పెద్దన మొదలు వీరేశలింగయుగము వఱకుఁ గలయంతరమునింకను (వేర్వేరు) యుగములుగ విభజనమొనరింపవలయును.

పంచమప్రకరణమున గ్రంథకర్త నాంధ్రకవితాపోషకులను గూర్చి వ్రాసియున్నాడు. కవిత్వచరిత్రమున యుగవిభజన మొనర్చి, యేయుగచరిత్రమున నాయుగమునందలి కవిత్వపోషకులజీవితమును వివరించినచో సమంజసముగ నుండును. ప్రతియుగచరిత్రమునందును (1) కవులు వాగ్గ్రంథములు. (2) కవిత్వపోషకులు (3) కవితాలక్షణములు మొదలగువిషయముల వేర్వేరు ప్రకరణములఁ జర్చింపవలయును.

ఈ గ్రంథమును రచించుటయందు గ్రంథకర్తకుఁ గల మాశయము కవులను వాగ్గ్రంథములను మాత్రము పేర్కొనిన కవులచరిత్రములయందలి కొలుత దీర్చుటయే. కవిత్వలక్షణము లెట్టిమార్పులను బొందినవియు, వాని గుణదోషములును నెప్పుడు పాఠబుద్ధితో నెవరింపఁ గడుగుటయే విమర్శకుని కని. అట్టియూదారస్వభావముతో గ్రంథకర్తగారు మిగిలినభాగములరచించియో

ధ్రువవిత్వచరిత్ర మును బూర్తిచేయుదు రని విశ్వసించుచున్నారము. అంధ్రవిత్వ చరిత్ర మును నూతనాదర్శములతో వ్రాయటకు యత్నించిన గ్రంథకర్తగారి యుద్యమ మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము.

కాళిదాసుని జన్మస్థానము: — లక్ష్మీధరపండిత విరచితము. (The Birth place of Kalidasa by Pandit Laksmidhar, Lecturer St. Stephen's College—Delhi—Delhi University Publication No. 1)

సంస్కృతవాఙ్మయాభివృద్ధికరులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు కాళిదాసమహా కవి దేశకాలాదికము లింకను నడమిత్థ మని నిర్ణయించఁబడి యుండలేదు. పా శ్చాత్యులు సంస్కృతవాఙ్మయమును బాగుగఁ బరిశీలించి సంస్కృతకవుల దేశకాలాదులను దాము రచించిన వాఙ్మయచరిత్రములందును వ్యాసములం దును జర్పించియున్నారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపండితు లీవిషయముల నింకను విమర్శించుచున్నారు. అట్టిసందర్భమున నీగ్రంథము సంస్కృతవాఙ్మయపరిశో ధకుల కవశ్య మాదరణీయ మనుటకు సందియము లేదు. ఢిల్లీవిశ్వవిద్యాల యమునఁ దామిచ్చిన యుపన్యాసమును లక్ష్మీధరపండితు లీగ్రంథరూపమున సప్రమాణములతోఁ బ్రకటించియున్నారు. మహాకవికాళిదాసు క్షాతీరదేశము నఁ బ్రస్తుతము మణిగా మనఁబడు మణిగ్రామమున జన్మించియుండనోపు నని నిర్ణయ మొనర్చి యున్నారు. గ్రంథకర్తయొక్క యభిప్రాయము లిచట సంగ్రహ ముగ నిరూపింపఁబడినవి. ఈక్రిందివిషయములు సప్రమాణముగఁ జర్పిం పఁబడినవి.

(1) కాళిదాసుని గ్రంథముల హిమాలయపర్వతములును, ఉత్తరకాశ్మీర మును, సింధునదీప్రాంతభూములును విశేషముగ వర్ణింపఁబడినవి. కుమారసం భవమునందలి శివునియాశ్రమము (ప్రాంతేషు సంసక్తనమేరుశాఖం ధ్యానా స్పదం భూతపతే ర్వివేక- కు. స. 3.43) ను కాశ్మీరమునందలి భూతేశ్వరతీర్థ మనియు, దేవదారువనముతోడను గంగాప్రసాతముతోడను నొప్పు వసిష్ఠాశ్రమ మును భూతేశ్వరతీర్థమునకు రెండుమైళ్ళదూరమునఁ బ్రస్తుతము 'వంగతో' అనుగ్రామ మనియు, పారముకుటపర్వతమే హిమాలయప్రస్థ మని వర్ణింపఁ బడిన దనియు, కనకవాహినియే గంగ యనియు, గ్రంథకర్త యాభాగమున నిర్ధారణ మొనర్చియున్నాఁడు. ఇందులకు నీలమతపురాణ, విక్రమాంకదేవ చరిత, రాజతరంగిణ్యాది గ్రంథములనుండి ప్రమాణములు గైకొనఁబడినవి.

మఱియు నభిజ్ఞానశాకుంతలమున సప్తయౌగమున వర్ణించబడిన కాశ్యపాశ్రమము క్షాత్తిర మని యు, క్షాత్తిరదేశమునకుఁ గళ్యణప్రజాపతి యే సృష్టికర్త యనియుఁ దెలుపఁబడినది. మూలమున లేని కాశ్యపాశ్రమము ను కవి వర్ణించియుండుటచేఁ గవియొక్క దేశభక్తి విదిత మగుచున్నదని యు, 'స్వర్గా దధికతరం నిర్వృతిస్థానం అమృతస్త్రావమివ అవగాఢోస్తి' యనుచోఁ బ్ర ప్రథమమునఁ గ్షాత్తిర మొకసరస్సుగ నుండె ననుస్థలపురాణవిషయము దెలుపఁ బడినదనియు, "కతమో యం పు ర్వాకరసముద్రావగాఢః కనకరసనిస్సృందీ సాంధ్యయివ మేఘపరిఘః సానుమా నవలోక్యతే" యనుచో హరముకుట వర్వతకనకవాహినీ నదులు వర్ణించఁబడిన వనియు గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

(2) కాళిదాసు వర్ణించిన మాలినీసింధునదులును శచీసోమశక్రావతార తీర్థములును క్షాత్తిరదేశమునందలి వని నిశ్చయ మొనర్పఁబడినది. రఘువంశమున వర్ణించఁబడిన కుముదనాగమును, నికుంభవృత్తాంతమును (కుంభోదరం నామనికుంభమిత్రమ్—రఘు 2-35) నీలమతపురాణాదులయందుఁ గాననగు చున్నవి- రఘువంశమున (4.67; 4.73) వర్ణితము లగుసింధుగంగానదులును మేఘసందేశమునందలి (ఉత్తరమేఘ- 4) మందాకినియు, క్షాత్తిరదేశమునందలి కృష్ణగంగయే యని గ్రంథకర్త నిరూపించియున్నాఁడు.

(3) ౧. 'వధూముఖిక్లాంత యవావతంసః ఆచారధూమగ్రహణాదభూ వ' అని కు. సు. (VII.83) నుచును, వధూముఖం పాటలగండలేఖ, ఆ చారధూమగ్రహణాదభూవ' అని రఘువంశమునందును (VII.27) వర్ణించఁ బడినతావులఁ గ్షాత్తిరదేశమున లాజహోమానంతరము ధూమము నాఘ్రాణించు నాచారము వివరించఁబడిన దని గ్రంథకర్త యుద్దేశించియున్నాఁడు.

(b) ఇ కుమతీ స్వయంవరఘట్టమునందు (రఘు. 6-88) మంగళపుష్ప మాలను దః ఛాత్రిచే నిండుమతి యజానికఁడమున వేయించినటులు గాన వచ్చుచున్నది. క్షాత్తిరదేశమునకు, వివాహసమయమున, వధువుయొక్క తల్లిగాని మఱి యొకరు గాని వధూవరుల శిరస్సులయందు మంగళమాలను గట్టుట యాచారమైయున్నది. అదియే యిటవర్ణించఁబడినదని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

(c) మాళవికాగ్నిమిత్రమునందు మాళవికయొక్క నాట్యకలాకాశల

ము వర్ణించుటచేసెడిది. కుమారసంభవమునం దప్పరః స్త్రీలనాట్యప్రయోగము సూచించుటచేసెడిది.

అవశ్యతా మప్పరసాం మహూర్తం ప్రయోగమాద్యం లలితాంగ హారమ్ - (కు. సం. 7-91.)

బిల్వణమహాకవియు విక్రమాంకదేవచరితమున స్త్రీలనాట్యకాశలము ను వర్ణించియున్నాడు. ప్రాచీనకాలమునఁ గాక్షీరమున స్త్రీలు నాట్యకళాదు లఁ గుశల లనియు, వారు సంస్కృతప్రాకృతముల నేర్చియుండిరినియుఁ జరిత్ర కారులు వ్రాయుచున్నారు.

“ద్విధావ్రయుక్తైః చ వాఙ్మయేన సగన్వతీ తన్నిభునం నినాయ” అని కుమార సంభవమునందును (7-90)

యత్ర స్త్రీకామపి కిమవరం జన్మభాషావ దేవ

వ్రత్యావాసం విలసతి వచః సంస్కృతం ప్రాకృతంచ

అని విక్రమాంకదేవచరితమునందును (18-6) వర్ణించుటచేసెడిన తావులఁ గాక్షీరదేశస్త్రీలసంస్కృతప్రాకృతభాషాజ్ఞానము నిరూపించుటచేసెడిది గ్రంథ కర్త తెలిపియున్నాడు.

(d) మఱియు శాకుంతలనాటకములో షష్ఠాంకమున ధీవరవృత్తి నిం దింపుటచేసెడిది.

ధీవరః—అహం శక్రావతారాభ్యంతరవాసధీవరః—జాలోద్గాలాదిభి ర్భక్త్యై బఃధనోపాద్యైః కుటుంబభరణం కరోమి—

శాలః—విశుద్ధ ఇదానీం ఆజీవః—

ధీవరః—సహజం కిల య ద్వినిందితం వఖిం శత్రుత్వ వివర్జనీయమ్

వసుమారణకర్తవ్యదారుణః అనుకంపాన్ముఖైః శ్రోత్రియః

గాక్షీరదేశమున ధీవరవృత్తి నీచతను మని గర్హించుటచున్నది. ఈ శ్వరప్రత్యభిజ్ఞానవిరుద్ధిని యనుగ్రంథమున లోకముఖపారమ్యవ్రతిషితంబు లైన కొన్నియూచారములు గల వని తెలుపునందర్భమున “యథా కాక్షీరే ధీవ రస్య పరిహరః ప్రసిద్ధః తస్య జీవితస్య మత్స్యహారణాభ్యాసేన పాపిష్ఠత్వాత్” అని స్పష్టముగఁ దెలుపుటచేసెడిది—

(e) గాక్షీరమునందుఁ గల సూర్యోపాసనము కాలిదాసుని గ్రంథము లందు సూచించుటచేసెడిది.

సూర్యనివిష్టదృష్టిః—(ర. వం. 14-66.)

అనన్యదృష్టిః సవితార మైశ్వర (కు. సూ. 5-20)

యత్రాణురి వాచలో మునిరసా వధ్యర్కమిబా స్థితః (శా. 7-11.)

ఇహ భగవతః సూర్యస్య పాదమూలోపస్థానం వర్తతే—(విక్రమో.

అంశ 4.)

(f) కాళిదాసు తన గ్రంథములఁ గా శ్తీరాంగరాగమును వర్ణించుటచే తను స్త్రీలు పేయంత, శిశిరవసంతర్పులయందుఁ దమ స్వప్రదేశములఁ గుం కుమలేపనమును గామితు రని వర్ణించుటచేతను, గాశ్తీరదేశము సూచింపఁబడి నదని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

మనోహరైః కుంకుమరాగరక్తైః—(ఋ. సం. 4-2)

వయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః—(5-9)

రక్తాంశుకైః కుంకుమరాగశారైః—(6-5)

ప్రియంగు కాలీయకకుంకుమాక్తం—(6-13.)

విల్వణుఁడును విక్రమాంకదేవచరితమున (18-10) 'న్నావక్రీడావ్యసన సమయే కుంకుమం కామినీనాం' అనుశ్లోకము నీవిషయమునే సూచించియు న్నాఁడు. మఱియు,

'సహోదరాః కుంకుమకేసరాణాం భవంతి నూనం కవితావిలాసాః సకారదాదేశ మపాస్య దృష్ట స్తేషాం య దన్యత్ర మయా ప్రరోహః—(విక్ర మాంక. 1-21.) అని కాశ్తీరదేశప్రశస్తిని గావించి యున్నాఁడు.

రఘువంశమున రఘుమహారాజు జైత్రయాత్రాసఃపర్వమున నాతని హయమును "లగ్నకుంకుమకేసరాన్" అని కవి వర్ణించియున్నాఁడు. కాశ్తీరదేశ మునఁ దక్ష మఱియొచట నిది సంభవింప దని గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

కాళిదాసునిమతము— కాశ్తీరప్రత్యభిజ్ఞానశైవము.

జగద్గురుశంకరాచార్యులకుఁ బూర్వమే కాశ్తీరదేశమున శైవము ప్ర బలియుండెను. కాశ్తీరశైవమునందు ఆగమ, స్పంద, ప్రత్యభిజ్ఞానశాస్త్రములను విభాగములు కలవు. అందుఁ బ్రత్యభిజ్ఞానతత్త్వము త్రి. శ. 9 వ శతాబ్దమున సా మానందునిచే బాగుగ వివరింపఁబడినను, ప్రథమమునుండియుఁ గాశ్తీరశైవము నఁ బ్రత్యభిజ్ఞానవాదము గానవచ్చుచున్నది.

సర్వభూతాంతరాత్త యగుమహేశ్వరుం షొక్తఁడే యనియు, (నశివః

శక్తిరహితో నశక్తి ర్వ్యతిరేకిణీ' యనిపటులు ఆతనిశక్తిచే నిచ్చాచూత్రమున నీచరాచరప్రపంచము సృష్టింపఁబడిన దనియు, మహేశ్వరుఁడే జీవస్వరూపమును బొంది యుంటుచే నాతని శక్తి తిరోధానమును జెందిన దనియు, సంసారనాట్య ప్రవర్తితుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు విస్తృతిచే ప్రత్యభిజ్ఞానమును పొందు ననియు నీమతము చెల్లుచున్నది. పరమార్థసారగ్రంథవ్యాఖ్యాత యగు యోగరాజు ప్రత్యభిజ్ఞానశైవమును సంగ్రహముగ నిటులు చెలిపియున్నాఁడు.

యేకేనాపి ఆశయవశేన శాపాదినానా మూఢః సంతోషి, ప్రాగభ్యస్తస్వాత్మజ్ఞానవాసనాప్రబోధాదుగృహీతాః స్వాత్మస్థితిం చ లభంతే. సర్వేస్వాత్మమహేశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞవాత్ తస్యయా భవంతి.

ఈసిద్ధాంతమునే శాకుంతలమునఁ, కాలిదాసు సూచించె నని గ్రంథకర్త విపులముగఁ జర్చించియున్నాఁడు. "ఆత్మని సతతం భాత్సపి, మోహదావృతే ఇవ పునరాభిముఖ్యేన జ్ఞానమ్ ప్రత్యభిజ్ఞానం" అని ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాన విమర్శనియందుఁ చెలుఁపబడియున్నది.

శాకుంతలమునఁ బ్రత్యభిజ్ఞాన మనుపద మనేకపర్యాయము లుపయోగింపఁబడినది. అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుగ్రంథ నామమే ప్రత్యభిజ్ఞానవాదమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నది.

కింతు ప్రత్యభిజ్ఞానాదర్శనేన శాపోనివర్తిష్యతే.

సఖ యది నాను స రాజా ప్రత్యభిజ్ఞానమంధరో భవేత్ "

తతస్త్యాం భర్తా అభిజ్ఞాస్యతి.....

అథవా ఈదృశోనురా గోభిజ్ఞాన మపేక్షతే

త్వయా ప్రత్యభిజ్ఞాత మాత్మానం పశ్యామి.

గ్రంథకర్త (పు. 28.39) విపులముగఁ బ్రత్యభిజ్ఞానసిద్ధాంతములను చెలిపి కవిశిరోమణి యగు కాలిదాసు తనమతమును సిగ్రంథమున మనకు సూచించె నని సోదాహరణముగను, సప్రమాణముగను జర్పించియున్నాఁడు.

(5.) కాలిదాసు - మేఘసందేశము.

మేఘసందేశమునందు, కాలిదాసు తనయనుభవమునే వర్ణించె ననియు, కథానాయకుఁ డగుయత్నుఁడే కాలిదా సని యుఁ, గాఢీరదేశము ప్రథమము నుండియు యత్నులకు నివాసస్థాన మని ప్రతీతి యని యు, యక్షధార, యక్షగ్రామము మొదలగు ప్రదేశము లింకను గాఢీరమునఁ గల పని యు, నీప్రకర

ణమున గ్రంథకర్తచే దెలుపఁబడినది. చిల్లఱకవి వర్ణించినటులు కాశ్మీరమునం దలి యుద్ధంలిహగ్రము లగు సౌధములను, వాతాయనములను, వాపీకూపాదులను, త్రీదానగములను కాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు. గాళిదాసు కాశ్మీర దేశస్థుం డని యిట్టివర్ణనములు సూచించుచున్నవి. ఆ త్రరమేఘమునఁ గాళిదాసు తనగృహమును వర్ణించియున్నాఁ డనియు, కైలాసమును, గంగానదియు, హరముకుటచర్యతము కాశ్మీరగంగయు ననియు, గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.

పూర్వోదాహృతవిషయములను సప్రమాణముగఁ జర్చించి గ్రంథకర్త కాళిదాసుని జన్మస్థానమును స్థిరపఱచియున్నాఁడు. ఈగ్రంథమునఁ బ్రథమ భాగమున విషయసిద్ధాంతీకరణమును, అనుబంధమునఁ గాళిదాసకృతగ్రంథములనుండియు నితరగ్రంథములనుండియు నుదాహరణాదికములు నొసంగఁబడినవి. విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి రచించిన యీగ్రంథము సంస్కృతవాఙ్మయ పరిశోధనమునకు నూతనమార్గమును జూపించుచున్నది గ్రంథకర్తయభిప్రాయములతో మనము సంపూర్ణముగ నేకీభవింపక పోయినను, గ్రంథ మమూల్యమనుటకు సఁదియము లేదు. సంస్కృతభాషాభియాను లెల్లరును నీగ్రంథమునుఁబడివి యందలివిషయములను సవిమర్శముగఁ గైకొనఁగోరుచున్నాము.

ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము—ఒకవచనము—ఏకామ్రనాథవిరచితము—
 దీనిని గొంతకాలముక్రిందట పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించితిమి. కాని ప్రత్యేక ప్రతులు తీయలేదు. ఆగ్రంథమే వరింగలు శైవప్రచారిణీగ్రంథమాలయందు మూడవయనుబంధముగాఁ బ్రకటంపఁబడినది. సంపాదకులు శ్రీకొడిమేల రాజలింగరాధ్యులవారు. పరిషత్పత్రికలోకంటె నిందు విషయసూచిక కథా వివరణము చేర్పఁబడినది. మి రా బొల్లం నాగలింగముగారి ప్రతినిబట్టి మొదటిదానిలో లేని విశేషములు, అనుబంధముగా 4 పుటలు చివరఁ జేర్పఁబడి యున్నవి. కూదిమించి జగ్గకవిగారి సోమదేవరాజీయ మీకథకే పద్యరూపకము. అది పూర్తిగా దొరకుటలేదు. దీనివెల రు 0—12—0

ఛత్రసాలుఁడు—(రెండవభాగము) అనువాదకులు ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు, కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారు. శ్రీయుత బాల సంద్ నానాచంద్ షాహావఱ్ఱీలుగారు మూలలేఖకులు. పితాపురము, ఆంధ్ర ప్రచారిణీగ్రంథమాలలో నిది 67 వ పుష్పము. వెల రు 1—8—0

ప్ర సవములలోఁ బ్రథమసహాయము:— గా! డాక్టరు య. రామా రావుగారు రచించినది. ౧౨౩ తంబుచెట్టిపేథి, మదరాసు శ్రీకృష్ణా బ్రదర్స్ వారు ప్రకాశకులు. వెల రు 0.6-0 ప్ర సవములను గూర్చిన విషయములను మా మూలుమాటలలో సులభముగా స్త్రీలకు జోధపడరీతిని ముఖ్యముగా స్త్రీల కు వివరించుటకే యీ గ్రంథము వ్రాయఁబడెను. అవసరముగా ప్రసవము గలిగినపుడు డాక్టరుగాని మంత్రసానిగాని వచ్చునోగా చేయవలసినవని మాత్రమే దీనియందు వివరింపఁబడెను. ఈ గ్రంథ మనేక భాషలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇట్టిపుస్తకమును గృహస్థులు సంగ్రహించి యుంచుకొనుటమంచిది.

శ్రీహనుమచ్ఛతకము:—ఎట్టుమిల్లి సూర్యప్రకాశకవివిరచితము. కవిగారిమునిమనమఁ డగు మ! సుబ్బారాయఁడుగారు ప్రచురించిరి. సీసకద్యములు. వాడ్రేపు కృష్ణయాఖ్యవిభున కీశతకము కృతి గుచ్చి కొన్నిపద్యములలో “కృతిపతి యగువాడ్రేపుకృష్ణయాఖ్యవిభునకు భవద్దయఁ బ్రశక్తి వెలయుఁ గాక, వార్ధిలఁఘనసంరంధ వాయుడింధ” అని యు, వాడరేవుకులాభి జైవాత్మకుఁ డగు, కృష్ణయాఖ్యుల దయను రక్షింతుగాక, “వార్ధిలఁఘన సంరంధ వాయుడింధ” అని యు నిట్లగడించినాడు. “వాయుడింధ” యని మకుట మున్నను హనుమచ్ఛతక మని పేరు సర్వత్ర వాడివారు. వాడరేవా ఓడరేవా? “వాడరేవునకును వడ్లమచ్చాటికి. అని వసురాయకవిగారు. ఓడరేవును వాడరేవునకు యర్థభేదములో సరిపుచ్చుకొనవచ్చును. ఈవాడ్రేపు కృష్ణయామాత్యుఁడు “రాజమహేంద్రవరంబు సర్ధారున సీతానగరావసికిని, బ్రభువై యచటనుండు” నని 9 వ పద్యము చెప్పుచున్నది. ఇక్కవి శ్రీవత్ససగోత్రుఁడు, సుబ్బయ్యకు సూరమాంబకుఁ బుత్రుఁడైనట్లు 15వపద్యము చెప్పుచున్నది. ఒక్కపద్యము శైలికై చిత్తగింపుడు.

సీ. ఘోటిభవచ్ఛరణాటిః నోచ్చుత్తోటిరభాభ్యదిక్తోటికంబు
రోహసలస్ఫురత్ప్రేషారభటిరణదృష్టాబ్జః స్థోమకామకంబు
హుంకారసంకరాహంకార విస్ఫోటాకారవికలితాటంకకంబు
చాపధికోజ్జ్వలద్రోహగ్ని హేతివిత్తే పాభియాతిహృతాపదంబు
నై సరామానుజోద్ధతయానమనోగి, సేనలను గూర్చివచ్చి యాతనిక్రిమిక్రి
సాత్వికుని జేసితిని మైత్రసరణి దనర, వార్ధిలఁఘన సంరంధ వాయుడింధ.

సాహిత్యరత్నాకరము, నౌకామన్దరములు.

—యాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు—

అలంకారికసార్వభౌముడు మహామహోపాధ్యాయ* చిరుదాళి రాముడు, పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుడు, విద్యత్సవికంఠీరవుడు నగు వారణాసి ధర్మసూరిమహాకవింగూర్చియు, దత్తత“సాహిత్యరత్నాకరము” గూర్చియు మామిత్రులగు శ్రీరంగము సోమేశ్వరశాస్త్రిగారు (Member—Telugu-Sanskrit Academy—Vizianagaram) క్షయసంవత్సరాంధ్రకత్తి కాసంవత్సరాదిసంచికలో (March 1926—Pages—102) నొకవ్యాసముం బ్రచురించియుండిరి. వారందు సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యయగు “మందరము” ను మాత్రము సూచించిరి; కాని తదితరవ్యాఖ్యానములంగూర్చియు వ్యాఖ్యాతలంగూర్చియు నేమియు వ్రాయలేదు. కావున నిట నేను సాహిత్యరత్నాకర వ్యాఖ్యాతలను, దద్యాఖ్యానములను గుఱించి వ్రాసెదను. చెరుకూరి కొండు భట్టసూనుడును, అలంకారరాఘవము, అలంకారసూర్యోదయమును రచించి నవాడు నగు యజ్ఞేశ్వరదీక్షితుడు కూడ “సాహిత్యరత్నాకర”రాభిధానమగు నొకయలంకారగ్రంథమును రచించె నని యెఱుంగునది.

ధర్మసూరికాలము:—ఇట ధర్మసూరికాలము దిష్ణాత్రము సూచించెద. ఇతడు క్రీ. శ. 1400—1700 కు నడుమను జీవించి యుండ ననుటకంటె బ్రకృత మాధారములు లేవు. దాక్షిణాత్యాలంకారికుడును, “గృష్ణరాజ యశోదీందీమ”ప్రణేతయు నగు ననంతాచ్యుడు తన “కవిసమయకల్పాలము” లో, విద్యానాథుని “ప్రతాపరుద్రయశోభూషణము”నుండి యు, ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము” నుండి యు, నరసింహకవి “నజరాజయశోభూషణము” నుండి యు, గొన్నియుదాహరణములఁ గైకొనెను. (Vide A Descriptive catalogue of Skt. M. S. S. In the Govt. Oriental M. S. S. Library Madras. Vol. XXII. Rhetoric, & Poetics Music & Dancing & Silpasashtra. 1918; Ref. No. 12808.) శివరామసుధీమణిసూను, దగుని నరసింహకవి కోకిలము నంజరాజకల్పమహీనుసాము నాశ్రయించి తత్ప్రభుయ శోభునసారసురభితంబుగ “నంజరాజయశోభూషణ” మను నలంకారగ్రంథము

* మా. కాగర(బ్రహ్మ)ప్రతి భట, 890.

రచించెను. ఈయలంకారనాయకుఁ డగునంజరాజు శ్రీ. శ. 17 వ-శతాబ్దారంభమున విలసిల్లి యుండెను. కావున నరసింహకవి యు నాకాలముననే జీవించియుండె ననుట యంత సత్యదూరము గాదు. ఈ గ్రంథమును దన “కవిసమయకల్లోలము”లో నుదాహరించికొనియుండుటచే ననన్తాయ్యుడు నరసింహకవి కంటె నర్వాచీనుఁ డని తెలియుచున్నది.

ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”లో

“శ్లో. అలంక్రియాః పూర్వతః ప్రణీతా నయోజితాః కాశ్చ న నాయకేన

తైశ్చిత్త కుక్షింధరిభి ర్నిబద్ధాః క్షోదీయసా కాశ్చ న నాయకేన.” 1-16

అనుశ్లోకమును నరాంకితముగఁ “ప్రతాపరుద్రీయము”ను రచించినవిద్యానాథుని నిందించి స్వగ్రంథవైరుధ్యముం బరిహరించికొనెను. పిమ్మట స్వగ్రంథవైలక్షణ్యము నిట్లు చెప్పికొనెను.

“శ్లో. దివ్యే నోత్తమనాయకేన ఘటితా సేయం మమాలంకృతి

స్సద్వృత్తాకృతినా విదేహతః యాః క్షోరుహస్థాయినా

తత్రాద్వ్యశకంశక్తిపయసా నైల్యావహశ్శ్రీజపా

నిస్తాసేన మహేష్టసిలమణినోదారేణ న. శ్లోధతే ” 1 త. 17 పుట.

శ్రీరామచంద్రియశోభనసారసురభీకృత మగుటఁ దన గ్రంథము సర్వసహృదయహృదయాహ్లాదముం గలుగఁజేయు నని కవి వ్రాయుచున్నాడు;

“శ్లో. కావ్యామృతాకలనయా మృదుశీతలాని

శ్రీరామదివ్యయశసా సురభీకృతాని

యేషాం మనాంసి ఘనసారసమాని తేషా

మేషాకృతి ర్విరనుతాం కనుపి ప్రహర్షమ్.” 1 త. 18 పుట.

ధర్మసూరి నరాంకితదూషితమగు “ప్రతాపరుద్రీయము”ను దత్తవేదము నిరసించియుండుటచే ధర్మసూరి, శ్రీ. శ. 13 వ-శతాబ్దాంతిమభాగమునను, 14 వ-శతాబ్దారంభమున జీవించియుండిన విద్యానాథునికంటె (Dr. S. K. De's "History of Sanskrit Poetics." Vol. I P. 230.) నవీనుఁ డని తెలియుచున్నది. “ప్రతాపరుద్రీయము” శ్రీ. శ. 14 వ-శతాబ్దము—ప్రథమపాదమున—శ్రీ. శ. 1400—1425) రచించఁబడెను. (Vide Prof. Panduranga Vamana Kane's "History of Sanskrit Poetics." Page CXIX కావున ధర్మసూరి శ్రీ. శ. 1425—1700 లో జీవించియుండె ననుటకంటె

బ్రకృత మేమియు నిదమిత్థ మని చెప్పఁజాలము.

‘సాహిత్యరత్నాకరము’ 10 తరణములుగా విభజింపఁబడియున్నది. తద్విమర్శనమును సోమేశ్వరశాస్త్రిగారి వ్యాసమునం గనఁదగు.

ధరస్థూరి:—1. సరకాసురవిజయవ్యాయోగము, 2. కంసవధనాటకము, 3 శ్రీకృష్ణ(ష్టా) స్తుతి, 4. రవిశతకము, 5. ప్రాకృతహంససందేశము, 6 బాలభాగవతకావ్యము, ఈకావ్యయందారదామముచే గీర్వాణవాణీగ్రీవము నలంకరించెను. పైగ్రంథములలో “సరకాసురవిజయము” వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారిచే మొట్టమొదట 1864 వ. సంవత్సరములోను, బిమ్మట 1835 వ. సంవత్సరములోను ముద్రితఁబడెను. దీనినే స్వర్గత మహామహోపాధ్యాయ కొల్లాండ వేంకటరత్నకవిగా రాంధ్రీకరించిరి. బాలభాగవతకావ్యము, సరకాసురవిజయములో నుదాహరింపఁబడెను. తక్కిన నాలుగు గ్రంథములు, వ్యాయోగము కూడ “సాహిత్యరత్నాకరము”లో నుద్ధరింపఁబడినవి. స్వర్గీయ శ్రీసరస్వతి తిరువేంగడాచార్యసూరి, ధరస్థూరి “సాహిత్యరత్నాకరము” ను మల్లాది లక్ష్మణసూరినిర్మిత “మందర” వ్యాఖ్యానముగ నాంధ్రలిపిలో, క్రీ. శ. 1871 వ. సంవత్సరము, ఏప్రిల్ నెలలో, జెన్నపురసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందును, క్రీ. శ. 1885 సంవత్సరమున మరల దానినే నెల్లూరుపురమునను ముద్రించిప్రకటించియున్నాడు. క్రీ. శ. 1901 లో ‘బమ్రా’ (Bamra in Orissa) సంస్థానాధీశులు ధరస్థూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”ను దమరాజ సభాపతు లగు పండిత శ్రీ మధుసూదనమిశ్రశర్కగారు రచించిన “నాకా” టీకాన్వితముగ ‘సుధల’ (Sudhal Press) యన్త్రాలయమున నాగరలిపిలో ముద్రింపించి ప్రకటించిరి.

“సాహిత్యరత్నాకరము”నకు చూడువ్యాఖ్యలు గలవు. 1. నాకాటీక. చర్ల వేంకటసూరినిర్మితము. (ముద్రితము) 2. నాకాటీక. మధుసూదనమిశ్రశర్కతము. (ముద్రితము) 3. మందరవ్యాఖ్యానము:—మల్లాది లక్ష్మణసూరిరచితము. (ముద్రితము.)

ఈవ్యాఖ్యానములను దత్తేశ్వరులను గూర్చి యిండుక యరయుదము. ఈవ్యాఖ్యలలో వేంకటసూరికృత ‘నాకా’ వ్యాఖ్య ప్రాచీనతమము. దీనితరువాత లక్ష్మణసూరి “మందరము”ను సృజించెను. మధుసూదనమిశ్రశర్కత “నాకా” టీక “మందరము”కంటె నవీనము,

చర్ల వేంకటసుూరి: "నాకా" వ్యాఖ్య.

ఈ యముద్రిత వ్యాఖ్యయొక్క ప్రాచీన ప్రతులు మద్రాసు ప్రాచీన గ్రంథాలయమున: గలవు. (Vide: "Triennial Catalogue of Mss." 1910—13. Vol. I Part i Skt. B., No. 444; page 649; and Ibid. 1913—16 Vol. II Part i, Skt. A., No. 814; page 1089—Madras Oriental Mss. Library; as well as the "Descriptive Catalogue of Skt. Mss. in the Madras Oriental Mss. Library Vol. XXII.

వేంకటసుూరి చర్ల వంశోత్పన్నుడు; బ్రహ్మనర్వాణికి. పాత్రుడు; లక్షణసుూరికి సూరమాంబకు బుత్తుడు; వేంకటాచార్యశిష్యుడు. వేంకటసుూరి లభ్యాశేషకలావిశేషవిధవుఁ డగుకవిగ్రామణి యని యాక్రింద నుటకును శ్లోకములవలనఁ జెలియఁగలదు.

"నాకా" టీకా ప్రారంభశ్లోకములు: —

శ్లో. శ్రీచర్లస్వయలక్ష్మణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబావతేః
జాతః సర్వబుధేన్ద్రమాన్యమహిమః శ్రీవేంకటాచార్యసంహితః
లభ్యాశేషకలావిశేషవిధవః శ్రీవేంకటాభ్యోబుధః
సంతుష్ట్యైవివృణోమ్యహం సుమనసాం సాహిత్యరత్నాకరః.

శ్లో. ఆస్తాకీనజనోఽయమి త్యతికృపాం విన్యస్య నిత్యం మయి
వ్యాలంబ్యేతది(ంత్యైవమి) మాం మయా విరచితాం నాకాభిధాం
వ్యాకృతిమ్.

సాజన్యామృతసింధవః సహృదయాః సర్వే గుణగ్రాహిణో
నిర్వాణజం విహరన్తు భగ్గభరితే సాహిత్యరత్నాకరే.

2

శ్లో. లోకోత్తరక రామనామసుకేశోదారప్రబంధోత్తమం
కుర్వన్ కృత్యరతిం స్వకీయకవితా మత్యుజ్జ్వలాం లంఘయన్
ధన్యో ధర్మసుధీపరః సుమనసా మగ్రేపరస్తద్వచో
వ్యాఖ్యానాకకృతిః కృతీ యది తథా కిం నోధవేయం త్వహమ్.

3

అథ తత్రధవా ధర్మభట్టాభ్యో మహాకవిః మోక్షోపమోగినో రా
మవాసుదేవాదయోమతాః, రామం మోక్షయ చిన్తయే దిత్యాదివిధేః శ్రీ
రామదామాంసాయా మోక్షసాధనతాం శ్రవణవిధేరివ శారీరకదామాం
సాయాః ప్రతీత్యా అలంకారశాస్త్రప్రణయనావదేశేన శ్రీరామచన్ద్రగుణ

వర్ణనమేవ కర్తృకామః * * * * * గణపతిప్రార్థనరూపం
 మద్గళ మస్తే వాస్యనుగ్రహార్థం గ్రన్థతోనిబధ్నాతి.”

పశ్చిమతరణ్ణోపసంహారకశ్లోకము: —

శ్లో. శ్రీచర్లన్వయలక్ష్మణాఖ్యవిబుధః శ్రీసూరమాంబాపతిః
 శ్రీమద్వేంకటనాథసూరిణ మముం ప్రాసూత సూం చ యః
 నాకైషా మహతీచ తస్యవివృతిః సాహిత్యరత్నాకరే
 ప్రోచ్యుః పశ్చిమతరణ్ణిణధియా మాలంబసం స్యాద్భిరమ్ ” 4
 దశమతరణ్ణోపసంహారకగద్యపద్యములు: —

“ఇతి శ్రీమత్ప్రభువనపవిత్ర చరిత్ర చర్లన్వయసుధాసింధుసుధామ
 యూఖామమాన శ్రీమద్వేంకటనాథాచార్యవర్యవృత్తాంత శ్రీసూరమాం
 బాసహచరశ్రీలక్ష్మణసూరిసూనోః శ్రీవేంకటసూరిణఃకృతే సాహిత్యరత్నాకర
 వ్యాఖ్యానే నాకాఖ్యానే రసనిరూపణం నామ దశమస్తరంగః

శ్లో. శ్రీమన్లోహితగోత్ర లక్ష్మణసతీ శ్రీసూరమాంబాసుత
 శ్రీమద్వేంకటసూరిణ విజయతాం నాకాత్వియం నిర్జితా
 కించెనా మవలమ్బ్య వీదిభరితే సాహిత్యరత్నాకరే
 గృహ్య స్తవ్య రసం యథామతి బుధాః సర్వే గుణగ్రాహిణః 5

శ్లో. కేచిత్తర్కతర్జనకర్తృభణితి త్సుజ్ఞప్రచారాః పరే
 దాక్షిణ్యక్షిభవాతిహర్గమగవీకానారహేలాపరాః
 అన్యేశాంకరవాక్కుధాతిసుహితా స్తప్తస్వతంత్రాః కతి
 ధ్వస్యధ్వప్రవిశ్లోఖలభ్రమణసన్నిష్టాగరిష్టాః పరే. 6

శ్లో. అమీషు సహితోఽర్యహం తదపి మామకీనోఽయ మి
 త్యతీవ కరుణాలతాం మయి నివేశ్య సంతో బుధాః
 ప్రమాల్బరచనా మిమాం వివృతి మద్య గృహ్య స్తవీ
 సతాం ప్రకృతి రీదృశీ య దగుణా బహూనిర్వతే.”

మల్లాదిలక్ష్మణసూరి: “మందర”వ్యాఖ్య.

ఈటీకతో “సాహిత్యరత్నాకరము”ను శ్రీమాన్ సరస్వతితిరువేంగడా
 చార్యులవారు చెప్పపురములో సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు, క్రీ.శ.
 1871 లోను, నల్లూరిలో 1885 లోను చెరుగులిపిలో ముద్రించిప్రచురించిరి.
 ఇంకను నీవ్యాఖ్య నాగరలిపిలో ముద్రింపఁబడలేదు. ఈలక్ష్మణసూరి గోదావరి

మండల వాసి*యనియు, 19 వ శతాబ్దాంతముభాగమున స్వర్గస్థుఁ డయ్యె నని యు నావండితవర్యుని దృఢించిన శ్రీమహా సాధ్యాయ ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారివలనఁ దెలియుచున్నది. కొన్నిమాసములక్రిందట కీర్తి కాయమును ధరించినట్టి మహామహా సాధ్యాయ లక్ష్మణసూరి (మురారియన ర్ఘురాఘవమునకు వ్యాఖ్యాతారుడు) లంబాపూరునివాసి యనియు, సాహిత్య రత్నాకరవ్యాఖ్యాతకంటే భిన్నుఁడు నని యెఱుఁగునది. మల్లాది లక్ష్మణసూరి ముట్టుని కావ్యప్రకాశిక*కు “బుధమనోరంజని” యనువ్యాఖ్యను రచించెను. ఇది వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారిచే జెన్నపురిలో 1891 వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడి ప్రకటించబడెను. మరియు సీవ్యాఖ్యాత యనవ్రథట్టనిర్మిత “చంపూభారతము”నకుఁ గూడవ్యాఖ్య వ్రాసినట్లు నది ముద్రిత మైనట్లు విని యున్నాను.

లక్ష్మణసూరి, వేంకటసూరినిర్మిత “నాకా” టీక సీక్రిందిశ్లోకములచే నిరసింది పిమ్మటఁ దనటికనుగూడ బరిశీలించ సహృదయుల వధ్యర్థించుచున్నాఁడు.

“శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరతత్వబోధే నాలంహీ నాకేతి విరేము రేకే
కేది ద్విమోహస్సృగతృప్తికాయాం వాతాయవ త్రత ముఖాధ్రమన్తి
శ్లో. ఆద్యత్వబుద్ధి పరిస్పృత్య “నాకా” మేతాంచటికాంకలయన్తుకల్యాః
లోకః కరేణో రవలోకకాలే కర్ణాదివత్సృతిదస్తముగ్ధమ్. 2

శ్లో. వ్యాఖ్యాహ్యసావద్యతనప్రణీతేత్యుత్సృజ్యమాత్సర్యచువార్యవర్యమ్
సంత సృదిత్తా సృదయా శ్రృచుజ్ఞా నందతు నిందతు మమప్ర మోదః”

ఇట్లు నిరస్త మగువేంకటసూరి “నాక”కును, లక్ష్మణసూరి “మందరము”నకును గల తారతమ్యమును ముం దాదాహరింపఁబడు వ్యాఖ్యాభాగముల వవలోకించి వండితవర్యులే నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతోపయుక్తము లగు వ్యాఖ్యాప్రకంధశ్లోకముల నుదాహరించెదః—

“శ్లో. కల్యాణం కలయన్తు కల్యకమలప్రాంతోత్పతద్భంధర
ప్రాయః కేపి సమస్తసంకదయఃప్రత్యగ్కల్పరూపః
కామ్యాః పద్మధవాదిభి సృకుతుకాః కాలవ్యవిధ్వాసనే
కారుణ్యామృతవర్ష కాలజలదాః కల్యాః కటాక్షాశ్రియః. 4

*కాకాదనివాసి, ఈయఁడుమారుడు వేంకటశాస్త్రిగారు కాకాదలో కరాకాలఁ బండితుఁడుగానండిరి వేంకటశాస్త్రిగారిమారుడు కాకాదలోనే యిపుడు స్వస్థునామలో నున్నారు. ప అ.

శ్లో. మల్లాదివంశే మహితేమనీషీ, మాన్యోమనోజ్ఞోఽజనిలక్ష్మణోఽపా
సాహిత్యరత్నాకరతత్త్వదోగ్ధీం తాం మందరాఖ్యాం వివృతం విధత్తే.

శ్లో. దుర్వాఖ్యావిషదూషితాం భగవతీం శ్రీధర్మసూరేగ్గిరం
భావాలంకృతిసంగతిప్రకటఃవ్యావృత్తకౌతూహలామ్
దర్శం దర్శ మచేతసాం సుఖనసాం సంప్రీతయే సాదరం
వ్యాఖ్యాం మందరసంజ్ఞికాం వితనుతే సల్లక్షణాం లక్ష్మణాః. 6

శ్లో. ధర్మాభిఖ్యకవేర్గిరాం వివరణేకోఽన్యః కృతీ గౌతమా
చ్యేషాహేర్హయవక్త్రతోఽమృతజభవా ద్వాచస్పతే ర్వాఘాబాల్
ఇత్యేవం ప్రతిభాతి మే తదపి తద్వాక్యకర్తృతా విశ్రుతా
జాతావిశ్వపతిప్రసాదమహిమ ప్రోద్యద్వచోవైభవాల్. 7

శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంభనోద్యత్తాంతాయుతానాం విబుధవ్రజానామ్
సంప్రీణనాయైవ సలక్షణాఖ్యః ప్రస్థాజ్జ్వలం మందర మాతనోతి"
వ్యాఖ్యోపసంహారక శ్లోకములు.

“శ్లో. సాహిత్యరత్నాకరమంభనార్థం, ప్రస్తావనాద్భి ససహితోలసద్భిః
మయాకృతో మందర ఏష యత్నా త్తనోతు నిర్వంసుమహఃప్రమీదమ్.
వ్యాఖ్యాత యాక్రిందిశ్లోకములలో స్వనైచ్యానుసంధానము చేసికొను
చు, స్వవ్యాఖ్యామృత మరసికజనుల కనాస్వాద్య మైనను రసికాభి యాస్వా
దిచు నని నుడువుచున్నాఁడు.

శ్లో. నశబ్దశాస్త్రేపి నచార్థశాస్త్రే) నకావ్యభేదేషు పరిశ్రమోఽపి
తథాపి టీకావ్యరచీహ యేయం గురుప్రసాదోహి న మేనుభావః.

శ్లో. మదీయే వ్యాఖ్యానే సరసజనసంతోషసదనే
నవిస్త న్త్రాసస్తం యది కుటిలచిత్తాః కఠివయే
నమే సద్దేహోఽత్ర త్రిజగదఖిలప్రాణిసుభగా
శరణ్యోత్సాహర్షం కలయతి కి మూలూకవిరతేః.

శ్లో. ధర్మసూరివచోగుంభతుభద్రాంభీర్యభేదిని
వ్యాఖ్యేయం మన్తరాభిఖ్యా భూయావాభాస్కరంభువి"

ధర్మసూరి “సాహిత్యరత్నాకరము”న కనుగుణముగఁ బ్రకరణములకుఁ
దరంగములని పేరీడెను. ఈచమత్కారము నాకాటికాకారు లిరువురుఁ జూపఁ
జాలరైరి. లక్ష్మణసూరి తన “మందరము”న కనుగుణముగ నాయాభాగము

లకుఁ బ్రథము లని నామకరణము చేసెను. ఇట్లు గ్రంథనామములలోఁ గూడఁ జమత్కృతిం జూపుట యనేకతెల్లములనుండి వచ్చుచున్నది. కొన్ని చమత్కారోదాహరణములం జూపెదఁ—1. పఠంజలి “వ్యాకరణమహాభాష్యము” నకుఁ డీకైతెలును “భాష్యప్రదీపము” దీనికి వివరణము, నాగోజీభట్టకృత “ప్రదీపోద్ఘోతము” “ఉద్ఘోతము” నకుఁ డీకైతెలును “చాయ”

2. జయదేవుని ‘చంద్రిలోకము’ లోని ప్రకరణములు మయాఖనామకములు. చంద్రిలోక వ్యాఖ్య ప్రద్యోతనమహాచార్యుని “శరదాగమము” దీనికి వ్యాఖ్యారూప మున్నయదీక్షితుని ‘కువలయాస్తవము’ దీనికి వ్యాఖ్య వైద్య నాథతత్వదంతర్వాణికృత మగు “నలంకారచంద్రిక”

3. శంకరభగవత్పాదులవారి ‘బ్రహ్మసూత్రభాష్యమునకు వ్యాఖ్య, వాచస్పతిమిశ్రుని ‘భామతి’ దీనికి వివృతి, అమలాకముని “శల్వతరువు” దీనికి డీకైతెలును “హామశము”

4. ‘శాస్త్రదీపిక’ యనుమీమాంసాగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యలు, ‘యైక్తి స్నేహప్రపూరణి’ ‘మయాఖమాలిక’

5. పుష్పబాణవిలాసమునకు ‘శృంగారచంద్రిక’ వ్యాఖ్య.

6. మేఘసందేశమునకు వ్యాఖ్య, పూర్ణసరస్వతినిర్మిత ‘విద్యుత్తర’

7. వేదాంతదేశికులవారి “శతదూషణి”ని ‘వేదాంతదీపము’ను నద్వైత గ్రంథము నిరసించు, దొడ్డయూచార్యులవారు “వేదాంతదీపము” నార్పుటకై ‘శతదూషణి’కి వ్యాఖ్యాన మగు “చండమారుతము”ను సృష్టించెను.

8. జగన్నాథపండితరాయల “మనోరమాకుచమర్దనము” ధట్టోజీదీక్షితుని “ప్రాథమనోరమాఖండనము.”

మధుసూదనమిత్రశర్మ నాకాటిక.

ఇది 28 సంవత్సరములక్రిందట ముద్రింపఁబడె నని ముందు న్రాసియుంటిని. ఈనాగరప్రదివషయము నాకు “విద్యామహాదధి” బిరుదాధిధాను లగు శ్రీమత్పండిత కాశీప్రసాదజయస్వాల్ Barrister, “Vidyamahodadhi” K. P. Jayaswal M. A., of Patna) యహోదయః పునః దెలిసినది. మధుసూదనసూరి ప్రకృతము శ్రీజగన్నాథములో వసించియున్నాడు. ఈతఁడు వ్యాఖ్యాపీఠికను 14 శ్లోకములలో రచించెను. 32 వ శ్లోకమువలన నితఁడు మాయాశబరీవిలాసము, హనుమత్సాదేశతారావళి యను కావ్యముల నిర్మిం

చినట్లు తెలియుచున్నది. ప్రకృతోపయోగము లగుపీఠికాశ్లోకముల నుటం
కించద—

శ్లో. యస్సాధారణవేద్యతాం గమయితుం దుర్వేదవేదస్తుతిం
శాస్త్రజ్ఞోఽన్యవద చ్చకారచ ముదాలంకారభోధోదయమ్
బామణ్డాకృతినామునా నృపతినా తేనాహ ముత్సాహితో
నాకానామక టిప్పణీం వ్యరచయం రత్నాకరోద్వృధిసిమ్.

శ్లో. వీంశ్రీబలభద్రపూర్వకపురే యోజాతు విశ్రామ్యతి
బామణ్డాధిపతేః సదస్యపదవీ యస్తింశ్చ విశ్రామ్యతి
శ్రీమాయాశబరీవిలాసహనుమత్సందేశతారాభిధ
గ్రథానాం మధుసూదనోరచయితాఽహం సోఽపి సోఽహం ద్విజః

శ్లో. ఆదర్శః శుద్ధ్యమనీ, లిపిరతికృణా, ఘటికానాటికాభుక్
తత్రాప్యే కోఽరవిద్వాసనహృదయహరీ ధర్తసూరేః ప్రబంధః
ఏవం నానాస్తరాయే నృపతికులమణేహగయాకేఽపి యత్నా
దేతన్మద్రావిధానేఽకలయ దిహ భవాన్ యత్తుసాహాయకత్వమ్.

వ్యాఖ్యానంభశ్లోకములు:—

శ్లో. వదేబృద్ధారికాబృద్ధతున్దిలాసద్దదాయకమ్
జగతికట్టెకోధారిసాయకం రఘునాయకమ్.

శ్లో. రత్నాకరే ప్రవిశతాం సుధియాం సుభాయాం
బోధ స్సుఖేన నభవేదితి భాలయిత్వా
అజ్ఞాపితః సుధలదేవనృపేణ నాకా
టికాం కరోతి మధుసూదనమిత్రశర్కా

వ్యాఖ్యానసంహారకవద్యగద్యములు:—

శ్లో. చిద్రాణి ప్రథమం తుమాజతురసైః త్సద్రాణి ముద్రాపయన్
తై రీత్యేవణికానుశీలనవరీపాటి మవాటికయన్
స్వాధ్యాయాతిరసస్తరేణమతిమాన్ స్వైరం తరే స్నోకయా
గమ్భీరాధర్థభరత్రమిత్రమకరం సాహిత్యరత్నాకరమ్.

శ్లో. గురుజనద్విజదేవనమర్చన స్ఫురద రూద్యమిహప్రసహనః
సుధలదేవనరేశనభాజనః కృతి మిమా మకిరోన్మధుసూదనః

ఇతి శ్రీమదుత్తలహాళిమాలాయమాన- మానవభావసార్థక- పురుషోత్తమధామసాన్నిధ్యభిధానేశాసనశతవేష్టితే భార్గవీసరిన్ద్యుతితపరిసరశాలిని గజ్జవంశావతాసాయితవదాన్యచక్రవర్తి వీరశ్రీబలభద్ర దేవమహారాజవిశ్రాణితే వీరబలభద్ర పురశాసనే నివాసినా శ్రీమధుసూదనమిత్రశర్మణా విరచితాయాం నౌకాభిధటికాయాం దశమస్తరజ్ఞః”

ఇతః దద్వాన్యభ్యాతారతమ్యవైశద్యమునకై, ఫాలీపులాకన్యాయమున మూలవ్యాఖ్యానముల నుదాహరించెదః—

సాహిత్యరత్నాకరము: 10 (రసనిరూపణ) తరంగము:—

“యత్ర జహూనాం భావానా మన్యోన్యసమ్మర్శితయా నిజస్థః క్రియతే తత్ర భావశబలతా. యథా:

శ్లో. ఆయాలో న మమాన్తికం రఘుపతిః కింతేన జాతాగసా
యాన్యామి స్వయమేవ తస్య సవిధం కింవా వదేన్ద్రాం సఖి
ఆయాతు స్వయమేవ, నన్విహపున ర్ద్విజ్ఞామి నైరస్తుఖం
మార్ణం తద్భటనం భవేత్తమ పునః కావాభః త్రికథా. 93

ఆత్ర చిన్తామర్షస్థుతి (దైన్య) శంకాహర్షాత్సుక్యవిషాదానాం శబలతా.

శ్లో. ధర్మానర్వాణివర్య ప్రభువనవిదితే వారణాన్యన్యయేయ
స్సజ్జాలో యల్లమాంబాకృతసుకృతఫలం వర్వతేశస్య భాగ్యమ్
వ్యాఖ్యాన్యైతరీర్థే ద్వివరణగురువా క్షాన్యముఖ్యాగమానాం
తస్యాలంకారశాస్త్రే విలసతి దశమో రామవర్ణ్యతరంగః. 94

శ్లో. ఆఫా విద్దిరమద్దిరాప్రణయినో దేవస్య రామాత్తనః
స్వంగతుంగతరంగరింగణిధోజ్జీవన్నవోద్యత్తవిః
తాదృశ్చిర్లభర్తసూరికవితాసోల్లాసకల్లోలిని
పూర్ణః కర్ణమనోహరో విజయతే సాహిత్యరత్నాకరః. 95

శ్లో. ప్రాచీనాభినవప్రజ్ఞవిహితగ్రహానుసంధాయినా
సోఽయం సాహసికేన సంప్రసృ మయా నూత్నః ప్రబంధః కృతః
కస్తుప్త్యే దమునా ఘనా హ్యనుః భో జోద్ధాచ నిర్వత్సర
స్సర్వజ్ఞో గతమత్సగోఽస్తి హి రమారామః ససత్తుష్యతు. 96

శ్లో. భోమారః కవితే హితం మమ వచః కిం త్వమాకర్ణయ
శ్రీమద్రామణ్యస్తవామృతపతీ మర్త్యస్తూతిం మాకృథాః

కస్తూరీసునసారచంద్రవరసన్యాసోత్సవాస్వాదవి

త్తోవా విస్రవసాప్రపూయపిశితాలేపాభిలాషీ భవేత్.

97

శ్లో. సజ్జాతో హరితాన్వయే మహతియః శ్రీపర్యతేజః సుధీ.

షడ్జాం దర్శనకారిణాం కృతిమతా మైకాత్మలీలాకృతిః

ధర్మాభ్యేన మనీషిణా విరచితః తస్మానునా తాదృశా

సోఽయః యావదిలాకలంబిజయతాం సాహిత్యరత్నాకరః

98

ఇతి శ్రీమత్ప్రభువనపవిత్ర హరితగోత్రావతంస వారాణసీపంశపద్మా
కరప్రభాతభానునా పదవాక్యప్రమాణచారావారపారీణ శ్రీమత్సహమహా
పాధ్యాయ పర్యవసానసూరి పండితమండలేశ్వరసూను యల్లమామ్బాగర్భ
రత్నాకరపారిజాతనిర్మలావరపూత చతుర్దశవిన్యాసానసిద్ధావ్రహ్మసృష్టిజ్ఞాన
వతా శ్రీధర్మసూఖ్యావద్విరచితే శ్రీమద్రఘులిలకయశోఘనసారసురభీకృతే
సాహిత్యరత్నాకరనామ న్యలంకారశాస్త్రే రసనిరూపణా నామ దశమస్త
రంగః—నాగరప్రతి.

I. వేంకటాచారినిర్మిత “నాకా” వ్యాఖ్యనుండి:—

“భావశబలతాం లక్షయతి:—యత్రేతి. ఉవాచారతి: ఆయాతఇతి.

స్పష్టమ్. అత్రభావానాం శబల్య ముపపాదయతి—అత్ర చింతేత్యాదినా.
ప్రకరణ ముపసంహరతి—ఇతి శ్రీమదితి. స్వగ్రన్థః ప్రస్తాతి: ఆహ్వానిద్విరమితి.
వ్యాఖ్యాతం ప్రాప్. అస్మిన్ స్వగ్రన్థే మత్సరిణాం సుతోమాభావేఽపి ‘యన్త
రోషి యదశ్నాసి’ ఇత్యాది గీతావచనానుగోభే నాన్య భగవదర్పణబుద్ధ్యా
కృతత్వాత్ సవన సుతోమో భవేదిత్యాహ—ప్రాచీనేతి; కవితాం ప్రథయతే:
భోమాతరితి. విస్రవసా ఆనుగ్రహవస్తేదః అస్యం రుధిరం పూయపిశితం దుర్గధి
మాంస మేతేషాం లేపే అభిలాషోఽప్యాస్తీతి తాదృశః. అభకవి: స్వకీర్త్యను
వ్యక్తయే స్వగ్రన్థస్య ప్రచయగమనాయచ స్వయమాత్మా వర్ణనపూర్వకం స్వ
గ్రన్థ మాశాస్త్రే—సంజాతేతి. దర్శనకారిణాం శాస్త్రకృతాం షడ్జాం షట్సుం
ఖ్యానాం సుయనసాం పాణిన్యాదిమహర్షీణా మైకాత్మలీలాయితః ఏకాత్మలీ
లే వాచరితః, ఏకాత్మ్యం గతఇత్మర్థః, తత్సద్భవ ఇతిభావః. పాణినీ ధైమినీ
త్రైవివ వ్యాసస్య కపిలస్యచ, కణాద న్యామకాదస్య దర్శనానిషడేవ” ఇతి
పాణిన్యాదయః షడ్దర్శనకృత ఇతి నేద్యమ్. అన్యత్ సుగ(య)మితి సర్వం
రమణీయమ్.”

II. మధుసూదనమిశ్రుని "నా కా"టీకముంపి: -

"సశ్చైతస్సమయాపగమా ద్వీరహాధిభురాయాః శ్రీమత్త్యా విరోధినానా
భావసమావేశాత్తి కాం భావశబలతా ముదాహరతి నాయాత ఇతి. సీతాయా
ఉక్తి ర్నియం బాతాగసా అపరాధినా మామేవం కదర్థయతేతి యావత్. ఆయా
త్వీతి: ఇహ మత్పాప్యే స్వయమేవ ఆయాతు రామ ఇతి శేషః. మమ తద్ధ
టనం శ్రీ రామస్యజ్ఞః తూర్జం శీఘ్రం భవేత్ ? పునః (ఉద్యుతవిరోధానంతరం)
కావాకథాభవిత్రీ నజాన. అత్ర క్రమా దేహం చింతాదీనాం యథామథం
వ్యంజనం సీతోక్తితో భావ్యం సుగమ మస్యత్" ధర్మేతి- ఆపా వినిరేతి చ
వ్యాఖ్యాతచరత్వా దిహోపేక్షితం. విద్యుత్సృష్ట స్వగ్రహావమాననా మాశక్తి
మానః తేషాం మాత్స్యదూషితాత్తతాం ప్రదర్శ్య స్వగ్రహం భక్త్యా రమ
యార్పయతి ప్రాచీనాదినూతనకవీనాం ప్రబంధైః వాక్యవిన్యాసైః ద్విహిత స్వ
రచితస్య గ్రంథస్య సందర్భస్య అనుసంధాయినా మయా సాహసితేన సతా సాఽ
యం నూత్నః ప్రబంధః సుప్రతి కృతః ఉద్యుతమహాత్తరగ్రంథవిర్లాస మస్తాదృ
శామసాధ్య మిత్యాశయోఽస్య సాహసితత్వవిశేషగా ద్వ్యుక్తిభవతి. తేన
చాస్యసందర్భస్య ప్రాథి రుద్యోతతే అమునా గ్రంథేన యస్తుపేక్షితో నిర్వర్తనః
సహాధా విద్వా సభునా మదధికరణకాలే మజ్జీవితాపధీకృతః దుర్లభః మయా
దుస్త్రాః సమసామయకవికమా మహామహామికా దత్తసాస్తావలమ్బుమాత్స
ర్యదోషదూషితాత్తతయా మహద్వి భాగామివ పరస్పరవిరుద్ధవ్యవహృతిదర్శ
నాత్ భావినామే వాత్ర కరమామోదః స్యా దిత్యాశ యోఽభునావదో
ష్యజ్యతే దుర్లభకదత్స సుమారతరవిదేశవర్తినా మపి హయరాగః సంభవ
తీతి సూచ్యతే. అస్యథా వాస్తీ త్యుక్తం స్యాత్. ప్రాచీనా దితి స్వవిశేషణ
మహిమ్నా గ్రంథస్య సస్యప్రాచీనోభయమతసారభూ ముస్యం ద్యోతితం సర్వ
ప్రబంధకేష్టతాం ప్రకటయతి. సను తదలం పరావర్తనలకగ్రంథరచనాపరిశ్రమ
భక్తై రిత్యాశంక్యా హ సర్వజ్ఞేతి, రమా లక్ష్మీ స్రమపలక్షితో రామః సీతా
రామ ఇత్యర్థః సర్వవ్యతి. తథాచ సర్వజ్ఞసన్తోషకస్య కించిత్జ్ఞకృతావమాన
నా వనైయర్థ్యజనసి ప్రత్యు తావజానతాం మాఘసమ్పాదికా ఇతిభావః.

స్వప్రాధివైలక్షణ్యం ప్రకటయితుం శ్రీ రామస్యపరమేశ్వరత్వం చాభి
యుక్తుం స్వస్య మనుష్యస్తుతి పరాజ్ఞుభితాం సూచయతి భో మాత ఇతి:—
తథాచ మృగమదకర్పూరనాసిత చందనచర్పాసుఖాస్వాదినాం రక్తపూయ

ప్రభృతిగుగ్గన్ద్రవలేప ఇవ శ్రీరామగుణవర్ణనామృతపూర్ణమానసానాం న కా
పురుషస్తుతిపారాయణాదుబరవిడమ్మనా విధేయా ఇతిభావః. ఏతేన అస్తా
నాః కిం సకలసద్దర్శాః పారథికాః వయః చ రాగాదిశూన్యా అపరాధీనా
శ్చేతి ఫలితం.

చారేభ్యః సాశ్చ ఆశ్శబ్దసో రత్నమజ్జాపి కాయాం సంరోధినీ చక్ర
చక్రమివ భూర్తజనా నాశ్చభ్య పునః స్వనామనబధ్నాతి, సంజాతఇతి—
షడ్జాం దర్శనకాణిణాం షడ్దర్శనాచార్యాణాం కపిలజైమినిపాతజ్ఞులవ్యాసగౌత
మకణదానాం, విగాత్త్యలీలాకృతిః సమప్తిస్వయామః ప్రణేతృణాం కపిలాదీ
నాం స్వస్వదర్శన ఇవ సకలదర్శనాం వివేకశాలీత్యర్థః. యావదిలాతలం భూత
లావస్థితపర్యంతకథా చాత్ర భూతిః శ్రీరామగుణగణోద్ధర్త స్తరణవశాదివ
భూతసకలాః స్వర్గముపైతా పాతకఇతి యావదిలాతలపదా త్సుచ్యతే, ఏత
ద్గోష్ఠవృత్తే యాభిరలస్పర్శావధికత్వాత్ స్పష్ట మేవ మన్యత్ "

III. లక్ష్మణసూరికృత "మందర" టీకనూడి—

"భావశబలతాం లక్షయతి; యత్రేతి—తా ముదాహరతి. ఆయాత
ఇతి, స్వయం స్వతః వాయుశ్రోత్రీనః సులభ ఇతియావత్. అర్తబహవో
భావాః పూర్వపూర్వోపమద్వే నిబధ్ధా ఇత్యాశయే నాహ. అత్రేతి:

ఇతిత్యాది: సంప్రతి కవి స్వస్వ నిఖిలగుంధవిష్టాతత్వం దర్శయం
త్వాహంకారపరిహారపూర్వకం కృతినాయకం ప్రార్థయతే:

ప్రాచీనేతి—హి యస్తాత్ బోధా నిర్వర్తనర శ్చ పుమా నసులభః
"బోధానో మత్సరగ్రస్తా" ఇత్యుక్తత్వా దితి భావః రమా రామా యస్య
తథోక్తః స. శ్రీరామయాగః శ్రీహరిః 93

సంప్రతి స్వకవితాం ప్రార్థయతే. భోమాత రితి—విస్తానా మామగంధి
నాం వసానపూయపిశితానాం లేపే చర్పా యామభిలాషీ ఔత్సుక్యవాన్ 94

ఇదానీ మాశీః పూర్వకం గ్రన్థసమాప్తి మాహ. సంజాత ఇతి: విజ
యతాం సర్వోత్తమేణ వర్తతాం.

ఇతి శ్రీమల్లాది లక్ష్మణసూరివిరచితే సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యానే మన్ద
రాఖ్యానే దశమః ప్రస్తావః పుటలు 374-76

అలంకారశాస్త్రగుహాదధిని మధించి "అలంకారశాస్త్ర చరితామృత
మును విబుధలోకమునకుఁ బ్రసాదించిన "సుశీలకుమారడే" పండితుఁడు.

(Dr. Sushil Kumar De, M. A., D. Litt., Author of "Studies in the History of Sanskrit poetics" in 2 Volumes) నేటివరకు ముద్రితములైన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులు మూడింటిలో నొకదానినైనను జూచి యుండలేదని వ్రాయుట శ్మశ్రముఁ జెంతిల్లుచున్నాను. తన "యలంకారశాస్త్ర" చరిత్ర (1928) కంటె 22 సంవత్సరములకుఁ బూర్వము ప్రకటింపఁబడిన నాగరప్రతి నీతఁడు చూడకపోవుట శోచనీయము; అతఁడు తనకుఁ దెలిసిన సాహిత్యరత్నాకరప్రతులంగూర్చి యిట్లు వ్రాసెను.

"Dharmasudhi or Dharmasuri S. R. ed. by Tiruwenkatacharya with commentary. Madras, 1871; ed. Nellore 1885" 'Sanskrit poetics' Vol 1 P. 298. సాహిత్యరత్నాకరమునకు "మందరము"ను నొకవ్యాఖ్య యున్నదని కాని, యది తా నుదాహరించికొనిన రెండ్రు ప్రతులలోను ముద్రింపఁబడిన దని కాని సుశీలకుమారసూరికిఁ దెలియదు. నాగరప్రతి ముద్రితమైనట్లు తెలియమిచే నాతఁడు నాగరప్రతిని జూచుట తటస్థింపలేదు; తానాంధ్రలిప్యసభిజ్ఞఁ డగుటచే దాను సూదించిన యాంధ్రప్రతులనైనఁ జూచియుండలేదు.

సాహిత్యాచార్యు లగుశ్రీమత్సంజీవరామావతారశర్మ (M. A.) మహోదయులు "విహారోత్త శ్శివేషణసంఘము" వారి పత్రిక (Journal of the Bihar & Orissa Research Society Vol. XIV. Part ii, Page 313, Foot note- June 1928) లో నాలంకారికశిరోముఖులగు శ్రీమత్సంజీవరామావతారశర్మ (M. A., L. L. M.) మహాశయుని "గీర్వాణాలంకారశాస్త్రచరిత్ర" ("A History of Sanskrit Poetics"—Reprinted from the introduction to his edition of the 'Sahityadarpana') ను విమర్శింపుచు

"Some useful works like the साहित्यशास्त्र of धर्मसूरि and the अलङ्कारकौस्तुभ of कर्णधर ought to have been described at some length by the outhor, for they have been available to the public"

అని వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యమువలన "సాహిత్యరత్నాకరము"న కాంధ్రేతరరాష్ట్రములఁ గూడఁ బ్రచారము గల దనియు నాగ్రంథప్రతులు సర్వసులభము అనియు విశద మగుచున్నది. రామావతారశర్మగారి వాక్యము లవలన "సాహిత్యరత్నాకరము" నాగరాక్షరాక్షిత మైనట్లు మనమూహింపవచ్చును.

సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరప్రతుల నొక్కదానినైనఁ జూచియుండలే దనుటకు నిదర్శముం నాపెద.

(1) ధర్మసూరి, “సాహిత్యరత్నాకరము” న (గ్రంథారంభసమర్థసతర్జుము) దన వంశావళిని విపులముగ వర్ణించికొని యుండ, సుశీలకుమారసూరి ధర్మసూరివంశవృక్షమును Hultzsch పండితుఁడు వ్రాసినదానింబట్టి వ్రాసియుండెను.

(2) ధర్మసూరికృతము లగు నితరగ్రంథములం జెప్పునవసరమున సుశీలకుమారుఁడు ‘ధర్మసూరి’ “నరకాసురవిజయ” మను వ్యాయోగమును రచించినట్లును, నది చెన్నపురిలో 1884 వ సంవత్సరమున ముద్రితమైనట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యీపుస్తకముగూడ చాలని కటాక్షలాభముం బడయలే దనుటకు సిగ్గుచున్నది. ఆ తఱిగ వ్యాయోగమును జూచియే యుండినచో నిందలిఁజీవసూత్రధారసంభాషణమువలన ధర్మసూరి “బాలభాగవతకావ్యము ను నిర్మించినట్లు తెలియుచున్న” దని వ్రాసియుండును. మరియు ధర్మసూరి సాహిత్యరత్నాకరములోఁ దాను రచించిన ‘కంసవధ, ప్రాకృతహంససంజేశ, నరకాసురవిజయ, కృష్ణాస్తుతులనుండి కొన్ని శ్లోకముల నుదాహరించుకొనియె. ధర్మసూరి “రవీశతకము” ను గూడ రచించినట్లు సాహిత్యరత్నాకరములోని వంచమతర్జునైపు శ్లోకమువలనఁ దెలియుచున్నది. సుశీలకుమారసుధి సాహిత్యరత్నాకరప్రతింజూచి యుండినచోఁ దమద్భుతము లగు ధర్మసూరికృతిపంచకములో నొకదానినైనఁ జేర్కొనియుండఁదా?

(3) సుశీలకుమారసూరి సాహిత్యరత్నాకరవ్యాఖ్యలలో ముద్రితములగు మధుసూదనుని ‘నాకా’ టీకంగూర్చికాని, లక్ష్మణసూరి మందరముం గూర్చికాని యేమియు స్మరింపక, యముద్రితమును, చెన్నపురప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయకట్టికలలో నుద్భుతము నగువేంకటసూరివ్యాఖ్యం గూర్చియే యిండుకవ్రాసెను. రెండుసారులు “సూర్యలోకముం” బడసిన “మందర” వ్యాఖ్యను గుఱించికాని, యొకసారి నాగరాక్షరముద్రిత మగుమధుసూదనుని “నాకను” గుఱించికాని సుశీలసూరి మూఁకీభావము వహించుట యీరెండుగ్రంథముల నారఁ దవలోకింపలే దని చెప్పకయె చెప్పుచున్నది.

ఆతఁడు “సాహిత్యరత్నాకరము” లోని “అలంక్రియేత్యాది” శ్లోకమును ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయ కట్టికనుండియే యుదాహరించియుండును.

ఇట్లు నేను రంధ్రాన్వేషణ తత్పరుడనై, సుశీలకుమారసూరిపై దోషారోపణ చేయుచుంటి నని గుణదోషజ్ఞులగు సంతర్వాణు లెంచకుందురుగాక. ఇట్లు నేను వ్రాయుట మహాకృతిఃకార్యమగు నాతని లోకలోటుగాదు. ఏకోహిదోషో గుణసన్నిహితే నిమజ్జతి.

‘ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యకలిషత్పత్రిక’ వారు ధర్మసూరి నరకాసురవిజయమును “నాకా” (వేంకటసూరికృతము) “మందర” (లక్ష్మణసూరికృతము) సహితముగ “సాహిత్యరత్నాకరము”ను ముద్రింపఁ దలఁచుచున్నారు. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయములో వేంకటసూరి “నాకా” టీక సమగ్రముగా లేదని తెలిసినది కావున నాటికకుఁ బ్రతి యెవరియొద్దనైన నున్నచో వారి నీవ్రతీకామఖిమునఁ దెలిపి సారస్వతి సేవాసమయమున సాహాయ్యముచేయఁ జూడఁపువ్వంబుగ నభ్యర్థించుచున్నాఁడ.

అంధసాహిత్యపరిషత్తు.

ఆ 1929 సంవత్సరము మార్చి నెల ది 30-31 తేదీలలో, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, అమలాపురముతాలూకా ముత్తేశ్వరములో, శ్రీముత్తేశ్వరస్వామివారి యాలయావరణములో జరిగిన పదునేడవ పరిషద్వాన్నికసభయొక్క వృత్తాంతము.

— సభ్యులు —

- 1 బ్ర॥ శ్రీ కావ్యస్ఫుటితీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు. కడప
- 2 కవిరాజు శ్రీచంద్రకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు రాజమహేంద్రవరము.
- 3 రాళ్ళబండి సుబ్బారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి "
- 4 జయంతి సోమశేఖరరావుగారు బి. ఎ. బి. ఎల్. "
- 5 వడలి లింగన్న శాస్త్రిగారు "
- 6 కూచిమంచిగోపాలకృష్ణమృగారు ఎం. ఏ "
- 7 పుల్యల శ్రీరామ శాస్త్రిగారు "
- 8 పి. అన్నాజీశర్మగారు "
- 9 అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు ఎం. ఏ. కొత్తూరు.
- 10 అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు "
- 11 దేవగుప్తపు విశ్వేశ్వరశర్మగారు "
- 12 వైద్యరత్నపండ్రిగి సుబ్బారావుగారు డాక్టరు పెద్దాపురము
- 13 ఆమ్నాయార్థవాచస్పతి వడలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు పీఠాపురము.
- 14 శ్రీచంద్ర లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు "
- 15 శ్రీకవిరాజు వత్సవాయి వేంకటసీలాద్రి రాజుగారు తుని.
- 16 మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు విజయనగరము
- 17 కళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ. బి. ఎల్ కాకినాడ
- 18 సవితాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు "
- 19 అడ్డాల రామమూర్తిగారు బి. ఎ, బి. ఎల్ "
- 20 నేట్రగంటి శ్రీనివాసకోనేటిరావుగారు "
- 21 వేమూరి శ్రీనివాసరావుగారు "
- 22 దర్భా వెంకయ్యగారు బి. ఏ. "

23 కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్మీగారు		కాశీవాడ
24 కూదిమంచి సుబ్బారావుగారు		"
25 జయంతి రామయ్యకంతులుగారు	లి. ఎ. లి. ఎల్	ముత్తేశ్వరము.
26 కప్పగతు రామకాశ్మీగారు		"
27 చావలి లక్ష్మీనారాయణగారు		"
28 నిట్టల కామయ్యగారు		"
29 జొన్నలగడ్డ వేంకటరామయ్యగారు		"
30 జొన్నలగడ్డ బుల్లివెంకయ్యగారు		"
31 జొన్నలగడ్డ మంచేశ్వరకాశ్మీగారు		"
32 వేటూరి కాస్తూరిగారు		"
33 కొంపెల్ల సుబ్బారాయకాశ్మీగారు		మోదకుట్టు.
34 దువ్వూరి బాలకృష్ణమూర్తిగారు		ముక్కామల.
35 దువ్వూరి వేంకటేశ్వర్లుగారు		"
36 జయంతి బాలకృష్ణమూర్తిగారు	లి. ఏ. లి. ఎల్.	అమలాపురము.
37 చేబ్రోలు అచ్యుతరామయ్యగారు	"	"
38 కాశీ వీరరాఘవులుగారు	"	"
39 గూడ నత్యహరికృష్ణమృగగారు	"	"
40 చావలి లక్ష్మీవృషింహేశ్వరగారు	"	"
41 చాగంటి సుబ్బారావుగారు	లి. ఏ. నవరీతిష్ఠాగారు	"
42 తట్టా రాజగోపాలాచార్యులుగారు	"	"
43 పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలముగారు		"
44 ఇవటూరి సుందయ్యగారు		"
45 పుల్య ఉమామహేశ్వరకాశ్మీగారు		గంగలకుట్టుఅగ్నిహరము.
46 శ్రీవాడ విశ్వవాళకాశ్మీగారు		"
47 చొప్పెల్ల సుబ్బారావుగారు		"
48 చొప్పెల్ల శేషగిరిరావుగారు		"
49 మంగిపూడి చివగవరపుగారు		వ్యాభీశ్వరము.
50 గొర్తి విశ్వవాళకాశ్మీగారు		భట్ల విల్లి.
51 పారుపూడి చలమయ్యకాశ్మీగారు		మాగాం.
52 కూదిమంచి సాంబశివరావుగారు		కలి వెల.

శ్రీపీఠాపురము మహారాజావారు కార్యాంతరములచే రాజుల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగుగాక యనియుం దంశ్రీవార్తను బంపిరి. దివాన్ బహద్దరు వి. రామభద్రనాయకుగారు మధురజిల్లా పెరియకొళమునండియు శ్రీయుతులు కట్టమంచిరామలింగారెడ్డి ఎం. ఏ. గారును కాలా సూర్యనారాయణరావుగారు (బెజవాడ) మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు (రాజమహేంద్రవరము) మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు (నంద్యాల) తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు (కాపూరు) పెద్దిభట్ట వీరయ్యకంతులు బి. ఎ. బి. ఎల్. గారు (బెజవాడ) మైసూరు మహారాజావారి సంస్థైతకళా కాలాధ్యక్షులును మొదలగువారు సభకు రాజుల మనియు సభ జయప్రదముగా జరుగునుగాక యనియు వ్రాసినయుత్తరములు చదువబడినవి.

అహ్వనసంఘాధ్యక్షులు స్వాగతోపన్యాసము గావించిరి. అనంతరము సభాధ్యక్షు లగు బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు ప్రారంభోపన్యాసము నొనర్పిరి. పిమ్మట బ్ర. జయంతి రామయ్యకంతులుగారు ప్రథమావిధక్షిప్త త్యయ మగు యవర్ణకము పూర్వహాసము, శ్రీపాద లక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు ఆముక్తమాల్యద; మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు హర్షవర్ధనుని చరిత్రము; అన్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు లక్షణగ్రంథములు అనువాదము లం జదివిరి.

ది 31 తేదీఉదయమునఁ గార్యనిర్వాహక సభ జరిగినది. వార్షికసభలో నీక్రింది తీర్మానములు చేయబడినవి.

1 వ తీర్మానము—ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకుఁ బ్రధానోద్ధారకులును విద్యాపోషకులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులును అగు శ్రీరాజాసాహెబ్ శ్రీరావు శ్వేతాచలపతి వేంకటరంగారావు బహద్దరు జి. సి. ఐ. ఇ. సి. బి. ఇ. లాబ్బిలి మహారాజావారు కాలధర్మము నొందినంతల కీసభవారు మిక్కిలివిషాదము నొందుచున్నారు.

2 వ తీర్మానము:—ఈపరిషత్తునకు యావజ్జీవసభ్యులును విద్యావంతులును అగు దివాన్ బహద్దరు డాక్టరు కిళాంబి రామానుజాచార్యులు ఎం. ఏ. బి. ఎల్. D. Lt. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విషాదమునొందుచున్నారు.

3 వ తీర్మానము:—ఆరంభమునం దీపరిషత్తును స్థాపించుటలో సహాయభూతులై యుకకారము గావించింట్టియు, ఉభయభాషాప్రవీణులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులును నైనట్టియు శ్రీరాజా సర్ పానుగంటి రామారాయణంగారు ఎ. వీ. కే. సి. యస్. ఐ. గారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విపాదము నొందుచున్నారు.

4 వ తీర్మానము:—ఉభయభాషాప్రవీణులును, పరిష్కారవసభ్యులు నగు కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు కాలధర్మము నొందినందుల కీసభవారు మిగుల విపాదము నొందుచున్నారు.

5 వ తీర్మానము:—తగినంత సంస్కృతభాషాకరిచయము లేనిదే ఆంధ్రభాషాప్రావీణ్యముగాని యుభయభాషాప్రావీణ్యము గాని కుదుర దనియు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారిపుడు జరుపుచున్న యుభయ భాషాకరీక్షలలో (C) కమ్యూకరీక్షలో సంస్కృతము లేనే లేదు గనుకను (B) కమ్యూకరీక్షలో సంస్కృతభాగ మత్యల్పముగా నున్నది గనుకను (A) కమ్యూకరీక్షలో తెలుగు భాగ మత్యల్ప మగుటచేతను. ఈమూడు కమ్యూకరీక్షల నిలిపివైచి యిప్పటి (A) కమ్యూలోని సంస్కృతమును (B) కమ్యూలోని తెలుగును గూడియుండునట్లు వేటొక యుభయభాషా ప్రవీణకరీక్షను విశ్వకళాపరిషత్తువారి రేర్పాటు చేయవలయు నని యు నీపరిషత్తువారియభిప్రాయము.

తరువాత ఆంధ్రభారతకవితారీతి యనువ్యాసమునకు బహుళగ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణముం గూర్చి జయంతి రామయ్యకంఠలు గారు వన్యసిందిరి. కప్పగంతు రామశాస్త్రి గారు ఆంధ్రభాషా ప్రశంసచేసిరి. ఆమ్నాయార్థ వాచస్పతి వదలి లక్ష్మీవారాయణశాస్త్రిగారు వేదములం గూర్చి యువన్యసిందిరి. ఇవటూరి సుందయ్యగారు నైషధరిచనాతత్వము, బండారు శమ్మయ్యగారు మాదయగారిమల్లన రాజకేళికచరిత్రము, రాళ్ళబుడి సుబ్బారావు ఎ. వీ. ఎల్. టి. గారు ఆంధ్రభాషాలిపిపరిణామము, అనువ్యాసములం జదివిరి.

దువ్వూరి కామేశ్వరరావుగారు, జయంతి స్వామివాయనగారు, పండితారాధ్యుల వాగభూషణముగారు, పరిషత్పత్రికసావధ్యములను జదివిరి. కావ్యకలానిధి శతావధాని చిదంబరశాస్త్రిగారు జయాశీర్వాదమనియు, క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్యగారు భాషామోషాసావ్యవ మనియు, కథ్యములంబుపిరి.

శ్రీచక్రముల చివరితారామస్వామిశాస్త్రిగారు విరూపాక్షరాయలెవ్వరు? శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారు ప్రశోధచంద్రోదయము తెలుగు సంస్కృతము, పప్పు మల్లికార్జునరావు బి. ఏ. గారు సాహిత్యపరిషత్తులకృత్యములు, అను వ్యాసములంబంపిరి. ఈ వ్యాసాదులన్నియుఁ బరిషత్తుక్రికలోఁ గ్రమముగ వెలువడును.

బెజవాడ, శ్రీ. కౌతా సూర్యవారాయగారావుగారు సంస్కృతపదమును గూడఁ జేర్చి “సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపరిషత్” త్రివిధము చేరు పెట్టుట మంచిదని వ్రాసిరి అది సభవారాలోచించి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ఉన్నదియున్నట్లే యుండవలయు ననియు సంస్కృతమునకు వేటి పరిషత్తుండవలయు ననియు శిశిప్రాచయపడిరి.

పరిషత్స్వాగతోపన్యాసము — ముక్తిశ్వురము.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు, కవుగంతు రామశాస్త్రిగారు.

అర్యులారా! నవరసభరితకవితారసాస్థానపదనహృదయులారా! సదయులారా! పరిషదలంకారఃరణాలంకర్తృలులారా!

మీ రందఱును మాయాహ్వనపత్రికాలోకనక్షగప్రభృతి యత్యంతకౌతూహలసంభ్రమాయత్తచిత్తులరై పరిషత్ప్రయాణైకప్రవణాంతఃకరణులరై గూఢశక్యకార్యంబు లెన్నెన్ని యున్నను, వానిని బాటింపక మార్గాయాసప్రశంసకు సూచనవిధిఁ జొరబడక పరదేశవాసంబు శయనాసనభోజనవిహారాదిదేహయాత్రాకృత్యవ్యత్యాస మనుమాట నాటించికొనక పరిషత్సమావేశాత్సుస్థానముదూఢితానందహల్లోహలమానసు లగుటచే

“పూర్ణే చునసి సమూర్ణం జగత్సర్వం సుధారసైః

ఉపానద్యుపాదస్య సర్వా చర్తావృత్తైవ భూః.”

అనువసిష్టోక్తిరీకిని సకలేంద్రియవిషయంబుల నానందసదనంబులుగ భావించుచు మాయుద్యమంబును నిరవద్యహృద్యంబుగ సఫలంబు సీము దయతో విచ్చేసినందున నే నత్యంత వివయవిధేయతలతో మీ కిట్లు స్వాగతంబు ప్రయోచించుచున్నాఁడను. స్వాగతార్థ మే మనఁగా: —

౧. తమతావునకు విచ్చేసినమహానీయులను సుఖాగమ ప్రశ్నతో వాదించుట. ను ఆగతం—స్వాగత మని దానిఁజెప్పితి. ఇంకను స్వాగతార్థములు గలవు:—

౨. స్వం—సోత్సాహ ప్రధాన మగు ఆగతం=వచ్చుట; అనియు స్వాగత శబ్దార్థము:—

“స్వయమేవ సమాయాన్తి సన్త సున్తోషభూమయః

పరోపకారవేళాయాం కరమేశ్వరసేవనః.”

అని యున్నందున వాంఢభారతీసేవాధురీను లగు మీరాకడ సహజ ప్రమత్నాధీనము గాని పరప్రేరేతము గాదు. మాయాహ్వన పత్రికయో స మయజ్ఞాపకము గాని ప్రేరకము గాదు. కాన నట్టిస్వాగతము నొకటిని మనవి చేయుచున్నాఁడను. ఇంతియే కాక.

౩. స్వస్యా: ఆగతం స్వాగతం—అనఁగా నభీష్ట జీవత యగు వాంఢభారతీసమాగమనమే మీరాకడ.

“అక త్యేభ్యోపి మద్భక్తా రక్షణీయా విశేషతః

తమాత్మన్నా వ్యవత్సారి మద్భక్తా సైవో మమ”

అని భగవద్వాక్యముసారముగ వాంఢభారతీమహాభక్తులరగు మీర లాంధ్రభారతీస్వయాపులు కారా! కావున నీరీతిస్వాగతమును విన్నవించితిని.

౪. స్వాక్రత్యాగతం స్వాగతం—మీరవారియొద్దికి మీరు వచ్చుట.

శక్యతే తనదీనేషు బాలికేషు ద్వివత్సుర

ప్రేమమైతీకృరోపేక్షా యః పశ్యతి స ఉత్తమః.”

అను శ్రీభాగవతోక్తి ననుసరించి యుత్తము లగుమీరకు వాంఢభారతీవాక్తోర్నవము గావించుమేము మిత్రులమే గావున మీరవారలమే. అని యావిధమగు స్వాగత మొకటి విజ్ఞాపనచేయుచున్నాఁడను. మఱియొకటి:—

స్వం ప్రతి ఆగతం స్వాగతం—స్వం—అంధ్రభారతీజన్మస్థానమును గూర్చి ఆగతం—వచ్చుట—ఇది యెట్లనిక:—రాజరాజవరేంద్రరాష్ట్రము, అంధ్రభారతీజన్మస్థానము గదా. రాజ రాజ వరేంద్రాస్థాన పండితవర్ణు లగు నన్నయభట్టారకు లారంభోద్ధారకులు కాన నీరాష్ట్ర మామెకు జన్మస్థానము. మఱియు నీనుక్తీకృతగ్రామము అంధ్రభారతీజీవి క్రుతాదృష్టపూర్వవై భవనిర్మాణనిర్వాహకస్థానము. అది యే మనఁగా:—పూర్వకాలంబున రాజ

రాజనరేంద్రకృష్ణదేవరాయాది మహారాజు లెందఱెందఱో-రమతమయాస్థానములఁ బండితవర్యు లగు మహాకవులను నిల్పి యు మఱికొందఱు మహాకవులకు వార్షికపారితోషికము లొసంగియుఁ గవితారసాస్వాదనలోలమానసులై యాంధ్రభారతీసేవ గావించినవారు. వారివారికాలములయందు దాయాసంస్థానములయందు యాంధ్రభారతి పెంపొంది యుండ నట. అంతియె కాని, సకలాంధ్రదేశము లగు మహారాజులు గొప్పగృహస్థులు మొదలగువా రందఱకు నీరీతి నాంధ్రభారతి నిరవచ్ఛిన్నవృద్ధినిర్వాహభారనిర్వాహకమహోత్సాహమద్యుంచిన ట్లెవ్వరును సంకల్పించి యుండలేదు. ప్రస్తుతము తాదృశోత్సాహజనకపరిషత్ప్రారోపాయ నిర్మితిసంకల్పారంభకులు మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యవంతులుగారు. వారియద్యమశుద్ధిచేతనే నిరవద్యనిరంకుశమహాదార్యధుర్యులు కవితారసాస్వాదనాధీనసరసహృదయులును సమారబ్ధకార్యసంపూర్తిబద్ధకంకణాగ్రగణ్యులు నగు శ్రీపితాపురము మహారాజువారి దృఢాలంబనమజ్జెను. అట్లే మఱికొందఱు శ్రీమంతులు సహృదయులు సరసులు నుదారులు సుస్థాపకులు గాను పోషకులుగాను సభ్యులుగాను నిలిచి యున్నందున నీ యాంధ్రభారతీకల్పవల్లి క్రమక్రమముగ దినదినప్రపథమాన యై యావదాంధ్రదేశవేలిత మైనది.

పూర్వమున నత్రివసిష్టాదియహర్షులు గౌతములవారిని గోరి గౌతమీప్రవాహమునుండి రమతమనామాంకితము లగుప్రవాహముల నొక్కొక్కమార్గముగాఁ దీసికొని వెడలి నదీకలిని జేర్చినారు. అందులోఁ గౌశికమహర్షి స్వదేశాభిమాన మెక్కుడు గలవాఁడగుటచేఁ దాను దెచ్చిన కౌశికీప్రవాహమును దనయాశ్రమగ్రామము లన్నింటికిని రెండుమూడు ప్రక్షలు దిరిగి వచ్చునట్లు త్రిప్పిత్రిప్పి యాదట నదీనాథునిజేర్చెను. ఈజయంతి రామయ్యవంతులుగారా కౌశికవంశస్థు లగుటచే స్వదేశాభిమానప్రేమియై జూపి యీయాంధ్రభారతీమహాప్రవాహమును, ఆంధ్రదేశమంతయును జుట్టిత్రిప్పి నిరవిచ్ఛిన్నవై భవయతో నుండునట్లు నిర్మించుచున్నారు. అట్టిరామయ్యవంతులుగారిజన్మభూమి, నివాసస్థానమును నగు నీముత్తేశ్వరము మనయాంధ్రభారతీదేవికిఁ బెంపుటిల్లుగాఁ దలఁపఁ దగి యున్నది. ఆంధ్రగీర్వాణాశుకవితాప్రబంధకవితాసంగీతసాహితీశాస్త్రపండితీవిరాజనూనులై తీర్తిశేషులైన శిష్టు కృష్ణమూర్తి విద్వత్తవివరుల కీముత్తేశ్వరము జన్మస్థానము. బహుకాలము నివాసస్థాన

ము. ఈ కారణములచేత నీముత్తేశ్వరము గూడ సాంధ్రభారతీస్థానమే అట్టి స్వస్థానమునకు మీయిందలయోగమునమునను ముడియొక స్వాగతకర్తృత్వమును నివేదించుచున్నాడను.

౬. అంతియకాక, నాలాభమును బ్రతిపాదించు స్వాగత మొకటి-స్వస్మై-నాకొటకు 'అనగా నాలాభముకొటకు, అగతం-వచ్చుట. ఇరువదియైదువత్సరములనుండి యుద్ధించి మహారాజశ్రీ దివాకృతపాద్యను దురిశేటి శేషగిరిరావుకుండులుగారి యాదార్యఃకలాభముచేతను, జయంతి రామయ్య కంతులుగారి సర్వకార్యానుబంధ నిర్వహణవలంబున క్రితము ముడికొండలు బంధుమిత్రశిష్యసాహాయ్యముచేతను నాచే నిర్దిష్టబడినట్టి యారాజరాజేశ్వరీముత్తేశ్వరదేవస్థాన మీపరిషత్తుండితవర్తనయనకమలమాలికాలంకృత మై నందున నింతకాలమువరకు నేను గావించిన భనాయుర్వ్యయము సంపూర్ణ ఫలిత మైనది యని యానందించుచున్నాడను. వేలువేలుగా నవ్వు డప్పుడు పెద్దలసమావేశ మిచ్చుట గలిగినను ఏకదా యిందలమహాజనుల సమావేశము గలుగుట దుర్బలము. కాన, నిట్టిలాభ మీపరిషదాగమమున నాకు లభించినది. కావున నీరీతి యగుస్వాగతమును గూడ విజ్ఞాపనముచేయుచున్నాడను.

ఇత మీరి లిచ్చుటను మాయావచారము లత్యల్పము లైనను మే మత్యంతకృతజ్ఞులమై మీపరిచర్య చేయుదుము గాన—

వక్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి

అశ్నామి భిక్తుపమ్పాతం

యద్యత్ప్రదీయతేభక్తైః సృష్టం తత్సర్వమేవ మే

భక్తిస్తు నమయా సృష్టా పాతుసర్వస్థపమ్పవా.

అని యారీతిని భగవదభిప్రాయము గాన మాయాత్యల్పవచారములను మహిమవచారములుగఁ దలంచి మమ్మానందింపఁజేసి కృతకృత్యులుగఁ జేయఁగోరుచు నిష్క్ర డింతలో విరమించుచున్నాడను.

ధాతువు.	సంస్కృతార్థము.	తెలుగుార్థము.
వ్రేలుకాడు వ్రేలుకాడు వ్రేలాడు వ్రేలాడు వ్రేలు వ్రేల్చు వ్రేల్చులు వ్రేల్చులు వ్రేపు వ్రేసలు వ్రేసలు వ్రే	అ ముహూర్తంబనే న వ్రాసే అ విశాత్వయే అ విశ్వదే న పాఠనాదా	వేమాలులంబితమవుట వ్రాసేముసేయుట తెల్లవాలుట విసుకుట వేయుట
నకిలించు నగు నగు నగు నగించు	అ అశ్వశబ్దే అ ద్రవశైలిశ్యే అ హృస్యేచ అ హృస్యే న తాదనే	అశ్వముశబ్దించుట కురుట తగుట తగుట కొట్టుట
నడలు	అ హృస్యే అ విశేషీచ	తగుట విడిపోవుట
నడపోడు నడతించు నడతెంచు నడతెనిలు నడించు నడదించు నన్నగించు నన్నగిల్లు నన్నగిలు	అ అవిముచ్యకలపే న భయసంత్రానే అ సాహసే న అయశ్చలాకారనే అ విస్తృతే అ కాశ్యే	విడువకలహించుట భయమువలనరక్షించుట సాహసించుట ఇయముడ్డిగాజేయుట విస్తరించుట కృశించుట

ధాతువు.	కంఠ్యతాగము.	తెనుకతాగము.
సమాధిండు	అ అనుకహతీకరణే మనుప్రణిధానేచ	తెడకుండంతేయుట మనుస్సుయే పాపధానముగఁ తేయుట
సనుయు	అ వాశే	సశిముట
సనుకట్టు	అ ఉద్యోగే స ఉద్యోజనేచ	ఉద్యుక్తుడవుట ఉద్యోగింపంతే గోట
సనుర్తాడు	అ ప్రథమగళోదర్శనే	ప్రథమమగరజస్వలయాట
సనుకూడు	}	అ అనుకూల్యే అనుకూలమవుట
సనుకూను		
సనుచు		
సరబడించు	అ స్నేహే	స్నేహమవుట
సరియు	}	చాలని వస్తువునై నను చాలిన వస్తువునై నను అందఱకు సరిగాఁ బంగిపెట్టుట
సనుచు		
సరుసు		
సరిపోవు		
	అ సమీభావే కాలక్షేపే అసంద్ధిగీర్థవనేచ	సమమవుట కాలముగడచుట సందేహము పోయినదగుట
సఃపుచ్	}	సమముగాఁ తేయుట కాలముగడపుట సందేహము పోయినదానిగాఁ తేయుట
సరిచెయు		
సరివచ్	}	సమమవుట సందేహము పోయినదవుట
సరివడు		
	అ అసంద్ధిగీర్థవనే అనురూపతాయాఁచ	తెగినదవుట
సరితియు	స రజ్జస్వర్గలతాదేర్ధి గీర్థవనాయుర్ధ్వనే	త్రాడు- బంగారుతీగ- మొదల యినవానినిబానుగుచేయుటకై లాగుట
సఃపు	స కరణే వయనే వేదవానిశేషేచ	చేయుట గడపుట. చూటలుసలిపెదని తీపులుతీయుట గా.

ధాతువు		సంస్కృతార్థము.	తెలుగార్థము.
సలవరించు గ్రా.	అ	జ్వరాంధే పులకోద్గమేచ	జ్వరము వచ్చుట కారంభించుట రోమాంచితిమపుట
సభు	అ	శైథిల్యే గతౌచ	శిథిలమవుట పోవుట
సవరించు	స	యథాస్థానవివేకేన సమ్యక్కరణేచ	యథాస్థానముగా నుంచుట బాగుచేయుట
సాకు	స	పోషణే	పోషించుట
సాగు	అ	గతౌ నిర్వృత్తౌ ప్రసరణేచ	పోవుట నెఱవేలుట ప్రసరించుట-అనగా బొడు గయ్యెనుట
సాగించు	స	యాపనే నిర్వర్తనేచ	పోవునట్లు చేయుట నెఱవేఱుతేయుట
సాచు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపజేయుట
సాతాళించు	స	మృదబీజాదీనాం స్వ ల్పస్నేహేనతచనే	మెత్తనివీత్తులు మొదలైనవా నిని జమురు కొనెముగా వేసి పక్కమునీయుట
సాపు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపజేయుట
సాపడు	}	స భోజనే	భోజనముచేయుట
సాపాడు			
సాబడు			
సిగ్గుపడు			
సక్కు	}	అ బలహనౌ హైవ్యేచ	బలహీనుడవుట తగ్గుట
సుడియు			
సుడుసు(గ్రా)	}	అ అగ్రహవస్థాన భక్తిభూతే	ఎగుటనిలుచుట కాలుట
సుడిగొను			
	అ	వేష్టనేచ	చుట్టుకొనుట
	అ	వేష్టనే	చుట్టుకొనుట

ధాతువు.	సంస్కృతాధము.	తెలుగుగఁ.
సుడివడు	అ మహాకాలుష్ఠ్యగంపం భ్రమే	మహస్సురఁ గలఁదిచేతఁ దొట్టు పడుట
సునాయించు	స వస్త్రాదిసజ్జీగంజే	దోవతి మొదలైనదాని నాయ త్రముగఁజేయుట
సురాళించు	స అలక్ష్మ్యరణే విధూవనేచ	అలక్ష్మ్యమునేయుట విడిచియుట
సురగు	అ వలాయనే	వలాయతుండవుట
సులసులలాడు	అ శుష్టపర్వాదీవాం దాహే	ఎందఁకులు మొదలైనవి కాలుట
సెగించు	అ అసహన	అసహ్యపడుట
సెలయు	అ అత్యుద్దతే	చెలఁచెనుట
సెలఁగు	స అవరితనే	క్రిందుగాఁజెప్పుట
సెఁచు	}	}
సెఁగించు		
సాక్షు	}	}
సాగయు		
సాంపిలు	}	}
సాంపారు		
సామపిలు	}	}
సామపిలు		
సాలయు	}	}
సాలియు		
సోగు	స సృశ్నే సాస్తాచ	సృశించుట సాందుట
సోలు	అ పితౄదివెవశ్యే పరాజయేచ	పితౄదులచేత వివశుండవుట పడుట
హ		
హత్తు	స అవలంబనే	అవలంబించుట
	సన్నిధానేచ	దాపునఁజేరియుండుట
హేచ్	అ విజృంభణే	విజృంభించుట
	స అతిశాయనేచ	అతిశయించుట

మణిశ్శాన్తోల్లేః—

*తజీమైన మణి దానచ్యుతిఁ గరి యిగి ధని రతి బాల కార్తికి సరసులో
ధరఁ గొంచె మైన భాసిలు, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 31
రాజకోడుధుకుసి—

ఇల గోవుగ మాడలు లో, కులుగా నేల్పువతి యేమి గోరి పితుక న
య్యల యచ్చుఁ గల్పలతవలె, నలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 32
సత్యావృతాచ—

పరుషప్రియసత్యావృత, కరుణాహింసవ్యయార్థకారవలీలల్
సరి వేశ్యకు నృపనీతికి, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 32
లజ్జాకీర్తిః—

దానము ద్విజమిత్రపరి, త్రాణము భోగంబు నాజ్ఞ తరికీర్తియు నుం
టే నృపతిఁ గొల్వఁజను నా, ర్యాచుత వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 33
యద్ధాత్రానిజఫాల—

సురగిరి పని విధిలిపిగతి, సిరి పచ్చును వగవనేల సింధున బావికా
సరి జలము కడవ ముంచిన, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 34
—: గి దగ్ధనకథతి :—

అకరుణత్వం—

పరధనయోపిత్స్నృహ ని, మ్మరుణ యకారణకలహము ఘనబంధువీరో
ధరతి యివి దుష్టునిగుణము, లరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 35
దుర్జనః పరిహర్తవ్యః—

ఘనవిద్య గల్గినను దు, ర్జనుఁ డొప్పుడు ఫణములందు రత్నైక్యము లుం
డిన ముట్టఁ దగునె నెర్పం, బనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 36
†శశీదివసభాసరః—

పగటినల ముసలిచెలి ల, బ్ధగుదొర చదువని సురూపుఁ డగుబంధుఁ డకజం
బగుకొలను నెభ ఖలుఁడు సొం, పగుదురె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
నకశ్చిచ్ఛిష్టకోపానాం—

కినుక గలవేళఁ దనవా, రని చూడరు నృపులు వేల్పునవ్వుడు స్పృశియిం
చిన హోతనయిన విడువం, దనలుఁడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 37

* తరిపన—మూ. †దీనికిమీఁద “ బాద్యంహి, లోభశ్చేదనశ్చ ” అను రెండవోక
మలకుఁ బద్యములు లేవు.

మూలముకాక:—

మూలము: గయా? మానం, బువ నుండిన మూలము గాంతమున భీరువు చె
న నిలువ గర్వి కడను *నను, వనదరు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. రక
ఉద్భాసితాఖలఖలస్య—

ఖలులు గొలావ ననుమంత్రిము, కలిమి గలిగి తొంటిపాట్లు గను: గొననివిశ్మం
ఖలవృత్తుకడ నవరికి నుఖ, మలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. రగి
ఆరమ్యగుర్వీ—

ఖలుమైత్రి తొలుత దీర్ఘ ము, వల: గృత మగు నుజనుమైత్రి వరుస వధికమా
నిల దినపూర్వాకరిచా, యలవలె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. రల
మృగమీనసజ్జవానా—

జలతృణచిత్సుఖములజే, కలుమెకములు నుజను లుండ వ్యర్థ మణాతురా
నిల భీవరలుభుకఖ: , లలవక వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. రజ
—: ౬ సుజనవద్ధతి :—

వాచ్ఛవజ్జవనగ్ధై—

వారగురువతి వ్యవధూరతి, వరలుమతి కేమ మనింద ప్రాజ్ఞత గలన
త్పురుషులు భూమి కలంకృతు, లరయ:గ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
వివదిధైర్యం—

అని శౌర్య మానదను ధృతి, ఘనసభ వాక్పటిమ కీర్తికాంక్ష నిగమచిం
తన సంపద మను నుజనున, కనువగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. రగ
కరేక్షాఘ్నస్త్యాగ:—

గురువతి తల నోట నిజము, కరముల నీవి మది: దిరము కర్ణముల శ్రుతం
బురుదోర్జయము గలుగ నిరు, లరుదా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. గం
ప్రణాథాతాత్—

గురువతి దయ నిజ మాళా, వరధనవనితావిరక్తి ప్రాజ్ఞత యారా
దర మీవి నియితసుపథము, లరయ:గ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. గం
సమృత్తుమహతాం—

నిరులు గలవేళ నిండి, వరమృదువులు చిత్తములు వివత్కలమునన్
గిరినదృశములు మహాత్ము, కరయ:గ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. గం
* వరువు=సాధువు.

ప్రియాస్వామ్యాయావృత్తి:—

తను లేమి సెందఁ జెలి నై, నను నడుగఁ డనుమనఁ జొరఁడు నయ మెచ్చటనే
రృణ బుధుఁ డసిఘారాపథ, మన నది వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 93
ప్రదానం ప్రచ్ఛన్నం—

వరుఁ డెగడ కర్థి నేలుచు, బరుమే ల్పొగడుఁ దన మేలు పలుకఁ జెచట నే
రృ రసికుఁ డసిఘారాపథ, మరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 94
సస్తప్తాయసి—

ఖలమధ్యమోత్తములకుం, జలిపెనుమే ల్తప్తహజలకుమాదశశు
క్తులఁ బరుజలకణములవలె, నలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 95
యః ప్రీణయేత్సుచరిత్రై:—

జనకునిఁ బ్రోదినవాడే, తనయుఁడు పతిభక్తి గలదె తరుణియుఁ గన్పం
బున కోర్పువాడె మిత్రు, డనఁ దగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 96
పక్షద్యయనిరూపణము—

పతిభక్తి గలదె సతిపితృహితుఁడె సుతుఁడు సుఖములందు నికుమలసమము
న్నతఁడెచలిసుకృతికివి తగు, యతిమతవెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 97
—: 2 పరోపకారపద్ధతి :—

భవ నిసప్రా:—

ఫలియించి తరులు నప్ర, మ్ము లగుజలము గలిగి దూరముగ మొగు లుండుం
గలిమి గలిగి బుధుఁ డణఁకువ, నలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 98
శ్రీత్రంశు తేనై వ—

వలయములు కరములకుఁ గుం, డలము చెవికి మెయికిఁజందన మలంకృతిగా
దిల దానము శ్రుత ముపకృతి, యలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 99
పద్మాకరం దినకర:—

నెలఁ గలువ-లర్చు నబ్జ, మ్ములు వేఁడెనె జనులలంచములఁ గురియునె వా
నలు లోకహితము పుణ్యుల, కలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 100
ఏ తేనత్పురుషా:—

తనమేలు విడిచి వరుమే, లొనరిం చుత్తముఁడు మధ్యుఁ డుభయముఁ జేయుం
దనుఁ బ్రో చథముఁ డుభయ మెవఁ, డణఁచునొ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా

కృద్విత్పృథ్వీశయ్యః—

ఇల శయ్య పరిగఁ బాడును, గలమాన్మముఁ గూరసమముగాఁ దిను బొంత
వలువ సరి గవ్వ ధీను, డలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 20

విస్తన్ననీతినిపుణా—

ఘనులు నుతింపని తిట్టని, తను పుండని పోని సిరి ముదాబున రాసి
చనని నాయును *విడువం, డనఘుఁడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 21

కాంతాకటాక్షవిశిఖా—

లలనాద్యగ్రస్త్రములు రు, డ్వలనము విషయములు లోభపాశము నెవనిం
గలఁచ వరదె జగములగెఁచ, చలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 22

కదర్శితస్యాపి—

ధీరుల కొకవే కావడ, చేరిన ధృతి విడువ రగ్నిశిఖ తలక్రిచా
తీరువఁ బట్ట నభోగతి, యారా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 23

వరంశృంగోత్సక్తో—

తనధర్ముడుకుకంటెను, నవలములోఁ బడుట కేలు వహినోట నిడక
ఘనగిరి నెక్కిలఁబడ మే, లనఁడగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 24

వహ్నిస్తస్యజలాయతే—

చిలువలు సరు లబ్ధులు కా,ల్పలు నగములు శిలలు వహ్ని వారి హరులో జిం
కలు విషము సుధ సుఖీలున, కలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 25

చిన్నోపి రోహతితరుః—

నెలకుఁ గళ తిరిగి రాజే, కలుగదె తరుశాఖఁ దునునుఁ గ్రమ్మట సిరులుం
దొలఁగు మఱి చేరు నని బుధు,లకురరు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 26

—: ౯ దైవపద్ధతి:—

నేతా యస్యబృహస్పతిః—

హరి ప్రా పసి పని సితకరి, తురగము గురు షోజ్ఞ వేల్పుతుటుము గలిగినం
బటదె హరి పాదుషము వృధ, యరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 27

భగ్నాశస్య—

ఎలుక తుండఁ బెట్టఁ గొలుగం, జిలువ వెడలి దానిఁ దిని చనె న్నుఖదుఃఖం
బులను దైవంబె కర్తై, యలవకు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 28

* విడువం / నలఘులు - మా

† ఇక్కడ “విశ్వస్యస్యధూమాం” అను శ్లోకమునకుఁ బద్యములేదు.

యథాకన్దుకపాతేన—

ఘనః షోడివేళను బడి గ్ర, క్తున తెలు విధాన లేను గుజరుడు వడినా
తన మంటిముద్దవలెనే, యదాగురు వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 25

*గజభుజబ్ధవిహ్వలబస్థనం—

ఫణి కరి విహగములకు బం, ధన ముచ్చేదులకు రాహుకలి లేమి సుధీ
జనుల కొనరించ విధి బలుఁ, దనదగు వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 26

సృజితీతావ దశేషగణాకరం—

ఇలకుం దొడవై ను ~~.....~~ న్నిలుపవియెక పాప యే నున, వలవడు వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 27

అయ మమృతవిధానం—

శతభిషగంచతుః షోషధి, పతి యమృతకరీరి శివుని ప్రాప్తు గలకళి
శిరయ్య విడదు విధిదాఁ, టతరమె వెల్లూరి పేకటాచలరమణా.† 28

విరమ విరమాయాసాత్—

ఘనునకు విధి హృత్తాపం, బున వాకద వెట్ట ధైర్య ముడుగునె కల్పం
బున నైన కైలజలధుల, యుచువుగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 29

దైవేనప్రభుగాస్వయం—

ఇల దైవకృతము గతి మే, ల్లలుగదు బలువాన గురియఁగాఁ జాతకప
క్షుల కుడఁగములు వాల్చె, దలవడు వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 30

‡యేనైవామృతఖండేన—

తరణ శశిభుక్త శేషం, బరఖండము పగలు గొను మ్మపాకరుడదె క్ర
మరఁ గొను నిసి మాలిన్యా, బరయఁగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. 31

—: ౧౦ శ్లోకపద్ధతి: —

బ్రహ్మయేక—

హరికి దళాకృతి భిక్షు, హరునకు భ్రమణంబు రవికి నజానకు జగముల్
విరచింపఁజేసెఁ గర్తృ, యరుసా వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౩2

* తీరి విరాడ “ఖల్వాటోదవేక్యరణ్య” అనురావిఁ బద్యములేదు. † “ప్రియభా”
అనురావి పద్యములేదు. ‡ ఈశ్వోరు ముద్రితములలో; గణపతుఁ డ్రి ఈపద్ధతి మొదటి
“మహానామ” అను రావిఁ బద్యములేదు.

యాసాధూంశ్చ—

ఘను నీచు వివేకి జడు న, ఖని రిపు విషమును సుధఁ జెంతకుని దవ్వఁగఁజేయును గర్తము కోర్కి వృథా, యనవలె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౭

శుభ్రంపద్మ పవిత్రతా—

చెలులు ధనము గొడుగులు మేడలు శుభకర్తముల పవిత్రతల రతిసూత్రంబులు దెగినముత్యములవలె, నలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౮

గుణవదగుణవద్యా—

గుణమేని యగుణమేని యు, జనుఁడొకకార్యంబు సేయఁ జన నదియదియబ్బిన దాఁగఁ జిత్తశల్యం, బనఁ జను వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౯

* నైవాకృతిః—

కులశీలరూపవృషసే, వలఁ జదువుల రావు కాలఫలితావనిజంబులక్రియఁ దొలఁతమున సిరు, లలపడు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯౦

మజ్జిత్యుత్పత్తి—

జలధి మునుంగఁ జదువ నురాచల మెక్త విరోధిగెల్వఁ జదలఁ జవఁగ్రయంబులు సేయ దున్నఁగా హెచ్చలరున వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯౧

వనరీతే—

అని నరి విషభువి పని న, భిని గిరి శిఖవలన నుప్పు విషమృత్తు మత్తునయినఁ దొలుసుకృతము ప్రోచనిశము వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯౨

భీమం వనం భవతి—

తొలుమేను పుణ్యమున భూపలయము మణియులేము భీమవనముపురము లోకులు మిత్రులగుదు నందుదురలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯౩

2. శృంగారశతకము.

౧ శ్రీప్రశంస.

శంభుస్వయంభుహరయః—

హరవిధివిధుల వధూమా, దిరఘటదాసులుగఁ జేయు జేవుఁ డవాగ్గో
చరిచరితుఁ డతనుఁ డప్పితుఁ, దరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧

స్థితేనభావేనచ—

అలుక నగవు భయ మరచూ, పులు సిగ్గును ప్రాశవాక్యములఁ బురుషులకుఁ
లలనలు బుధనములు ధర, నలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౨

శ్విచిత్తభూభక్తి—

తెఱుకుచు సిగ్గున వ్రాలుచు, నలుక బొమలు గదల లీల నలనెడు చెలిచూ
పులు కలువలు చల్లివగలి, నలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. 3

భూదాతుర్యాత్—

మందగలి ప్రాశవాక్తులుఁ, బొందుగ సిగ్గుగలవత్స బొమలుఁ గడలుచూ
పుం దరుణి కంద మాయాధ, మందును వెల్లారివేంకటాచలరమణా. ౪

వక్త్రోచస్త్రవికాసి—

అలి నల మధు వసు గురు ఘట, నలములుకురులు మొగమువచనములికటిచ
న్నులుఁ గనులె తొడవు లగుఁదొ, య్యులులకు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౫

స్థితం కిందిస్తుగ్గం—

వలుకుల సొగసు తెఱుకుఁ జూ, పులు వగవుల మాగ్ధ్యము నడవుల వింతలరం
గులు గలుగుఁ జెలికి జాయఁ, బలిస వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬

ద్రవ్యవ్యేషుకిముత్తమం—

విరఁ జెలి వలుకులుమైఁజే, ర్పను మెయికనమోముతలఁనఁ బాయముమోనా
వనుచూర్చిన నూర్పుసుకృతి, కనువగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭

ఏతాశ్చలద్వలయసంహతి—

మొలమాల్గంటలుఁ గరవడ, ములఁ గంకణనూపురములుమ్రోయు తెఱుకుఁజూ
పుల వసులఁ జేయరే తొ, య్యులు లిల వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮

కుబ్జమపల్లకశీర్షితదేహ—

చిటుగజ్జెలు పడముల వర, వరిమో మంగమున నరులు పాలిండ్లఁ దగం
బరఁగుచెలు లెవరి వసుఁ జే, యరు శ్రీ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౯

నూనంహి తేకవివరాః —

కపు లబల లంచుఁ గాంతలఁదవి లెంతురు చూపులనె శతక్రతుముఖులఁ
స్వవశులఁ జేయ నబల లె, ట్లపునురు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౦
నూనమాక్షాకరః—

మగువలకు బుటు మదనూ, డగుఁ గాకున్నెడను దత్తటాక్షంబులకుఁ
జగ మెల్ల వశము సేయునె, యగధర వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౧
కేశాస్రయమివః—

శ్రుతిగములు కనులుద్విజనం, ముతమాస్యముకురులుసంయములుధరముక్తా
శ్రితములు కుచములు రాగా, యతసతి వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౨
ముగ్ధేధానుష్ఠతాసేయం—

విలువిద్య లెచట నేర్చిరొ, నలఁతలు విశిఖములు లేకనే గుణముల మ
ర్త్యులమనసులు భేదించెద, రలఘులు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౩
సతిప్రదీపే సత్యగ్న—

నల మణులు దీపములుఁ జ, క్తలు భాన్తరుఁ డున్నఁ గాని కాముకుచెంతం
జెలి లేకుండినఁ దమమై, యలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౪
ఉద్వృత్తస్తనభార—

చలములు బొమలు కనుఁగవచ, పల ముద్వృత్తములు చనులు వాలెఱరాగో
జ్జ్వల మయి మధ్యగుణము నా, రకుకగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౧౫
ముఖేనచంద్రకాన్తేన—

జలజాతరాగములు కర, ములు హరినీలములు కురులు ముఖములు శశికాం
తులు రత్నపుబొమ్మలు తొ, య్యలు లగు వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
పక్షద్వయనిరూపణము—

హరినీలము లలకలు సిత, కరరాగము లాననములు కజరాగంబుల్
కరము లగుటఁ జెలి మణిబొ, మ్మరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.
గురుణాస్తనభారేణ—

గురుభావము చనులు శనై, శ్చరభావ మడుగులు ముఖము శశిభావము సుం
దరుల కగుఁగాన గ్రహమయ, మరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

* శ్రితకుచములయి నెలఁతరాగాయితయగు-మా. శ్రితకుచయియనతిరాగా, యితయగు.
అనియఁ బఠింపవచ్చును.

తస్మాస్తనో యది ఘనా—

చను యోరా ముఖ మహాహా, ఘనజఘనం బదిర యనుచుఁ గాంక్షింపఁగ నే
లను మనసు పుణ్యముల సుఖ, మనువగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.

ఇమే తాదృశ్యశ్రీః—

సురతాటోపాంచితములు, తరుణులలీల లతనజయదానచణమనో
హరములు వికారదీపము, లరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౦

ప్రణయమధురాః—

ప్రమదలమృదూక్తు లతిమధు, రములు సుభగములుమనోహరములతనువికా
సము లనురాగార్ద్రములై, యమరును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౧

— ౧. సంభోగవర్ణన ? —

విశ్రమ్యవిశ్రమ్య—

చెలువయొక తె శశికిరణ, మ్ములమాటుగఁ బైట హస్తయునఁ బట్టి కుచ
మ్ముల నీడ నిలుచు విహరిం, చలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౨

అదర్శనే దర్శనమాత్రకామా—

కనఁగోరుఁ జూడ నుపగూ, హసమును గో రది లభింప సతివతనువు మే
నునఁ జేర్పఁ గోరుఁ బురుషం, డనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౩

మాలతీ శిరసి జృమ్భణా—

తనువునఁ గుంకుమ గంధము, ఘనసురుములదండ శిఖను గాంత యెదను గ
ల్గిన స్వర్గ మేల పురుషున, కనువుగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౪

ప్రాక్ష్మమేతి—

వల దను సిగ్గునఁ బడు ధృతి, నలయ నభిలషించుఁ బ్రియుని సంగజతంత్రం
బుల మెప్పించును గులసతి, యలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౫

ఉరసి నికతితానాం—

అరమోక్షుఁగనులఁ తెమట, దోరఁగను చెక్కులనుజాటుతులుమున నెడవ్రాల్
తరుణుల ముద్దిడుభాగ్యం, బరుదగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౬

అమీలితనయనానాం—

ప్రమదలుఁ గాముకు లేకాం, తము విడువని తమి నిమీలితాంబకులగుచుం
డమిఁ జల్పు కేళికలె బ్రహ్మము లగు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౭

ఇద మనుచిత మక్రమ శ్చ పుంసాం—

జర రతి మానని పురుషులు, దురుకుచములు న్రాలి సురత ముడుగనిచెలియి
ద్వరినడక లనుచితంబులు, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౮
రాజం స్త్రైష్టాంబరాశే:—

జనఁ జాశ విడఁడు పాయము, చన నర్థం లేల వనిత జర గల్గక యుం
డినదనుక నిల్లు సారఁ దగు, ననవలె వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౨౯
రాగస్యాకార మేకం—

ఇల దోష రాగమోహ, మ్ముల కతనుసఖము చిదబ్జముదిరము సరక
మ్ముల కిరపు కొమరుఁబామం, బలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౦
శృంగారద్రుమసీరదే—

వనితాక్షి చకోరశశి య, తనుసఖము విలాసరసప్రద యు శృంగారా
వనిజఘనము పాయ మెవరి, కణఁకువ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౧
సంసారే స్తిన్న సారే—

నెలతఱుకు యికాంచికటుల్, కులుకుఁజనులుఁగలుగుచెలులకొఱకుబుధులురా
జులఁ గొల్తురు సంసార్ల యు, యలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౨
సిద్ధాధ్యాసితకస్తరే—

హరవృషము గంగ * నిద్రపు, జలులు గలహిమాద్రి యుండ జను లితిరతలం
బరయుట స్త్రీకొఱకే కద, హరనుత వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౩
సంసారతవపర్యస్తపదవీ—

† తరుణి తరంగాంతరహ, స్తర మని సంసారజలధి చాటరు గా కీ
నరుల కది యెంతద వ్వగు, నరయఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౪
దిశ వనహరిణేధ్య:—

మలలోలేళ్ళకు నందియ, వలె దర్భలు కాకయున్న వనితల కెపుడుం
దెలనాకులు మడఁచియవలె, నలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౫
అసారాస్పర్శే—

లలనలు దూష్య లనేనుడి, గల దైనను బరహితంబుకంటె సుకృతముం
జెలికంటెను రమ్యము లే, దలరఁగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౩౬

* సిద్ధము చరణం. చూ + తరుణితిరంగమువలె వం । తరమని సంసారజలధి-అని పక్షవ్యయ నిరూపణము.

మాత్సర్య ముత్సార్య—

చల ముడిగి బుధు ను కలుకుచు, రలజనముల కాశ్రయింప వద్దికంటం
బులు * గాఁగఁ జెలివలంబము, లలరఁగ వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 32

సంసారేస్వత్ససారే—

చలసంసారమున భా, నిలు బుధులకుఁ జిత్తునిసుధసేవయి కాజే
జెలియొనిస్సర్వవదగు, వలరఁగ వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 33

అవాసః క్రియతాం—

వయః వాశ్రయింపఁదగు భవ, హరగంగాతటమునైన హారాభిలష
త్తరుణేకుచముల నైనగా, హరపతి వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 34

మిహబహుభిరుత్తైః—

జనులకు స్వర్ణోత్తులచే, బరియేమిల నాశ్రయింప భామామణియా
వసమైన వ్యవమైన, న్నవిశము వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 35

సత్యం జనావధి—

వలికెన నిజము త్రిలోక, మృల సుఖదుఃఖములకెల్ల మూలములు నిం
తులె కా కిరరము గలదే, యలరఁగ వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 36

కాస్తేత్యుత్పలలోచనే—

కనులుబొమలు పిలువదులు మొగ, మునుజన్నులు జూదియగుదిబొప్పుకుమోహిం
చినుతించు క్షానిసహిత, మ్మరిశము వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 37

స్మృతా భవతి తాపాయ—

వినివచ్చాత్తాపమును గనుఁ, గొనఁ జిత్తోన్మాదమును నిసూహాపమున ను
త్తునిఁజేయఁ జేరి ప్రియయె, ట్లవవలె వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 38

తాపదే వామృతమయీ—

వనితయె యమృతము విషమ, ట్లవ దగ్గట నుండేనని యమృతము నటుగా
కను దూర మున్న విషమగు, వనిశము వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 39

వామృతం వవిషం విదిత్—

చెలికంట విషము సుధలే, వలరంగా రక్షిత వమృతము తమిలే
లే విషలతయై కవఁగా, వలవడు వెల్లారి మేకటాచలరమణా. 40

ఆవర్తస్సౌకయ్యానాం—

సరకముఖ ముస్వర్ణము, గరువ మవిశ్వాస ముఖము కపటము గలముం
దరియ, త్ర మెవడు చేసిను, నరుగు వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౪౬
నోసత్యేన మృగాజ్ఞా వేషవదనీ —

ఘనత్వస్థాస్థియమృత, దమప్ర ముఖము కనులు వసుసుధాసుజములం
చని కప్ర లవ వలతురు ఖలు, లనిశము వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౪౭
లీలావతీనాం సహజావిలాసాః—

అలి రాగంబున వారిజ, ములఁ దిరిగెను చందమునను మూఢులు తముడా
లలవలకు బ్రతుసి వలచెద, రలరఁగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౪౮
యజేతక్షుచ్ఛేద్యకృతిహరం—

నెలఁత మొగముపున్న మనెల, వలెఁ దొలుత నమృతముఁ జెలు కవలఁ గింపక
క్కులఫలములవలె విషయగు, నలరఁగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౪౯
ఉన్నీలత్రివళితరజ్జులయా—

స్తవకోకధైర్యకుజలుం, కవవలివీది యగు ముదితపది సంసారా
ల్లిని మునుఁగని వారలు సార, రమప్రగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౫౦
జల్పన్తిసార్థమశ్యేన—

ఒకనిఁ గనుఁగొండు కలుగుకు, రొకనికి మదిఁబలు ప్రచుమరొకనికి వనితల్
ఇక నెవ్వరు వారికిఁ బ్రియు, లకటా వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౫౧
అకసర సభేమారాత్—

చెలిమాపు విషము తను వే, చిలువయదియు మూగుకొనిన క్షీతివైద్యము లే
దిలఁ బాముకు మందులు గల, వలరఁగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౫౨
విస్తారితం మకర కేతః ధీరచేణ—

స్థరకై వస్తుఁడు వనితా, ధరపలశోలజవదీపకతి భవజలధిం
దగుణి యనుగాలమునఁ దిగు, చరయఁగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౫౩
కామినీకాయకాస్తారే—

స్తవగిరి దుర్గము వనితా, తను వని మదరుఁ డను దొంగ తావుకొని మనం
బరువిత్తము గొని చుచుం, డమప్రగ వెల్లూరి పేకటాచలరమణా. ౫౪
వ్యాధీర్హేణచలేన—

నలుపును వక్రముఁ దేజముఁ, జలముఁ గులుకు భీరునేత్రసర్పములకు మం

దులులే వహిమాదులు గల, వలరగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౫
ఇహహి మధురగీతం—

చెలి సృత్తగీతచుబన, ములను గుచాలింగనముల మోహపలు చని
శృలులం బంచే, ద్రియముల, నలవడ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౬
నగమ్యోయస్త్రాణాం—

మదనోన్నాచున భ్రమ, నుదికిఁబొడముఁ గనులు ద్రిప్పు మై వణఁకును మా
నను మంల్రైషధశాంతుల, నదియును వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౭
జాత్యన్ధాయచ—

కులహీనుఁ జీఁకుఁ బాగు ను, నలి దుష్టవక ధవలవ మొసఁగఁ గలియుధరం
గులట వివేకలతాభి, ద్గలలిన్ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౮
వేశ్యాసౌ మదనజ్వాలా—

ఇల వేశ్యలు మదనజ్వాల, లలు తాపేధనవివర్ధలై విటులధనం
బుల వయసుల వేల్పుఁగ నుం, ద్రులరగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౫౯
కశ్చువృత్తికులపురుష—

పలుపురు విటు లానినయెం, గిలిబోకులు వారసతుల కెమ్మోపులు ము
ద్దులు గొనఁ గోరునె సత్కులు, డలరగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా.
మధుతిష్ఠతి వాచి యోషితాః—

పలుకుల సుధ యెడ గర మి, తుల కుంకుంఁగాన మోవి నొక్కి యురోజం
బుల మర్దించెదను రసికు, లలరగ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౦
—: ౩ కుర్వీర క్తకద్ధతి :—

ధన్యాస్త ఏవ ధవళాయతలోచనానాం—
అలప్రాయపుఁజెలి త్రివరీ, కలితతలోదరము సోగకనులు బటువును
బ్బులుఁ గని కంపింపనివా, డలఘుఁడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౧
బాతే లీలాముకుళితం—

చెలిచూపు రోతగాఁ డలఁచిలఁ దృణముగఁ జూచు కోరైనివనిమమతల్
దొలఁగు విరక్తుఁడు వేరై, యలవడు వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౨
ఇయం బాలామాం—

చెలిచూడనేల మరుకేర, ములతాపము శాంతమయ్యె మోహ ముడిగెన్యా
కులమేల యని విరక్తు, డలరున్ వెల్లూరి వేంకటాచలరమణా. ౬౩

కిం కష్టర్పశరం—

హరభక్తులు కంపితులై, తరుణులచూపులకుఁ బికరుతములకు మరుతా
మరములుకుల కలిటంకృతి, కరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬౫

విరహలోపిసజ్జహఃఖిలు—

మనసుమనసుఁ గలసిన ద, వ్యవ నుండిన విరహ మగునె పొందెనమనం
బెనయకయుండిన విరహం, బనవలె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬౬

కింగతేన యది సానజీవతి—

ఘనమును గని పాంథుఁ డచట, వనిత మరుశరహతయైన బ్రదికిన నిలయం
బున కరుగ నేలయని యం, డనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬౭

విరమత బుధాయోపిత్సక్తైత్—

చెలిమి దయ సిగ్గునను స్త్రీ, ల్లలుగఁ దిరము గానిచెలి వలతురు తుడివ్యా
రలకటికుచములు గాచునె, యలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬౮

యదాయోగాభ్యాసః—

మునులకు యోగాభ్యాసం, బునమనసాత్మగలయ సకిముచ్చట కుచము
ర్దనచుంబనరతులేమిటి, కనువుగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౬౯

యదాసీ దజ్ఞానం—

స్మృతమును గప్ప లోకము, తరుణీయయ మదె వివేకతత్త్వాంజనగో
చర మైనా బ్రహ్మయం, బరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౦

తావదేవకృతినాం—

చెలి చూచినంతనే ని, రల్ల మైనవివేక ముడిగి ప్రాజ్ఞుడైనం
జలియింపక పోవునె మన, సలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౧

వచసిద్ధవతి సజ్గత్యాగం—

వల దందురు సంగము ప్రా, జ్ఞులు మణి కాంచీకలావళోభితజఘన
స్థలు లగుకాంతలఁ బాయగ, నలవియె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౨

సమరప్రతారకోపా—

లలనల నిందితులై కే, వలకుడితు లధ్వరముల ఫలములమూలం
బులు దివ్యాంగనలే కద, యలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౩

మత్తేభగుమ్మదళనే—

హరిని మదకరిని గెలుతురు, స్మరగర్వం బణఁచువాడు జగతిఁగలరె వ

లఱు శూరులు వినఁ జెప్పెద, నరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౪
సన్నానే తావదాస్తే—

లలనాశ్రుచాపచ్యుత, మలయిన దృక్పరము లంటఁ బోవు వనోని
శ్చలము తపము శీలము నయ, మలరఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౫
ఉన్నతప్రేమసంరమ్భాః—

ఇల నున్నతప్రేమల, నలరుచెలు లొసర్చుక్రియల నబ్జజాడై నం
దొలఁగింకుఁ దనిన నితరుల, కలవియె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౬

తావన్నహత్వం పాణ్డిత్యం—
మనసిజశిఖ తను వెనెనిన, దనుక వివేకము కులీసతయుఁ బాండిత్యం
బును మాహాత్మ్య మవలలే, దనవలె వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౭

శాస్త్రజ్ఞోపి ప్రగణితనయోపి—
నరకద్వారము తెఱవఁగ, గరితల కనుబొమలు కుంచికలని బుధులు కొం
దఱు పలికిరి సుగతివిధం, బరయఁగ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౮

కృశః కాణః శిష్టాః—
వాలముఁ జెవలఁ దెగి గళక, పాలము ఖంజంబుచీకు వ్రణియగుశునముకొ
లోలత రతికై తిరుగు ఘనాలక వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౭౯

స్త్రీముద్రాం కసుమాయధస్య—
సకలార్థదల స్వముద్రల, సకియల విడచిన జనులను స్మరుఁడు జటిలన
గ్నకకాపాలికులుగఁ జ, ల్పకటా వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౦

విశ్వామిత్ర పరాశర ప్రభృతయః—
మరుద్దంబుదళాశ పరా, శరమఘు లలివలకు బ్రమయ శాస్త్రోదనభు
జ్జురు లేంత వనధిఁ జేలునె, హరిగిరి వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౧

— ౪ ముతువర్ణ నకద్ధతి —

పరిమళభృతోవాతాః—
అలరులఁ బికరుతములఁ గుజ,ములు వలపులగాడుపులునుబూఁబోలులమో
ములుఁ గని వసంతమును మద, మలరును వెల్లారి వేంకటాచలరమణా.

మధు రయం మధురైః—
విరహులఁ గలఁచువసంతపు, పరభృతరుతములు మలయవవనమాపదలకొ
నరులకు సుధ గరళం బగు, హరిసఖ వెల్లారి వేంకటాచలరమణా. ౮౩